

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Maja Flood

Hon får leken tåla
Föreläsningar om kvinnor, relationer och sexualitet i
våldtäktsmål

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Ellika Sevelin

Termin för examen: Period 1 HT21

Sammanfattning	5
Förord	7
Inledning	8
Bakgrund	8
Syfte och frågeställningar	9
Avgränsningar	11
Forskningsläge	12
Disposition	21
Metod och material	15
Metod	15
Kvalitativ innehållsanalys	15
Djupläsningen i detta fall	17
Rättsdogmatisk metod	20
Material	21
De aktuella relationstyperna	21
Överväganden vid användandet av underrättsdomar	22
Materialsök av domar	23
Val av litteratur	25
Teoretisk ansats	27
Genusrättsvetenskap	27
Det nordiska synsättet - Genussystemet	28
Könsmaktsordningen som förklaring till sexuellt våld	30
Genussystemet och könsmaktsordningen	33
Kvinnogestalter i könsmaktsordningen	34
Idealtyperna	38
Det rättsliga ramverket	46
Våldtäkt - Reglering i brottsbalken	46

Rekvisitet om bristande frivillighet	47
Rekvisitet om samlag eller sexuell handling jämförbar med samlag	48
Situationer då samtycke aldrig kan gälla	49
Resultat	53
Övriga bekanta	54
Den upptagna kvinnan	54
Den ointresserade kvinnan	59
Träffar	75
Relationssyftet	75
Det sexuella syftet	79
Transaktionssyftet	86
Sammanfattning	101
Avslutande reflektioner	103
Källor och litteratur	112
Källor	122
Offentligt tryck	123
Förarbeten	123
Litteratur	124
Bilaga 1	119

Summary

This thesis uses a gender jurisprudence perspective to investigate and analyse how women are viewed in different types of rape cases. The thesis is limited to analysing cases where the parties are acquainted.

The primary method is qualitative thematic text analysis. This method utilises ideal type analysis. The ideas identified in the in-depth analysis of the cases are compared with two polar-opposite predefined ideal types: the virtuous woman and the non-virtuous woman. Gender jurisprudence and gender studies literature are used to describe these ideal types.

The in-depth analysis identified five subgroups of women. These are referred to in the thesis as “the committed woman”, “the disinterested woman”, “the relationship-seeking woman”, “the sexually overt woman” and “the transactional woman”. The idea of the committed and disinterested woman includes assumptions that she is rational, is very negatively affected by the attack and that an emotional relationship is central for her to enter into a sexual relationship. Committed women are also assumed to want to stay in their current relationship. Similar assumptions are also made for relationship-seeking women. For all three of these categories, allegations that the women acted sexually are dismissed as improbable. In general, passivity characterises how these women’s sexuality is viewed. For transactional women, the opposite is assumed. Transactional women are seen as manipulative, aggressive, and uninhibited and as having a tendency to exaggerate their reactions after a rape. Sexually overt behaviour by these women is not dismissed when assessing these cases. Ideas about sexually overt women seem to be the most nuanced. The view of sexually overt women is that they are credible, that emotions are important and that their reaction after a rape is strong and adequate. At the same time, there is also the image of sexually overt women as lust-driven and unconcerned about whether there is emotional attachment before beginning a sexual relationship.

It seems that the idea of the virtuous woman is equivalent to the idea of being a credible victim. Many of the descriptions surrounding virtuous women also seem to correlate with

stereotypical middle-class women. Women in cases where the idea of the virtuous woman is prominent should theoretically more easily result in a conviction than in cases where women are viewed as non-virtuous.

Sammanfattning

Syftet med denna uppsats är att undersöka och analysera vilka föreställningar om kvinnan som återfinns i olika typer av våldtäktsmål utifrån ett genusrättsvetenskapligt perspektiv. Uppsatsen är begränsad till att enbart analysera mål där parterna är bekanta med varandra.

I arbetet med uppsatsen har främst den kvalitativa tematiska textanalysen tillämpats. Det analysverktyg som använts vid tillämpandet av denna metod är idealtypsanalysen. De föreställningar som återfinns i djupläsningen av målen har således jämförts mot två polära förutbestämda idealtyper. Idealtyperna som är aktuella för uppsatsen är *den dygdiga kvinnan* och *den odygdiga kvinnan*. I arbetet med att beskriva idealtyperna har främst genusrättsvetenskaplig samt genusvetenskaplig litteratur använts.

Vid djupläsningen utkristalliserades fem olika undergrupper av kvinnor. Dessa har i uppsatsen benämnts som “den upptagna kvinnan”, “den ointresserade kvinnan”, “den relationssökande kvinnan”, “kvinnan med det sexuella syftet” och “kvinnan med transaktionssyftet”. Föreställningen av den upptagna samt den ointresserade kvinnan inbegriper antaganden om att hon är rationell, påverkas mycket negativt av övergreppet samt att känslolivet är centralt vid ingåendet i sexuella relationer. Gällande den upptagna kvinnan finns även antagandet att hon vill stanna kvar i den partnerrelation hon för tillfället befinner sig i. Liknande antaganden återfinns även i föreställningen av den relationssökande kvinnan. I samtliga av dessa tre kategorier avskrivs påståenden om att kvinnan varit sexuellt utåtagerande. I övrigt präglas föreställningen kring dessa kvinnors sexualitet av en passivitet från kvinnornas sida. Gällande föreställningen om kvinnan med transaktionssyftet återfinns istället motsatta antaganden. Föreställningar som förekommer kring denna kvinna är att hon är manipulativ, aggressiv, gränslös och har en tendens att överdriva sin reaktion efter övergreppet. Ett sexuellt utåtagerande från kvinnornas sida avvisas inte vid bedömningen i dessa mål. Föreställningen om kvinnan med det sexuella syftet är den som ter sig mest nyanserad. Bilden av den sexuella kvinnan kan dels vara att hon är trovärdig, att känslolivet är viktigt för henne och att hennes reaktion efter övergreppet är kraftig och adekvat. Samtidigt finns här även bilden av kvinnan som sexuellt utåtagerande, luststyrd och obrydd kring huruvida hon har känslor innan hon inleder sexuella relationer eller inte.

Det tycks som att föreställningen om den dygdiga kvinnan är ekvivalent med föreställningen om ett trovärdigt offer. Många av de beskrivningar som omger den dygdiga kvinnan tycks även korrelera med den stereotypa medelklasskvinnan. Kvinnorna i de mål där föreställningen om den dygdiga kvinnan är framträdande torde teoretiskt sett ha lättare att nå en fällande dom, än kvinnor i mål där istället föreställningen av den odygdiga kvinnan förekommer.

Förord

Tack till alla kvinnor som gått före mig och banat vägen.

Tack till Elsa Eschelsson som gick först och tack till alla er som gått bredvid.

Tack till Mormor och systrarna Flood, vi saknar er. Tack Farmor och Faster som lärt mig vad jävlar anamma är. Tack till Moster som varit min ständiga uppsatsrättare sedan mellanstadiet (förlåt mig för alla stavfel jag gjort mig skyldig till). Tack till Karin Ågren som fortsätter att inspirerar mig, och vars bibliotek jag haft stor användning av i skrivandet av denna uppsats.. Tack till Inga-Lill som är min ständiga påminnelse om att rätt ska vara rätt.

Tack till min handledare Ellika Sevelin som inte fått mig att gråta en enda gång under våra handledarmöten(!). Tack för dina kloka inspel och goda råd. Särskilt tack för att du inte blev arg när mina utkast var fulla av slarvfel och punktlister.

Mest tack vill jag dock rikta till Mamma. Tack Mamma. Tack för alla timmar du förhört mig på tentor via telefon. Tack för att du alltid bokar biljetter hem när jag behövde en paus. Tack för att du alltid fått mig att längta efter Umeå. Tack för allt.

Tack.

Maja Flood

Umeå, 2021.

1. Inledning

1.1. Bakgrund

Våldtäkt är, och har länge varit ett omdebatterat ämne som avhandlats inom många olika forskningsfält.¹ Inom genusforskningen och den feministiska teoribildningen har våldtäktens bakomliggande orsaker frekvent försökt förklaras genom en mängd olika teorier.²

Nyligen antogs en ny reglering avseende våldtäkt i Sverige, ofta benämnd som "samtyckeslagstiftningen"³ som stadgar att allt samlag som sker utan samtycke från samtliga inblandade parter är våldtäkt.⁴ I och med införandet av denna lag har antalet fällande domar vid våldtäkt ökat.⁵ Trots detta är åtalsfrekvensen vid våldtäktsmål fortfarande relativt låg, fällandegraden är ännu lägre.⁶

Anledningen till den låga fällandegraden är omdiskuterad. Av de våldtäkter som kommer till domstol talar dock statistiken sitt tydliga språk. Relationen⁷ mellan de inblandade parterna tycks korrelera med utfallet i målet.⁸ Majoriteten våldtäkter påstås ha begåtts av någon som kvinnan var bekant med vid tiden för övergreppet. Det är också i denna grupp som fällandegraden vid en första anblick ter sig vara högst.⁹ Vid en närmare studie framgår dock att det finns stora skillnader i fällandegrad mellan olika typer av bekantskaper. Vid de tillfällen där parterna befunnit sig på en träff är fällandegraden 56

¹ Jfr, Lindstedt Cronberg, Marie & Österberg, Eva. "Kvinnor och våld - då och nu", i *Kvinnor och våld - En mångtydig kulturhistoria*, red. Lindstedt Cronberg, Marie & Österberg, Eva, (Lund: Nordic Academic Press, 2005), s. 20 f.

² Jfr. Cahill, Ann J. *Rethinking rape*. (Itaca: Cornell University Press, 2001, s 15 ff.

³ Jfr t.ex. Holmberg, Stina & Lewenhagen, Lars, *Den nya samtyckeslagen i praktiken En uppföljning av 2018 års förändringar av lagreglerna rörande våldtäkt (Stockholm: Brottsförebyggande rådet, 2020) s. 1.*

⁴Jfr SFS 2018:618.

⁵ Brottsförebyggande rådet, 2020 s. 26 f.

⁶ Jfr. Brottsförebyggande rådet, *Kriminalstatistik 2020 - Anmälda brott slutlig statistik*, s 26 f. & Brottsförebyggande rådet, *Kriminalstatistik 2020 - Personer lagförda för brott slutlig statistik*, s 38 f.

⁷ De relationer som är föremål för denna uppsats är hetrosexuella relationer, mellan personer med binära kön.

⁸ Holmberg, Stina & Lewenhagen, Lars, *Våldtäkt från anmälan till dom* (Stockholm: Brottsförebyggande rådet, 2019) s 84 f.

⁹ Ibid. s. 84.

procent medan de övriga målen där parterna varit bekanta i stället har en fällandegrad på 71 procent.¹⁰ Brottsförebyggande rådet har i sin granskning av statistiken kommenterat att denna diskrepans i fällandegrad potentiellt kan bero på ett svårare bevisläge vid träffvåldtäkter¹¹, då relationen mellan parterna och omständigheterna under vilka de träffas inte orimliggör att ett frivilligt samlag ägt rum.¹²

I samband med den nya samtyckeslagstiftningens införande har åtalsfrekvensen avseende våldtäkter i samband med träffar ökat markant.¹³ Träffvåldtäkterna är mål som tidigare i många fall inte uppfyllt kravet på våld som tvång som tidigare lagstiftning krävde.¹⁴ I och med den nya lagstiftningen, öppnas diskussioner upp om när och hur en kvinna ger sitt samtycke, och när män kan förvänta sig att hon gör det. Dessa föreställningar, och deras roll i bedömningen av våldtäktsmål är enligt mig intressanta att beakta, då de potentiellt kan hjälpa till att förklara den diskrepans som föreligger i fällandegraden mellan träffvåldtäkter och övriga bekanta.

1.2. Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att utifrån ett genusrättsligt perspektiv undersöka, analysera och kritiskt granska vilka föreställningar om kvinnor, relationer och sexualitet som kommer till uttryck i våldtäktsmål där parterna är bekanta och vad detta ger för konsekvenser för verklighetens kvinnor.

Den fråga som, i min mening, genast uppstår i samband med detta är frågan *varför* just träffvåldtäkterna har lägre fällandegrad våldtäkt där parterna har en annan bekantskapsrelation. Denna fråga, som ytterst hänför sig till domstolen bevisvärdering är dock svårbesvarad. Detta då det som framkommer i domarna inte alltid på ett fullständigt sätt speglar det som framkommit i huvudförhandlingen. Ofta består bevisningen vid våldtäktsmål av vittnesutsagor som domstolen värderar. Dessa blir särskilt svåra att i efterhand värdera för den som inte personligen hört vittnena i fråga. En närliggande

¹⁰ Ibid.

¹¹ I arbetet med denna uppsats har jag valt att genomgående använda mig av begreppet "träffvåldtäkt" istället för det närliggande begreppet "uppragningsvåldtäkt". Närmare om övervägandena kring dessa begrepp finns att läsa i avsnitt 2.2.1 *De aktuella relationstyperna*.

¹² Holmberg, Stina & Lewenhagen, Lars, 2019, s 85.

¹³ Holmberg, Stina & Lewenhagen, Lars, 2020, s. 33.

¹⁴ Jfr, materialet som analyserats inom ramen för denna uppsats, se bilaga 1 under rubriken "träffar".

fråga, som lättare kan besvaras, är istället frågan om fällandegraden endast hänför sig till bevisläget eller om andra aspekter, som exempelvis föreställningar om kvinnor, sexualitet och relationer har betydelse vid prövningen i domstol.

Detta leder fram till den för uppsatsen aktuella frågeställningen: Vilka föreställningar om kvinnor och relationer ger domstolarna uttryck för i våldtäktsmål där parterna är på träff eller bara bekanta med varandra?

1.3. Avgränsningar

I syfte att hålla uppsatsen så aktuell som möjligt har endast gärningar begångna efter inträdandet av den för uppsatsen aktuella våldtäktslagstiftningen (SFS 2018:618) varit aktuella i urvalet av materialet. Denna begränsning har även ansetts nödvändig av jämförelseskäl.

Våldtäkt mot barn kommer inte behandlas i uppsatsen. Detta dels på grund av uppsatsens omfattning, dels då den relations- och maktdynamik som föreligger då en av parterna är ett barn har ansetts skilja sig allt för väsentligt från relationer då båda parterna är vuxna.

Uppsatsen är begränsad till endast behandla våldtäkt. Andra sexualbrottsmål faller således utanför ramen för denna uppsats. Denna begränsning har ansetts nödvändig med hänsyn till uppsatsens omfattning.

Den relationstyp som behandlas i uppsatsen är begränsade till *bekanta*. Denna begränsning har ansetts nödvändig med hänsyn till arbetets omfattning och tidsram. Närmare om hur denna relationstyp definieras, delas in och avgränsas finns att läsa under 2.2.

Till följd av uppsatsens omfattning samt spridningen av de för uppsatsen aktuella fallen har endast domar mellan 1:a september 2021 till den 8:e oktober 2021 beaktas i arbetet med uppsatsen. Tillvägagångssättet vid bestämmandet av datumbegränsningen finns att läsa under avsnitt 2.2.

Med beaktande av uppsatsens syfte och frågeställning behandlar uppsatsen endast mål där den tilltalade är en man och målsäganden är en kvinna. Närmare om varför denna begränsning ansetts motiverad och nödvändig finns att läsa under avsnitt 2.2.

1.4. Forskningsläge

Till att börja med kan sägas att genusrättsvetenskapen länge varit åsidosatt inom forskningen. De första svenska böckerna som uttömmande avhandlade kön och rätt publicerades under 1970-talet. Den första boken om genusrättsvetenskap som forskningsperspektiv publicerades 2009. Trots genusrättsvetenskapens sena intåg in i forskningen finns idag relativt mycket skrivet om kön, rätt och genus.¹⁵

Våldtäkt är som nämnts innan ett fenomen som länge varit föremål för analys inom en rad olika forskningsområden.¹⁶ Inom den straffrättsliga och genusrättsvetenskapliga litteraturen kan exempelvis nämnas Monica Burman som i sin avhandling *“Straffrätt och mäns våld mot kvinnor - Om straffrättens förmåga att producera jämställdhet”* bland annat behandlar hur straffrätten bidrar till att konstruera föreställningar om gärningsmän, brottsoffer och våld.¹⁷ Även Ulrika Anderssons avhandling *“Hans (ord) eller hennes? En könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd”* som söker svaret på frågorna vilka diskurser om brottsoffret som produceras inom straffrätten.¹⁸

Våldtäkt är även ett väldokumenterat fenomen inom genusvetenskapen och den feministiska teoribildningen.¹⁹ Denna forskning ämnar ofta främst till att söka orsaken till varför det systematiska sexuella våldet mot kvinnor existerar. Inom genusforskningen är även frågan om hur könen skapas föremål för analys och forskning.²⁰ Genusforskningen

¹⁵ Gunnarsson, Åsa; Svensson, Eva-Maria; Käll, Jannice & Svedberg, Wanna. *Genusrättsvetenskap 2:a upplagan*. (Lund: Studentlitteratur, 2018). s 25.

¹⁶ Jfr, Lindstedt Cronberg, Marie & Österberg, Eva. 2005. s 20 f.

¹⁷ Burman, Monica. *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor - Om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*. (Uppsala: Författaren och Iustus förlag, 2007). s. 387 ff.

¹⁸ Jfr. Andersson, Ulrika. *Hans (ord) eller hennes? En könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd*, (Lund: Bokbox, 2004).

¹⁹ Cahill, Ann J. 2001, s. 2 ff.

²⁰ Jfr. t.ex. Hirdman, Yvonne. *Genus - om det stabila föränderliga former*. 2:a upplagan (Malmö: Liber, 2001) samt Elvin-Nowak, Ylva & Thomsson Helene. *Att göra kön - om vårt våldsamma behov att vara kvinnor och män*. (Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 2003).

och de teorier som produceras där är, som namnet indikerar, en grund som genusrättsvetenskapen bygger på och är beroende av.²¹

Gällande forskning kring de för uppsatsen relevanta relationernas roll i bedömningen vid sexualbrottsmål utifrån ett genusperspektiv finns inte lika mycket skrivet i svensk forskning. Det finns som nämns ovan en del genus- samt genusrättsvetenskaplig forskning som i sin analys och teoretisering diskuterar de ideala offren och i dessa beskrivningar även nämner parternas relation.²²

Vidare finns relativt mycket forskning kring vilka aspekter som domstolen tar till vara på vid bevisvärderingen, samt vilka föreställningar om kvinnor och män som kan utläsas i texterna.²³

Den nya våldtäktsbestämmelsen är i skrivandets stund fortfarande relativt ny och således har inte alla aspekter av den hunnit bli föremål för forskningen än. I och med samtyckeslagstiftningens inträdande har fler gärningar, som tidigare fallit utanför bestämmelsen, nu istället kategoriserats som brottsliga. Just träffvåldtäkter är en sådan kategori som tidigare ofta fallit utanför straffbestämmelsen. Detta då dessa mål ofta kännetecknas av en bristande frivillighet och inte nödvändigtvis våld eller tvång, vilket tidigare generellt krävdes. Dessa fall har tidigare givetvis även varit föremål för domstolsprövning redan innan samtyckeslagstiftningen. I och med att nu fler av dessa mål omfattas av straffbestämmelsen genereras det dock fler domar inom området. Ökningen av dessa mål ger oss således idag, enligt min uppfattning, fler skäl att närmare undersöka dessa.

1.5. Disposition

I uppsatsens första kapitel, *Inledningen*, introduceras den för uppsatsen aktuella frågeställningen samt bakgrunden till denna. Här anges även vilka avgränsningar som ansetts nödvändiga inom ramen för detta arbete samt hur dessa motiveras. Målet är att

²¹ Gunnarsson, Åsa; Svensson, Eva-Maria; Käll, Jannice & Svedberg, Wanna, 2018, s 43 ff & s 79 f.

²² Jfr. t.ex. Burman, 2007, s 296 ff & 304 ff.

²³ Jfr t.ex. Burman 2007 & Pohjonen, Sofie "Kvinnor våld och straffrätt" i 13 kvinnoperspektiv på rätten, red. Nordborg, Gudrun (Uppsala: Iustus förlag, 1995), s 213 ff.

detta kapitel ska ge en översiktlig bild av vad uppsatsen kommer avhandla, samt placera uppsatsen i ett sammanhang som bidrar till förståelse av uppsatsens aktualitet.

Uppsatsens andra kapitel avhandlar metod och material. Kapitlet inleds med en övergripande beskrivning över vilken metod som använts samt vad som kännetecknar denna. Sedan avhandlas hur metoden appliceras i just denna uppsats, vilka överväganden som har gjorts och vilken arbetsgången varit. Efter detta behandlas materialet. Här anges dels hur urvalet av materialet har motiverats och vilka kriterier som förekommit i materialsökandet.

I det tredje kapitlet fördjupas den teori som är aktuell för uppsatsen. Kapitlet inleds med en övergripande beskrivning om genusrättsvetenskap, och en förklaring av teoriernas roll och status inom denna. Därefter behandlas genussystemteorin, denna kopplas även till könsmaktsordningen. Kapitlet avslutas med en redogörelse kring olika stereotyper av kvinnor som uppkommer i och med genussystemet, och vilka antaganden som ofta kopplas samman med dessa stereotyper. Kapitlet avslutas med en närmare beskrivning av teoretisering kring *den sunda sexualiteten*. Kapitlets syfte är att verka som en ansats som den tematiska analysen i senare kapitel kan utgå från.

Det fjärde kapitlet ställer upp de rättsliga ramarna som uppsatsen förhåller sig. Här behandlas dels vad brottet våldtäkt innebär och vilka bedömningar som ofta blir aktuella, samt hur de tidigare avgjorts i praxis. I kapitlets senare del omnämns även vissa bevisrättsliga bestämmelser och begrepp. Denna del av kapitlet syftar till att konkretisera och belysa aspekter som ofta blir avgörande i bevisvärdering. Den information som återges i detta kapitel ämnar underlätta för läsaren vid läsningen av den efterföljande analysen.

I uppsatsens femte kapitel presenteras resultatet av den kvalitativa undersökningen. Kapitlet börjar med en redogörelse kring vilka undergrupper till de förbestämda relationstyperna som har kunnat utläsas från domarna. Därefter följer en redogörelse kring hur de olika målen inom vardera undergrupp förhåller sig till de två idealtyper som presenterats i kapitel 3. Kapitlet avslutas med en övergripande sammanfattning av resultatet.

I uppsatsens sjätte och sista kapitel återfinns en reflektion för kring resultatet. Här diskuteras dels huruvida resultatet kan förklaras utifrån de för uppsatsen relevanta teoretiska utgångspunkterna, dels vilka implikationer och fortsatta frågor resultatet öppnat upp för. Syftet med kapitlet är dels att sammanfatta och diskutera de för uppsatsen aktuella frågorna, men även ge en utblick för fler frågor som uppstått vid iakttagandet av resultatet.

2. Metod och material

2.1. Metod

2.1.1. Kvalitativ innehållsanalys

I uppsatsen kommer den kvalitativa, tematiska innehållsanalysen användas. Denna analysmetod skiljer sig på många sätt från den traditionella rättsdogmatiska metoden som normalt används inom juridiken.²⁴ Den kvalitativa innehållsanalysen innebär i korthet att de aktuella texterna som ska analyseras läses igenom mycket noggrant och innehållet och bakomliggande motiv analyseras.²⁵

Den kvalitativa innehållsanalysen kan ta sig olika former, den kan vara antingen *systematiserande* eller *kritiskt granskande*.²⁶ Som nämns ovan är det systematiserande, eller tematiska, angreppssättet som använts i arbetet med denna uppsats. Detta innebär att texten systematiseras och ordnas. I och med tematiseringen kan viktiga och centrala aspekter i texterna belysas och annars svårupptäckta strukturer kan uppmärksammas.²⁷

Systematiseringen av texterna sker genom att texterna och dess innehåll kodifieras och kategoriseras.²⁸ Den tematiska innehållsanalysen kräver ett analysverktyg som används i samband med systematiseringen.²⁹ Analysverktyget kan ta sig olika form och är en central del i skapandet av arbetet. Denna uppsats kommer att använda sig av idealtypsanalysen som analysverktyg.

Att analysera ett fenomen med hjälp av idealtyper innebär att det fenomen som betraktas ställs mot teoretiska idealtyper.³⁰ Genom att jämföra fenomenet som analyseras med

²⁴ Gunnarsson, Åsa; Svensson, Eva-Maria; Käll, Jannice & Svedberg, Wanna, 2018, s 104 f.

²⁵ Esaiasson, Peter; Gilljam, Mikael; Oscarsson, Henrik; Towns, Ann; Wänglerlung, Lena *Metodpraktikan - konsten att studera sambälle, individ och marknad* 5:e upplagan (Stockholm: Wolters Kluwer, 2017) s 211.

²⁶ Ibid s 212 f.

²⁷ Ibid, s 213.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid, s 214.

³⁰ Ibid, 139 f.

idealtyperna kan man närma sig förklaringar om hur fenomenen förhåller sig till varandra och till extrema tilltänkta schabloner av verkligheten.³¹

Vid tillämpandet av denna analys är det viktigt att uppmärksamma att idealtyperna inte på något sätt är verkliga.³² Istället är de en sammanställning av olika extrema uppfattningar om ett fenomen.³³ Ett exempel som kan nämnas är den ideala liberalen. Denna ideala liberal skulle aldrig avvika från någon av de liberala åsikterna eller tankesätten, även om det stundtals kan te sig osannolikt. Poängen med att studera ett fenomen förhållande till olika idealtyper är att vi kan se på vilket sätt de avviker från det extrema, och således belysa de avvikelser som finns, vad de beror på och vilka konsekvenser de får.³⁴

En idealtypsanalys kan ofta anses vara mer effektiv då två motsatta idealtyper finns med i jämförelsen.³⁵ Detta då det annars till slut blir svårt för både forskare och läsare att avgöra hur långt de olika avvikelserna förflyttar fenomenet från idealet.³⁶ Genom att ställa två motsatta ideal mot varandra och således skapa ett slut på hur långt bort från idealtypen ett fenomen kan befinna sig blir analysen mer greppbar och resultatet blir mer överskådligt och analyserbart.³⁷

Även om de idealtyper som används i analysen inte har reella motsvarigheter i verkligheten finns det dock vissa krav som bör vara uppfyllda. Det första är att två polära idealtyper bör vara raka motsatser till varandra, för att på så sätt bilda en glidande skala mellan sig på vilken de olika samhällsfenomenen kan förflytta sig.³⁸ Idealtyperna kan vara konstruerade utifrån det fenomen som önskar undersökas och måste således inte träffa alla samhällsfenomen.³⁹ De bör dock vara konstruerade på så sätt att det innehåll som ska analyseras träffas av åtminstone en av de beskrivningar som återfinns hos idealtyperna.⁴⁰ Om exempelvis beskrivningar av klädsel förekommer och är av intresse i en text som ska analyseras bör just utseende och kläder vara aspekter som beskrivs hos idealtyperna.

³¹ Ibid.

³² Ibid.

³³ Ibid.

³⁴ Ibid.

³⁵ Ibid, s 141f.

³⁶ Ibid.

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid s 144.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid.

Ett problem som ofta kan uppstå vid användningen av idealtyper som analysverktyg är att begrepp som “långt från” eller “mycket avvikande” och så vidare riskerar att av läsaren tolkas annorlunda och inte spegla det egentliga resultat som författaren ämnar förmedla.⁴¹ Denna problematik kan avhjälpas genom att författaren tydligt beskriver hur de olika fenomenen som analyseras förhåller sig till idealtyperna, men även hur de förhåller sig till varandra.⁴²

Ett viktigt ställningstaganden som måste fattas innan metoden kan tillämpas är om idealtyperna ska vara förutbestämda eller inte.⁴³ Förutbestämda idealtyper ställer ett högre krav på efterforskningar och arbete redan i framtagandet av metoddelen medan icke förutbestämda idealtyper som växer fram under analysens gång riskerar att resultera i ett banalt eller platt resultat om inte författaren inte har någon övriga grund att backa upp materialet på.⁴⁴

Analysen kan dock ha karaktär av både förutbestämda och öppna kategorier. Detta är ett mellanting som i många fall erbjuder möjligheten att studera välkända fenomen, samtidigt som nya aspekter i texterna som inte ryms inom ramen för de förutbestämda idealtyperna kan analyseras och upptäckas. Detta är den metod som kommer appliceras i arbetet med denna uppsats.⁴⁵

2.1.2. Djupläsningen i detta fall

Ett led i kodifieringen och systematiseringen av materialet, innan det analyserats utifrån idealtyperna, har bestått i att jag utifrån centrala teman som återfanns i texterna delat in materialet i fem undergrupper. Undergrupperna har delats in efter ett noggrant studie av materialet.⁴⁶

⁴¹ Ibid.

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid, s 222 f.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Ibid, s 224.

⁴⁶ De undergrupper som återfunnits i materialet är: Den upptagna kvinnan, den ointresserade kvinnan, kvinnan med relationssyftet, kvinnan med det sexuella syftet och kvinnan med transaktionssyftet.

De två idealtyperna⁴⁷ som agerar referensmaterial i innehållsanalysen är hämtade från genusrättsvetenskaplig, genusvetenskaplig och feministisk litteratur. Idealtyperna har konstruerats utifrån den för uppsatsen aktuella frågeställningen och arbetet vid bestämmandet av idealtyperna har haft karaktären av såväl förbestämda och öppna idealtyper.

Konstruerandet av idealtyperna hänför sig ytterst till Yvonne Hirdmans bok "*Genus om det stabila föränderliga former*". Dessa två idealtyper har valts då de korrelerar och förekommer i samband med teorin könsmaktsordningen som orsaken bakom sexuellt våld, vilket är utgångspunkten för denna uppsats.⁴⁸ Utifrån denna teori är det rimligt att anta att det föreligger en viss teoretisk skillnad mellan synen på kvinnor som blivit utsatta för träffvåldtäkter och kvinnor som blivit utsatta för våldtäkter av en bekant utan att ha befunnit sig på en träff med denna.

Även om idealtyperna som sådana varit förutbestämda har arbetet med att ta fram en beskrivning av dem skett parallellt med närläsningen av texterna. I arbetet med att *beskriva* idealtyperna, och således ange den mall mot vilket materialet sedan kommer jämföras mot har det varit viktigt för mig att dels inte av misstag inte uppmärksamma vissa karaktäristiska beskrivningar hos idealtyperna, dels inte missa viktiga aspekter som lyfts i domarna. Målet med beskrivningarna av idealtyperna har således varit att hitta de beskrivningar som är relevanta för texterna, utan att för den skull förbise centrala teman i de aktuella texterna. I ett första steg lästes domarna noggrant och kodifierades och systematiseras. I nästa steg sammanställdes en initial beskrivning av idealtyperna, denna beskrivning utgick från de kategorier som producerats i samband med närläsningen av domarna. Exempelvis var en av de kategorier som initialt formats vid läsningen av domarna "resonerandet kring kvinnans skador", varpå beskrivningar kring eventuella skador och våld i samband med samlag eftersöktes i litteraturen om idealtyperna. När en första beskrivning av idealtyperna med utgångspunkt i textmaterialet var sammanställd skedde ytterligare en fördjupning i idealtyperna. I detta skede sökte jag mer öppet efter ytterligare karaktäristiska beskrivningar av idealtyperna som initialt inte hade framkommit i analysarbetet av domarna. I händelse av att de beskrivningar som återfanns i texterna inte förekom i litteraturen om idealtyperna behandlades detta separat. I och med detta

⁴⁷ Den dygdiga respektive odygdiga kvinnan.

⁴⁸ Jfr. t.ex. Gunnarsson, Åsa; Svensson, Eva-Maria; Käll, Jannice & Svedberg, Wanna, 2018, s 45 & 48 f.

sista steg färdigställdes beskrivningen av idealtyperna varefter texterna återigen lästes igenom och jämfördes mot de beskrivningar som sammanställts om idealtyperna. Arbetet med att beskriva idealtyperna kan således beskrivas som ett växelspel mellan litteraturen och analysmaterialet.

Jag har i läsningen sökt efter *antaganden* som framkommer i domen om den kvinnliga sexualiteten samt kvinnors syn på relationer och den egna kroppen. Under djupläsningen av domarna har jag sökt efter vad domstolen tagit vara på i sin bedömning av kvinnans frivillighet samt mannens uppsåt. Utöver detta har även förhören och eventuella uppgifter och antaganden som kommer till uttryck där. I samband med detta har jag också sett vilka omständigheter som domstolen *inte* tar vara på. Att analysera uttalanden torde de flesta vara bekanta med, däremot är analysen av *avsakenaden* av uttalanden något som kräver en närmare redogörelse.

Vissa tystnader kan analyseras, medan andra inte säger oss något. Det faktum att något inte nämns kan dels bero på att det ansetts för självklart för att ens nämna. Att domstolen i sina domar inte alltid refererar till att den offentliga makten i Sverige ska utövas under lagarna, betyder inte att domstolen förnekar eller tar avstånd från det, utan detta faktum är helt enkelt underförstått. Det är dock inte alltid som tystnader i texter beror på att det icke omnämnda fenomenet är underförstått. I dessa fall finns således någon annan anledning bakom tystnaden. En sådan anledning kan exempelvis vara att det som inte omnämns är tabubelagt. Dessa tystnader blir allt mer intressanta att beakta.⁴⁹

I denna uppsats lyfts tystnader från domstolens sida fram i avsnitt 5. De tystnader som jag valt att belysa är just sådana tystnader som jag menar inte uppstår till följd av att fenomenet är underförstått eller självklart. Istället har jag valt att lyfta fram tystnader som gör sig tydligt i jämförelsen mellan de olika kategorier som återfinns i analysen. De tystnader som presenteras har således sina motsatser i andra kategorier. För att en tystnad ska ansetts vara relevant att beakta och analysera har det krävts ett förväntat uttalande, denna förväntan kan vara grundad i att uttalanden förekommer i andra fall, eller att det finns andra omständigheter, exempelvis prejudikat eller lagtext, som anger att ett uttalande borde återfinnas.

⁴⁹ Andersson, Catrine, *Hundra år av tvåsambet - Äktenskapet i svenska statliga utredningar 1909- 2009*, (Arkiv förlag, Lund, 2011), s 40 f.

Jag har även sökt efter vilka frågor som ställs till kvinnan och vad dessa implicerar. De resultat som utläses har sedan ställts mot de två kvinnorollerna som presenteras i kapitel 3. Slutprodukten blir en sammanställning på vilka kvinnoroller som tycks förekomma i olika typer av fall där relationen mellan målsäganden och den tilltalade varierar samt hur dessa manifesterar sig.

2.1.3. *Rättsdogmatisk metod*

Den rättsdogmatiska metoden har använts i arbetet med kapitel 4. Detta kapitel har till syfte att ge en överblick över gällande rätt varför en metod som söker objektivt beskriva rätten har ansetts lämplig.

Den rättsdogmatiska metoden utgår från rättskällorna och den hierarki som råder mellan dessa. Genom att studera rättskällorna söker man fastställa vad som är gällande rätt. Centralt i tillämpandet av den rättsdogmatiska metoden är således rättskällevärdet. Det är genom denna vi kan iaktta hur olika rättskällor förhåller sig till varandra och således vilken som vid en kollision ska ges företräde.⁵⁰

De rättskällor som är erkända inom svensk rätt är lagtext, praxis, förarbeten och doktrin. Det kan dock noteras att den enda verkligt bindande rättskällan i Sverige är just lagtexten som sådan. Denna anger otvivelaktigt vad som är rätt, de övriga rättskällorna är istället olika verktyg för att förstå eller komplettera situationer då lagtexten inte ger tillfredsställande svar.⁵¹

Även om lagtexten är den enda rättskällan som *måste* beaktas i Sverige betyder inte detta att de övriga rättskällorna bör lämnas utan avseende. Det faktum att ingen av de övriga rättskällorna är tvingande betyder inte heller att de för den skull har samma rättsliga status. Generellt kan sägas att prejudikaten och förarbetena *bör* beaktas vid studiet av gällande rätt, medan doktrin *får* beaktas.⁵²

⁵⁰ Kleinman, Jan "Rättsdogmatisk metod", i *Juridisk metodlära*, red. Korling, Fredric och Zamboni, Mauro (Studentlitteratur AB, Lund, 2013) s 25 ff.

⁵¹ Peczenik, Aleksander *Rätten och förnuftet* (Norstedts Förlag, Stockholm, 1984), s. 200 ff samt Bernitz, Izmail m.fl. *Finna rätt*, 13 uppl. (Norstedts juridik, Stockholm, 2014) s 92 f.

⁵² Peczenik, s 202 samt Bernitz m.fl. *Finna rätt*, s 32 ff.

Vid straffrätten gäller dock vissa särskilda regler vid användningen av rättskällorna. Inom straffrätten är legalitetsprincipen central, då straffrätten har möjlighet att inskränka människors fri- och rättigheter. Legalitetsprincipen ställer upp vissa begränsningar gällande i vilken omfattning olika rättskällor får påverka bedömningen i det enskilda fallet. En central princip inom straffrätten, som är sprungen ur legalitetsprincipen är att ingen ska kunna straffas för ett brott som inte finns stadgat i lagen. Detta medför i sin tur en annan central princip inom straffrätten, nämligen analogiförbudet. I och med dessa två principer krymper området där förarbeten, praxis och doktrin får användas i rättstillämpningen. Domstolen får inte döma någon för ett brott som inte uttryckligen står angivet i lagtexten, de får inte heller genom analogier utvidga det straffbara området utanför textens ordalydelse. Detta innebär att lagtexten som sådan har en särskilt central roll inom straffrätten.⁵³

I arbetet med kapitel 4 har den rättsdogmatiska metoden använts för att beskriva de rättsliga ramverk för de brott som analyseras i uppsatsen. Beskrivningen utgår ytterst från lagtexten och de övriga rättskällorna har haft en sekundär roll i arbetet med detta kapitel.

2.2. Material

2.2.1. *De aktuella relationstyperna*

I uppsatsen kommer relationen bekanta, och dess undergrupp "träffar" vara föremål för analysen. Uppdelningen överensstämmer till stora delar med Brottsförebyggande rådets uppdelning av relationstyperna, i det fall avvikelser har skett anges de nedan. Vid avgränsningen av dessa något vaga begrepp och kategorier har följande kriterier ställts upp.

Bekanta avgränsas från obekanta på det sätt att parterna träffats innan den påstådda händelsen. Huruvida bekantskapen var helt ny eller en uttalad vänskap spelar denna kategorisering ingen roll. Det är värt att uppmärksamma att jag, i arbetet med denna uppsats, även räknat sexköp till bekantskapsrelationer. Detta avviker från till exempel

⁵³ Jfr Asp, Petter, Ulväng, Magnus, Jareborg, Nils *Kriminalrättens grunder*, 2 uppl. (Iustus Förlag, Uppsala, 2013) s. 45 ff.

Brottsförebyggande rådets bedömning, då dessa mål behandlas separat. Jag har dock inte ansett det motiverat att benämna dessa typer av mål som något annat än en bekantskapsrelation, då parterna strax innan händelsen bekantat sig med varandra.

Bekanta avgränsas från partner och före detta partner genom ett krav på att det inte framkommit att parterna tidigare haft en fast partnerrelation. I händelse av att parterna innan den aktuella händelsen deltagit i sexuella aktiviteter med varandra, utan att uppge att de haft en partnerrelation, kategoriseras denna relation som en bekantskapsrelation. Även denna avgränsning är i enlighet med Brottsförebyggande rådets kriterium.

Bekantskapsrelationer särskiljs slutligen från familjerelationer genom att utesluta relationer där parterna är släkt eller familj. I det fall där familjerelationen inte är biologisk utan istället social, exempelvis om den tilltalade är styvförälder eller styvsyskon till målsäganden har detta kategoriserats som en familjerelation.

Gällande den vidare uppdelningen av bekantskapsrelationerna till antingen träffar eller övriga bekanta har Brottsförebyggande rådets kategorisering återigen använts som utgångspunkt. Detta innebär att de övriga bekanta särskiljs från träffar genom att fastställa huruvida parterna befunnit sig på en "träff" eller inte. Vad som räknas till träff kan te sig oklart. Vissa fall, där parterna exempelvis stämt träff genom en dejtingapp är dock relativt klara. Brottsförebyggande rådet räknar även fall då den tilltalade och målsäganden följt med varandra hem från krogen eller en nattklubb. För att något ska räknas som träff i denna uppsats har jag tagit fäste på om parterna överenskommit om att träffas på tu man hand och genomfört detta. Denna överenskommelse får inte vara av en ren vänskaplig karaktär. I de fall där det är oklart om parterna befunnit sig på en träff eller inte har jag, liksom brottsförebyggande rådet, tagit fäste på om parterna innan händelsen haft samlag. Om så är fallet har dessa oklara fall kategoriserats som en träff, och om så inte är fallet har istället detta räknas till kategorin övriga bekanta. Det kan således noteras att fall där övergreppet skett i samband med ett annat överenskommet sexköp så har detta betraktats som en träff. Med bakgrund av detta har jag även valt att endast använda begreppet "träff" och inte " dejt", vilket annars är en vanlig benämning. Vidare har jag valt att inte använda begreppet "uppraggningvåldtäkt" i uppsatsen, istället har detta ersatts med begreppet "träffvåldtäkt".

2.2.2. Överväganden vid användandet av underrättsdomar

I uppsatsen har enbart domar från tingsrätter analyserats. Varken tingsrättsdomar eller hovrättsdomar är i Sverige prejudicerande. På så sätt kan det argumenteras för att materialet inte är lika aktuellt för en juridisk uppsats som domar från Högsta domstolen.

Att Högsta domstolens avgöranden är prejudicerande och således säger mer om vad som är gällande rätt *är* sant. Det är också sant att både hovrätterna och Högsta domstolen har en majoritet av jurister som sitter i rätten, till skillnad från tingsrätterna där majoriteten av rätten består av folkvalda nämndemän. Gällande rättens sammansättning måste man dock erinra sig om att det är utbildade jurister som är tränade att döma som sitter i tingsrätterna. Tingsrätterna, och de nämndemän som dömer där har också samma lag att förhålla sig till som de högre instanserna. Det material som produceras i tingsrätterna är således inte automatiskt av sämre juridisk kvalitet än material från de högre instanserna.

Det är också viktigt att erinra sig om vad syftet med denna uppsats är. Syftet är inte att utreda rättsläget eller uttala sig om vad som *är* rätt. Uppsatsen har ett genusrättsligt perspektiv och de intressanta frågorna är således mer i linje med “varför är utfallet/lagen/bedömningen så”. Syftet är således att analysera och försöka förklara hur den allmänna bedömningen av våldtäktsmål kan skilja sig beroende på parternas relation. Materialet behöver således inte nödvändigtvis spegla någon rättslig sanning, det är viktigare att det ger en återspeglning av hur bedömningarna av våldtäktsmål ser ut *generellt*.

Det som således är viktigt för materialet snarare än dess prejudicerande kraft är istället aktualitet och generalitet samt att de relationskategorier som ska analyseras återfinns i materialet. Då tingsrätterna producerar mest material av alla instanser samt att det finns ett stort antal tingsrätter med stor geografisk spridning har detta material ansetts som mest lämpligt för denna uppsats.

2.2.3. Materialsök av domar

Totalt har 33 olika domar från totalt 20 olika tingsrätter mellan 1 september 2021 och 8 oktober 2021 analyserats inom ramen för uppsatsen. Jag har velat uppnå ett ungefärligt

antal mellan 10-20 domar inom vardera av de två, för uppsatsen relevanta, relationskategorierna. Detta för att kunna hitta de tendenser jag söker, samtidigt som omfattningen av uppsatsen inte blir alltför stor.

För att få tillgång till domar från alla landets domstolar för att på ett sådant sätt få en heltäckande och aktuell bild av hur tillämpningen i hela landet ser ut har jag använt mig av Infotorg Juridiks tjänst för sökandet av domar. Jag har i deras rättsfallsdatabas gjort en sökning på termen "våldtäkt". Sökningen omfattade alla avgöranden på alla tingsrätter i landet mellan 08-07-2021 och 08-10-2021. Denna sökning gav totalt 304 träffar. Av dessa utgjorde 204 domar, de kvarvarande 100 var andra avgöranden och protokoll.

Av de 205 domarna avsåg:

- *103 fall våldtäkt*
- 68 fall våldtäkt mot barn
- 33 fall övriga brott där ordet våldtäkt endast behandlades i "tidigare punkter i brottsregistret" eller dylikt.

Av de 104 fallen som berörde våldtäkt var:

- *98 fall händelser efter samtyckeslagstiftningen*
- 5 fall innan samtyckeslagstiftningen

Av de 98 fall som behandlade händelser efter samtyckeslagstiftningen hade målsäganden och den tilltalade följande relationer:

- *42 fall där målsäganden och den tilltalade endast var bekanta*
- *17 fall där målsäganden och den tilltalade befann sig på en träff*
- 23 fall där målsäganden och den tilltalade var eller hade varit i en relation
- 9 fall där målsäganden och den tilltalade var obekanta
- 1 fall där målsäganden och den tilltalade hade en familjrelation
- 4 fall där relationen mellan målsäganden och den tilltalade inte framgick på ett tydligt sätt.

Av de för uppsatsen relevanta kategorierna, bekanta samt träffar, var spridningen av domarna över tid följande:

Månad/Relation	Bekant	Träff
Juli	9 domar	0 domar
Augusti	13 domar	4 domar
<i>September</i>	19 domar	12 domar
<i>Oktober</i>	1 dom	1 dom

Till följd av uppsatsen omfattning samt arbetets tidsomfattning gjordes i detta skede ytterligare en begränsning. Det var för mig angeläget att dels se till aktuella domar som låg nära i tiden, dels att jämförematerialet mellan de två kategorierna låg nära varandra i antal. Med dessa två aspekter i åtanke begränsades således uppsatsen till att endast omfatta domar från den 1:a september 2021 till den 8:e oktober 2021.

Av de domar som i detta skede kvarstod återfanns ett mål där den tilltalade var en kvinna och målsäganden var en man. Denna dom, har precis som övriga domar, analyserats. I och med djupläsningen av denna dom kunde det dock konstateras att de föreställningar och antaganden som återfanns inte hänförde sig till den kvinnliga sexualiteten utan istället den manliga. Att så är fallet är föga förvånande, då fokus i sexualmål ofta ytterst utmynnar i en fråga om målsägandens agerande och vilja.⁵⁴ Till följd av att detta mål inte på samma sätt uttalade sig om föreställningar om kvinnors sexualitet och relationer begärdes materialet ytterligare till att endast behandla mål där den tilltalade är en man och målsäganden är en kvinna.

⁵⁴ Detta dels på grund av hur lagstiftningen är utformad, men det finns även forskning som visar att målsägandens vilja även innan 2018 års sexualbrottsreform var det som gavs störst utrymme i prövningen av våldtäktsmål, jfr Andersson, Ulrika, Hans (ord) eller hennes? : en könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp, (Bokbox Förlag, Malmö, 2004)

2.2.4. Val av litteratur

I arbetet med uppsatsen har litteratur från flera olika forskningsfält använts. Detta då stora delar av teorin inte bara hänför sig till juridiken utan snarare till genusvetenskapen. Genusrättsvetenskaplig litteratur har använts i så stor utsträckning som möjligt, där det ansetts relevant, vilket är främst i beskrivningen av våldtäktsbrottet och teorier om varför detta förekommer. I de fall dessa böcker refererat till genusteorier och genusforskning har istället rent genusvetenskaplig litteratur använts. Till viss del har även feministisk litteratur använts, denna har använts i samband med beskrivningen av de för uppsatsen aktuella feministiska teorierna om sexuellt våld och kvinnors roll i könsmaktsordningen.

Uppsatsen kommer att beröra bevisvärdering, detta då domstolens värdering och antaganden är central i analysen. Den bok som ligger till grund för teorin bakom bevisvärdering är Christian Dahlmans bok "Bevisvärdering i brottmål". Denna bok har använts då den på ett tydligt sätt konkretiserar och teoretiserar bevisvärderingen. Boken använder sig av den bayesianska metoden, denna kommer dock inte att användas närmare under uppsatsen.

Somliga av de böcker som refereras till i denna uppsats är relativt gamla. De har dock ändå ansetts varit aktuella i arbetet att beskriva de teorier som ligger till grund för uppsatsen. Eventuell statistik som nämns i dessa böcker har kontrollerats mot gällande statistik för i de fall det förekommer.

3. Teoretisk ansats

3.1. Genusrättsvetenskap

Genusrättsvetenskap kan ses som ett paraplybegrepp för olika angreppssätt och problematiseringar kring rätten.⁵⁵ Här ryms exempelvis feministiska perspektiv på rätten samt normativ feministisk rättsteori.⁵⁶ Utmärkande för genusrättsvetenskapen som vetenskap är att den präglas av en socialkonstruktionistiskt syn på rätten som sådan.⁵⁷ Rätten som verkligt objekt finns inte, det finns ingen objektiv rätt som vi kan nå kunskap om genom att studera den.⁵⁸ Rätten ses istället, precis som andra abstrakta ting som kan studeras, som något som är *socialt konstruerat*.⁵⁹ Detta innebär två saker. Dels att rätten inte har karaktären av att vara just rätt eller fel, dels att den präglas av en förmåga att förändras.⁶⁰ Denna syn på rätten är inte unik för genusrättsvetenskapen. Liknande resonemang förekommer även inom exempelvis rättsrealismen och rättspositivismen.⁶¹

Synen på rätten som något föränderligt kombineras i genusrättsvetenskapen med en önskan om att rätten ska vara jämställd.⁶² Ännu ett kännetecknande för genusrättsvetenskapens förhållande till rätten är synen på rätten som ett maktmedel.⁶³ Just makt är en viktig aspekt inom genusrättsvetenskapen.⁶⁴ Ofta står maktbalansen mellan de olika könen i fokus, samtidigt som detta är långt ifrån den enda maktrelationen som är aktuell att granska inom detta fält.⁶⁵

⁵⁵ Gunnarsson, Åsa; Svensson, Eva-Maria; Käll, Jannice & Svedberg, Wanna, 2018, s 39.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Ibid, s 74.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Ibid. s 74 f.

⁶¹ Jfr t.ex. Laurén, Reidunn Hägerström och juridiken, SvJT 2010, s. 821-828 & Norlin, Marcus, Uppsalaskolans inflytande på svensk rättsvetenskap och rättstillämpning – en betraktelse, Juridisk publikation 2/2011, s 281-291.

⁶² Ibid, s 39.

⁶³ Ibid, s 112.

⁶⁴ Ibid s. 39.

⁶⁵ Ibid.

Genusrättsvetenskapen söker sällan frågan om *vad* gällande rätt är, istället blir den intressanta frågan *varför* gällande rätt är som den är.⁶⁶ I och med att rätten får ta rollen som något konstruerat förskjuts gränserna för vad som blir intressant att granska vid studiet av rätten. Exempelvis blir den sociala kontexten och de normer och föreställningar som finns inom denna kontext allt mer intressanta. Genom att beakta det faktum att rätten och studiet av denna är omgärdad av, och icke alls fri från, subjektiva värderingar och antaganden kan genusrättsvetenskapen söka svaret på vilka dessa antaganden är och hur de kommer att påverka rätten och studiet av denna.⁶⁷ Genusrättsvetenskapens syn på rätten som något skapat, och inte slutet och fritt från inflytande från den kontext den verkar i, ställer högre krav på teoribildning vid analys av rätten.⁶⁸ Teorier blir allt mer centrala och i högre grad sammanbundna med de metoder som används.⁶⁹

3.2. Det nordiska synsättet - Genussystemet

Vid studiet av genusrättsvetenskap blir, som nämns ovan, den teoretiska utgångspunkten särskilt viktig. Med hjälp av teorin ges en förklaring och en teoretisering av hur de fenomen som iakttas och analyseras uppstår, förstärks och interagerar och påverkar varandra. Inom genusrättsvetenskapen står maktrelationen mellan könen ofta i fokus. Till följd av könets centrala roll inom genusrättsvetenskapen får teorier som anger vad kön är, hur det förstärks och fungerar samt hur de olika könen interagerar och påverkas av varandra en central roll.

Några vanliga teorier som berör dessa frågor är exempelvis den liberalfeministiska teorin eller den radikalfeministiska teorin.⁷⁰ Den dominerande synen på genus i norden, är dock teorin om genusystemet.⁷¹ Denna teoribildning är principiell grund för Sveriges politik vid och har således fått en erkänd roll.⁷²

Teorin om genusystemet i Sverige är till största del grundad i Yvonne Hirdmans forskning. Teorin menar att kön är något som man gör. En av teorins grundläggande

⁶⁶ Ibid, s 42.

⁶⁷ Ibid, s 42.

⁶⁸ Ibid, s 69.

⁶⁹ Ibid, s 79 ff.

⁷⁰ Jfr. t.ex. Gunnarsson, Åsa; Svensson, Eva-Maria; Käll, Jannice & Svedberg, Wanna, 2018, s 43 ff & Cahill, Ann J. 2001, s. 15 ff.

⁷¹ Gunnarsson, Åsa; Svensson, Eva-Maria; Käll, Jannice & Svedberg, Wanna, 2018, s 45.

⁷² Gunnarsson, Åsa; Svensson, Eva-Maria; Käll, Jannice & Svedberg, Wanna, 2018, s 48 f.

premisser är att vara kvinna är inte nödvändigtvis är synonymt med att födas med vissa könsdelar. I processen att skapa kvinnor eller män som överensstämmer med våra föreställningar om de två könen kräver samhället något ytterligare. En av premisserna för genussystemet blir således att genus är något som kan utövas.⁷³

Hirdman menar att man måste, för att fullt ut förstå genussystemet, också förkasta den dualism som råder mellan kön och könsroll. Enligt henne är genus något annat, helt skilt från dessa andra två laddade begrepp. Genus är inte ett resultat av biologin, inte heller något som fullt ut kan skiljas från de kroppar som bär dem. Genus är heller inte bara bundet till människor, det spiller över på aktiviteter, föremål och färdigheter. Detta i sin tur förstärker sedan de människor som i början var de som kodade dem. Det är svårt att frigöra sig från tanken om kön som antingen eller, om tanken om könet och könsrollen som två olika reella saker. Samtidigt menar Hirdman att det blir nödvändigt. I hennes argumentation finns det bara genus, att fastna i diskussioner om vad som påverkar människan mest, hennes kön eller hennes könsroll, är enligt Hirdman att fokusera på fel frågor.⁷⁴

Genussystemet bygger på två fundamentala principer som möjliggör det. Den ena är *åtskiljandets logik*, den andra är *mannen som norm*.⁷⁵

Åtskiljandets logik innebär att det manliga och det kvinnliga ska vara skilt från varandra. Hirdman menar att isärhållandet är centralt för att genussystemet ska fortsätta existera i samma form som hon presenterar. Genom att hålla isär könen så skapar vi dem också, vi formar och definierar könen genom att iakta de skarpa skillnaderna mellan dem. Hirdman menar att detta är något vi gör för att förstå oss på könen. För att förstå vad som är kvinnligt måste vi veta var kvinnligheten slutar och istället övergår till manlighet. Avskiljande görs genom att tilldela vardera könen olika förmågor, intressen, attribut, färger osv. Vi befäster således olika koncept och ting med genus. Som ett exempel på detta kan nämnas färgen rosa, som tillskrivs kvinnligheten och färgen blå, som tillskrivs manligheten. Ett annat exempel kan vara att känslsamheten är tilldelas kvinnorna, medan logiken är tilldelad männen. Kvinnligheten skapas utifrån manligheten. Manligheten är utgångspunkten som sedan kvinnligheten får anpassa sig efter.⁷⁶

⁷³ Hirdman, Yvonne, 2001, s 23.

⁷⁴ Hirdman, Yvonne, 2001, s 13 ff.

⁷⁵ Hirdman, Yvonne, 2001, s 59 f.

⁷⁶ Hirdman, Yvonne, 2001, s 35 f & s 48.

Nästa princip i skapandet av befästandet av genussystemet är *mannen som norm*. När alla egenskaper, ting och aktiviteter är uppdelade mellan män och kvinnor, och såldes gränserna för det manliga och kvinnliga klarlagd, träder nästa steg in. I den första delen skapades genus, i detta skede ska istället genusen värderas. I detta arbete får det manliga förtur. Det manliga uppvärds och ses som normen. Det kvinnliga är istället det som är avvikande. Som exempel anger Hirdman liknelsen att om en genomsnittlig hjärna väger 1 så väger en kvinnlig hjärna 90% av detta, mannen är representanten av det normala. På detta sätt intar det manliga en överordnad roll i relation till det kvinnliga.⁷⁷

Med hjälp av genussystemet kan vi förstå hur genus skapas och hur det manliga och det kvinnliga förhåller sig till varandra.⁷⁸ Detta ger oss även en språngbräda in i teorin om könsmaktsordningen som förklaringen till det sexuella våldet.

3.3. Könsmaktsordningen som förklaring till sexuellt våld

Det sexuella våldet i Sverige utövas ofta av män, i 98 % av de misstänkta våldtäkter 2020 var den misstänkte en man.⁷⁹ Offret är oftast en kvinna, 2020 var 93 % av de som anmält sig utsatta för våldtäkt en kvinna eller flicka.⁸⁰

Det finns många teorier och förklaringar till varför det är just män som utövar sexuellt våld mot just kvinnor. Vissa liberala feminister som Brownmiller menar att det rör sig om makt, att våldtäkt, precis som misshandel har att göra med att man vill skada en annan människa.⁸¹ Att detta sker just i form av sexuellt våld betyder inte att handlingen ytterst uppfyller ett sexuellt syfte.⁸² Radikalfeminister som MacKinnon och Dworkin hävdar istället att det sexuella våldet visst är tätt sammanlänkat med just heterosexualiteten som den ser ut idag.⁸³ Enligt dem går det inte att dra en skillnad mellan våldtäkt och

⁷⁷ Hirdman, Yvonne, 2001, s 49 ff.

⁷⁸ Hirdman, Yvonne, 2001, s 11 ff.

⁷⁹ Brottsförebyggande rådet, Statistik utifrån brottstyper, våldtäkt och sexualbrott, <<https://bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/valdtakt-och-sexualbrott.html>>, senast uppdaterad 2021-12-03, informationen senast kontrollerad 2022-01-04.

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Jfr Cahill, Ann J. 2001, s. 16 f & Brownmiller, Susan, Against our will - men women and rape (New York, Fawcett Books, 1993), s 15.

⁸² Ibid.

⁸³ Cahill, Ann J. 2001, s. 36 ff.

heterosexuellt sex med samtycke då kvinnor alltid är utsatta för någon form av tvång, då de tvingats in i heterosexualiteten från början.⁸⁴

Centralt för många teorier är dock synen på våldtäkt som ett uttryck för en maktobalans.⁸⁵ Enligt exempelvis MacKinnon som argumenterade utifrån ett radikalfeministiskt perspektiv kännetecknas de heterosexuella relationerna av en maktobalans där våld mot kvinnan ständigt förekommer i någon utsträckning. Så länge vi lever i en värld där kvinnor är systematiskt underordnade kommer vi aldrig kunna se en heterosexuell relation som är helt fri från våld och tvång.⁸⁶

Den teori som dock kommit att dominera den nordiska synen på sexuellt våld, och som även kommer att vara utgångspunkten i denna uppsats är att det sexuella våldet är ett jämställdhetsproblem som grundar sig i den hierarki mellan könen som råder, den så kallade könsmaktsordningen.⁸⁷

I det enskilda fallet är det naturligtvis inte svårt att hitta individuella anledningar till varför en man väljer att bruka sexuellt våld mot en kvinna.⁸⁸ Exempel på bakomliggande förklaringar kan t.ex. anges vara stress hos förövaren, sexuella trauman hos förövaren, missbruk med mera.⁸⁹ Flera forskare har dock sökt förklaringar till varför just förövaren ofta är en man, medan offret ofta är en kvinna. I Norden är den strukturella förklaringen vanligare.⁹⁰ De strukturella förklaringarna förskjuter fokus från individen och söker istället identifiera mönster och strukturer i samhället. De strukturella förklaringarna tar sikte på att beskriva de strukturer som finns i samhället, hur de uppstår samt hur de yttrar sig. Genom att iakttä ett mer övergripande perspektiv blir det möjligt att förklara fenomen utifrån övergripande strukturer och system och således få en överskådlig bild av fenomenet, utan att behöva se närmare till parternas personliga förhållanden. Detta möjliggör förståelse för sexuella övergreppens förekomst i olika kulturer, olika tidpunkter och av olika gärningsmän.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Cahill, Ann J. 2001, s. 2.

⁸⁶ Cahill, Ann J. 2001, s. 36 ff.

⁸⁷ Gunnarsson, Åsa; Svensson, Eva-Maria; Käll, Jannice & Svedberg, Wanna, 2018, s 48 f.

⁸⁸ Pohjonen, Sofie, 1995, s 200 f.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Gunnarsson, Åsa; Svensson, Eva-Maria; Käll, Jannice & Svedberg, Wanna, 2018, s 48 f.

Könsmaktsordningen är benämningen på den hierarki som genomsyrar samhället.⁹¹ I denna hierarki befinner sig mannen på toppen och dominerar över kvinnorna, som är underordnade männen.⁹² Männens makt yttrar sig på olika sätt, de innehar t.ex. den sociala och ekonomiska makten.⁹³ Kvinnor och män fostras in i de förväntningar och normer som uppstår i könsmaktsordningen.⁹⁴ En av dessa normer är bilden av den härskande mannen och den passiva kvinnan.⁹⁵ Kvinnorna fostras till att bli ideala objekt för männens maktutövande. Det sexuella våldet är enligt denna teori ett sätt för männen att kontrollera kvinnor.⁹⁶ Denna kontroll kan naturligtvis yttra sig på andra sätt, exempelvis genom "vanligt våld" eller hot osv. Det sexuella våldet används inte bara för att kontrollera en enskild kvinna. Hotet om det sexuella våldet är ständigt närvarande hos kvinnor och bidrar på detta sätt till att få kvinnor att självmant företa försiktighetsåtgärder och på så sätt begränsa sina liv.⁹⁷ Könsmaktsordningen som förklaringen till det sexuella våldet mot kvinnor från män får stöd i bland annat antropologiska studier. I antropologiska studier har det visats att våldtäkt förekommit i väsentligt mindre utsträckning i kulturer där skillnaden och hierarkierna mellan könen varit mindre. I kulturer som istället kontrollerat kvinnor och där sexuella relationer präglas av ägande har istället våldtäkter varit allt vanligare.⁹⁸

Det sexuella våldet är således en följd av könsmaktsordningen, samtidigt som det hjälper till att cementera densamma. Hotet om det sexuella våldet begränsar livet för kvinnor och befäster på detta sätt den hierarki det vilar på.⁹⁹

3.3.1. Genussystemet och könsmaktsordningen

Könsmaktsordningen blir en naturlig följd, eller snarare en del av genusystemet. I vissa fall behandlas dessa begrepp som synonymmer, även om det finns vissa skillnader.

⁹¹ Pohjonen, Sofie, 1995, s 200.

⁹² Jfr, Ibid & Burman, 2007, s 41.

⁹³ Jfr Pohjonen, Sofie, 1995, s 200 f. & Elvin-Nowak, Ylva & Thomsson Helene, 2003, s 38.

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Pohjonen, Sofie, 1995, s 200 ff.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Elvin-Nowak, Ylva & Thomsson Helene, 2003, s 38 ff.

Könsmaktsordningen talar om maktobalansen mellan könen. Genusordningen ser snarare till maktobalansen mellan "kvinnligheten" och "manligheten". Detta ger oss mer utrymme att förklara situationer då exempelvis män blir våldtagna, eller vad som händer om kvinnor går utanför den gräns som ställs upp för kvinnligheten.

Det manliga är, enligt Hirdmans beskrivning av genusystemet, norm. Det som är manligt är det som uppfattas som bra, medan det kvinnliga alltid är sämre än sin manliga motsvarighet. Det ständiga isärhållandet och nedvärderandet av det som är kvinnligt genererar en rädsla och ett hat mot det kvinnliga som sådant. I förlängningen bildas en värld med män som hatar kvinnor. Hirdman menar att vi kan se stöd för detta kvinnohat i bland annat de brott som kvinnor utsätts för, exempelvis våldtäkter. Det faktum att män utvecklar ett kvinnohat handlar, enligt Hirdman, inte bara om att männen har ett behov av att befästa sin makt över kvinnor. Hon menar att det också är en naturlig följd av att männen växer upp och lever i en värld där de är högst upp i hierarkin. Det blir naturligt för dem som befinner sig högst upp att utveckla en syn på de under dem som något som ytterst är till för att behaga dem ovanför.¹⁰⁰

Det är inte bara Hirdman som argumenterat för att det sexuella våldet är grundat i genusutövande. Även andra forskare menar att sexualiserat våld är en del i ett skapande av manligheten. Genom forskning på våldtäkter där både förövare och offret är män framhålls ytterligare synsättet att det är just det kvinnliga och manliga som är huvudpersonerna i det sexuella våldet. Som exempel kan nämnas en studie av våldtäkter mellan män i fängelser. Istället för att se detta våld som ett uttryck för sexuell frustration hos gärningsmannen menar forskarna snarare att det handlar om att mannen som våldtar bevisar sin manliga överordning över mannen som blir våldtagen. Offret får en underordnad och kvinnlig position i förhållande till sin förövare. Detta stärker förövarens makt i förhållande till offret, då hans ses som mer manlig.¹⁰¹

Våldtäkter mellan män har berörts och analyserats i fler studier. I en intervjustudie anger en man att det sexuella våld han utövat mot en annan man inte grundades i lust, utan i syfte att förnedra den andra genom att ta ifrån honom hans manlighet.¹⁰² Detta går i linje med Hirdmans argumentation om att vara man är motsatsen till att vara kvinna.

¹⁰⁰ Hirdman, Yvonne, 2001. s 59 ff.

¹⁰¹ Pohjonen, Sofie, 1995, s 197 ff.

¹⁰² Jfr. Pohjonen, Sofie, 1995, s 213 ff.

3.4. Kvinnogestalter i könsmaktsordningen

3.4.1 Vad är att vara kvinna?

För att se vilka kvinnogestalter som växer fram i könsmaktsordningen krävs först och främst en definition och förståelse av vad som innebär att vara kvinna, vad betyder det egentligen att delta i kvinnligheten? Vi måste veta var gränsen för det kvinnliga går. Hirdman anger tre sätt som genom vilket man kan definiera vad det är att vara kvinna.¹⁰³ Den första definitionen är följande:

*Att vara kvinna är att inte vara man.*¹⁰⁴

Detta menar Hirdman är den mest fundamentala och minsta möjliga sättet man kan vara kvinna på. Med denna definition i bagaget ställer Hirdman upp sin nästa definition:

*En kvinnan är en sämre version av mannen.*¹⁰⁵

Hirdman pekar här på att kvinnan konsekvent beskrivs som en något bristande version av den manliga, fullständiga motsvarigheten.¹⁰⁶ I historien har mängder av forskare konsekvent lyft fram belegg för att kvinnan i själva verket är en sämre man.¹⁰⁷ Ett av de mest kända exemplen som kan lyftas fram är historien om Adam och Eva, där kvinnan skapas från mannens revben.¹⁰⁸ Långt senare har denna tes försökt bevisas genom diverse mätningar och jämförelser av människor av olika kön. Här fann forskarna stöd för tesen om det svagare könet genom att iaktta avvikelser i kvinnokroppen, exempelvis att den hade färre röda blodkroppar, mindre hjärna eller ingen penis.¹⁰⁹ I och med att kvinnan anses vara en sämre version av mannen drogs också ofta slutsatsen att kvinnorna drömmer om

¹⁰³ Hirdman, Yvonne, 2001. s 23.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Ibid, s 28.

¹⁰⁶ Ibid, s 28 ff.

¹⁰⁷ Jfr, t.ex. Aristoteles, Platon & Sigmund Freud.

¹⁰⁸ Jfr. t.ex. Bibel 2000: Bibelkommissionens översättning. (Svenska Bibelsällskapet. Stockholm: Verbum, 1999) Första Mosebok 2:21-23 & Första Korintierbrevet 11:7.

¹⁰⁹ Hirdman, Yvonne, 2001. s 28 ff.

fullkomligheten.¹¹⁰ Kvinnor anses ha en inneboende önskan att bli som männen, de saknar dock förmågan att nå dit.¹¹¹

Det tredje sättet att definiera en kvinna på är, enligt Hirdman, genom att ställa henne i kontrast till mannen.

*Kvinnan är alltid motsatsen till det mannen är.*¹¹²

En fullständig kvinna och en fullständig man är inte samma sak, för kvinnan är fortfarande ytterst något annat. Kvinnan är ämnad att vara något annat. Hon och mannen måste hållas isär. Grundtemat i denna isärhållning är kvinnans syfte, att föda barn och ta hand om familjen.¹¹³

Hirdman menar att dagens kvinnor spelar rollen som både ofullständig och annorlunda. Kvinnorna skildras som sämre än män, och det blir således exempelvis legitimt att ge henne mindre lön än mannen. Kvinnan tilldelas även en skild plats i världen än vad mannen har. Bilden av hur kvinnor är konstrueras som skild från mannen. Det framställs som att hon av naturen vill andra saker, har andra önskningar och begär. Dessa tilldelade egenskaper och önskningar benämns som typiskt kvinnliga.¹¹⁴

De bestämda sätten genom vilka man kan beskriva en kvinna är givetvis inte en reell begränsning för hur en kvinna kan vara. Snarare kan vi se detta som en normativ måttstock, som beskriver hur en kvinna, normativt, borde vara för att hon ska kunna kännas igen genom den kvinnlighet hon bär på.

3.4.2 Vilka olika kvinnobilder formar sig?

Beroende på om kvinnan deltar i eller går emot de föreställningar som ställs upp om kvinnligheten kommer hon bemötas och värderas på skilda sätt. Hon som fullt ut deltar i bilden av vad en kvinna är, kommer fortsatt vara sämre än sin manliga motsvarighet. Hon anses dock vara en dygdig kvinna. I motsats till detta finns de odygdiga kvinnorna. Den

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Hirdman, Yvonne, 2001. s 35.

¹¹³ Hirdman, Yvonne, 2001. s 36 f.

¹¹⁴ Hirdman, Yvonne, 2001. s 44.

odygdiga kvinnan går emot hela eller delar av de genusregler som ställs upp för kvinnligheten. Istället har den odygdiga kvinnan gått över på det manliga territoriet. Enligt Hirdman ses hon automatiskt som mindre kvinnlig och således mer manlig. Det är inte gränserna som förändras när en kvinna överträder dem, utan hon själv. När en kvinnan exempelvis intresserar sig för klassiskt manliga aktiviteter så benämns hon som “grabbig”, eller “pojkflicka”. Det är således inte de manliga aktiviteterna som byter genus, utan kvinnan. Om det motsatta skulle ske, att en man träder över och deltar i aktiviteter som tillhör det kvinnliga förändras istället aktivitetens karaktär. När männen tog klivet in i köket så blev matlagningen exempelvis en profession, det infördes teknik och statusen höjdes för denna numera “konstform”. Gastronomin blev maskulin, gastronomerna blev inte femenina.¹¹⁵

Denna uppdelning av kvinnor är återkommande i litteraturen och fenomenet har tillskrivits en rad olika namn. Den mest välkända torde vara “Hora v. Madonna” men även varianter som “virgin v. vamp”, “älskad v. älskarinnan” och “good girl v. bad girl” är välkända.¹¹⁶ I arbetet med denna uppsats kommer begreppet *den dygdiga kvinnan* samt *den odygdiga kvinnan* användas. Det bör dock noteras att trots en differentierande terminologin är kärnan i diskussionen den samma. Det finns en bild av två olika sorters kvinnor och dessa två olika sorter är i stort sett varandras motsatser. Det är dessa två ytterligheter som kommer agera som de idealtyper som används i analysen.

Den stränga uppdelningen mellan den dygdiga och odygdiga kvinnan eller mellan “madonnan och horan” som de vanligen benämns lanserades av Freud som en del i hans psykoanalytiska skola. Freud benämnde oförmågan att attraheras av kvinnor som man hyste känslor för, och oförmågan att hysa känslor för kvinnor man var attraherad av, för “Hora-Madonna-komplexet”. Även om begreppet lanserades som en del av psykoanalysen är det idag möjligt att föra diskussioner om detta komplex utan att för den skull ansluta sig till och bli bunden av de psykologiska anledningar och slutledningar som Freud presenterade.¹¹⁷

¹¹⁵ Hirdman, Yvonne, 2001. s 36-39 & 65 f.

¹¹⁶ Jfr Benedict, Helen, *Virgin or vamp - How the press covers sex crimes* (Oxford University press, New York, 1992) s 18 f.

¹¹⁷ Bareket, Orly, Kahalon, Rotem, Shnabel, Nurit. & Glick, Peter, The Madonna-Whore Dichotomy: Men Who Perceive Women's Nurturance and Sexuality as Mutually Exclusive Endorse Patriarchy and Show Lower Relationship Satisfaction. s: A Journal of Research, vol 79 nr 9-10, 2018. s 519–532.

Inom feministisk teoribildning framhävs denna benägenhet att dela in kvinnor som goda eller onda, och den respekt och sexuella intresse som man hyser för henne inte har sin grund i något trauma i barndomen som psykoanalysen menar. Istället menar man att denna dikotomi har sin grund i ett begär att förstärka och bibehålla den patriarkala ordningen i samhället. Detta sker genom att alla kvinnor delas in i ett av de två kategorierna, dygdig eller odygdig. Den ena kvinnan, den dygdiga, ses som något eftersträvansvärt och befästs med positiva egenskaper. Hennes motsats tilldelas istället negativa egenskaper. Denna uppdelningen bidrar till att förstärka könsmaktsordningen på två sätt, dels genom att kvinnor självreglerar sitt beteende, dels genom att objektifieringen av de odygdiga kvinnorna försvaras och tillåts fortsätta. Självregleringen från kvinnornas sida består i att de undviker beteenden och handlingar som kan resultera i att de blir stämplade som odygdiga. På detta sätt förstärks bilden på den "rena" kvinnliga sexualiteten som passiv. Kvinnan kan inte aktivt nyttja sin sexualitet utan att riskera att riskera att stämplas som odygdig.¹¹⁸

Utövandet av sexualiteten blir centralt i konstruerandet av den dygdiga kvinnan, även om detta inte är de enda faktorn som avgör.¹¹⁹ Väsentligt i bedömningen är inte bara om kvinnan utövar sin sexualitet, utan även hur hon gör det.¹²⁰

3.4.3 Vilka antaganden finns om dessa kvinnor?

För att kategoriseras som en dygdig kvinna måste kvinnan alltså leva i enlighet med den bild som vi har av vad som är kvinnligt. Detta genomsyrar i stort sett alla aspekter av en kvinnas liv. Det har skrivits mycket om vad som anses vara kvinnligt eller inte, ibland som beskrivningar av normer, ibland som beskrivningar av en oföränderligt verklighet. Jag vill framhäva att de beskrivningar som jag kommer att presentera utgör en stereotyp, den slags idealbild av hur en kvinna borde vara för att gå i linje med rådande normer som måste anses vara relativt inkorporerande samhället idag. Jag vill betona att dessa kvinnobilder, som ju utgör ytterligheter inte är verkliga på något sätt, istället är det två verkliga uppfattningar som medför en rad olika antaganden om verkliga kvinnor.

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ Jfr Hirdman och konstruerandet av den dygdiga kvinnan.

¹²⁰ Jfr kapitel 3 avsnitt 4 om den sunda sexualiteten.

3.5 Idealtyperna

3.5.1 Den dygdiga kvinnan

Det finns som nämns ovan en rad olika normer för hur en kvinna borde vara och bete sig för att vi ska se henne som en sann, normativ, kvinna. I litteratur som berör kvinnor och sexuella övergrepp samt analysmaterialet är dock vissa aspekter mer framträdande än andra. En av de främsta aspekterna som lyfts fram är hur kvinnor bör reagera.¹²¹ Nästa är vad kvinnor har för syn på sex och relationer.¹²² Tredje tar fäste på vilka yttre attribut och egenskaper som bör tillskrivas idealkvinnan.¹²³ Fjärde aspekten är hur kvinnan förväntas uppleva och agera under övergreppet.¹²⁴

Normerna för den dygdiga kvinnan har konsekvent ställts i kontrast till mannen. Den kvinnobild som målas upp är motsatsen till mannen. Den dygdiga kvinnan har en hög moral, och en ännu högre sexuell integritet.¹²⁵ För henne är sex inte något som hon tar lätt på, och inte något hon har med vem som helst.¹²⁶ Bilden av henne är att de inte är intresserade av förutsättningslöst sex.¹²⁷

3.5.1.1 Reaktion

Ofta förväntas reaktionen hos den dygdiga kvinnan vara väldigt stor. Efter övergreppet finns en förväntan om exempelvis självskadebeteende eller depression. Det är inte heller ovanligt att man förväntar sig att den dygdiga kvinnan inte ska kunna inleda att delta i sexuella relationer på samma sätt som innan, då hon är för påverkad av övergreppet. Dessa förväntningar bygger upp förväntningen av den "krossade kvinnan".¹²⁸

¹²¹ Jfr t.ex. Lamb, Sharon, "Constructing the victim - Popular images and lasting labels" i *New versions of victims - Feminists struggles with the concept*, red. Lamb, Sharon, (New York University Press, New York, 1999), s 110 ff.

¹²² Jfr. t.ex. Felson, Richard, *Violence and gender reexamined*, (American Psychology Association, Washington DC, 2002), s 151 ff.

¹²³ Jfr. t.ex. Ibid.

¹²⁴ Jfr t.ex. Benedict, Helen, 1992 s 13 f.

¹²⁵ Lamb, Sharon, 1999, s 108.

¹²⁶ Felson, Richard, 2002, s 155.

¹²⁷ Ibid.

¹²⁸ Lamb, Sharon, 1999, s 110 ff.

Övergreppet är hos den dygdiga kvinnan en central och personbyggande del i hennes fortsatta liv. Bilden av lidandet till följd av övergreppen är inte bara att det är mycket starkt, det är också långvarigt. De starka känslorna som förväntas uppvisas hos den dygdiga kvinnan övergår dock aldrig i bitterhet, istället stannar de vid upprördhet och förödmjukelse. Det tar ofta år, ibland en hel livstid, för den dygdiga kvinnan att återhämta sig från det trauma som det sexuella övergreppet medför.¹²⁹

3.5.1.2 *Attribut och egenskaper*

Även den dygdiga kvinnans yttre attribut är föremål för stereotyper. Hon förväntas ofta vara "vacker", smal och ung.¹³⁰ Denna bild hänger tätt samman med den bild som media återger av våldtäkter och offer för dessa.¹³¹ Det i media framställda offret är i stort sett alltid en vacker kvinna. Våldtäkten är något sexigt, något som på något bakvänt vis blir något eftersträvansvärt.¹³² Detta då våldtäkten blir ett kvitto på kvinnans skönhet. Kvinnan värderas efter sin skönhet, hon är något som män vill vinna, något de vill kunna visa upp som trofé.¹³³ Utifrån denna objektivering skapas således den dygdiga kvinnans sexualitet utifrån mannens.¹³⁴ Hennes yttersta mål blir att vara åtråvärd, inte att själv åtrå.

Den dygdiga kvinnan gör allt för att skydda sin oskuld, för för henne är våldtäkten ett öde värre än döden.¹³⁵ Denna enorma sexuella och kroppsliga integritet gör henne extremt dygdig.¹³⁶ Synen på våldtäkt och sexuella övergrepp som något som skadar kvinnans dygd har länge varit dominerande i Sverige. Historiskt har brottet våldtäkt tidigare istället innefattas i de så kallade sedlighetsbrotten.¹³⁷ Skyddsobjektet i sedlighetsbrotten var främst den allmänna och individuella sedligheten.¹³⁸ Den individuella sedligheten kopplades ihop med synen på kvinnan som ärbar och blyg. Det var dessa egenskaper som gjorde att den sexuella handling hon utsatts för en utgjorde en fara för hennes sedlighet.¹³⁹

¹²⁹ Ibid.

¹³⁰ Benedict, Helen, 1992 s 19.

¹³¹ Ibid, s 21 ff.

¹³² Brownmiller, Susan, 1993 s 339.

¹³³ Cahill, Ann J. 2001, s 38 f.

¹³⁴ Brownmiller, Susan, 1993 s 339.

¹³⁵ Brownmiller, Susan, 1993 s 330 ff.

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ Wegerstad, Linnea. Skyddsvärda intressen & straffvärda kränkningar. Om sexualbrotten i det straffrättsliga systemet med utgångspunkt i brottet sexuellt ofredande. (Lund University, Media-Tryck. 2015), s 82 ff.

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ Ibid.

Inte förrän senare ersattes sedligheten som skyddsobjekt med den sexuella integriteten som skyddsobjekt.¹⁴⁰

3.5.1.3 *Syn på sex och relationer*

Den dygdiga kvinnans sexualitet skapas utifrån synen på kvinnor som offer.¹⁴¹ Hon är vacker och passiv och måste skyddas mot män som vill inkräkta på hennes oskuldssfullhet.¹⁴² Om den dygdiga kvinnan blir utsatt för ett övergrepp så befläckas hennes annars rena sexualitet.¹⁴³ Denna vackra sexualitet är skör och är något som hon endast vill dela med sin partner.¹⁴⁴ Just partnern, och särskilt den kärleksfulla partner, är central en central del i den dygdiga kvinnans sexualitet. Hon förväntas, till skillnad från män, längta efter kärlek och känslor, snarare än lust.¹⁴⁵ Hon förväntas också vara passiv i detta sökande och ska fint sitta och vänta tills dess att den rätte hittar henne.¹⁴⁶ Den dygdiga kvinnan använder sin sexualitet för att få den *kärlek* hon längtar efter hos partnern.¹⁴⁷ För henne är njutningen inte lika viktig som för mannen.¹⁴⁸ Hos den dygdiga kvinnan står således känslolivet i fokus när relationer ska inledas.¹⁴⁹ Hennes vackra, skygga och kärlekscentrerade sexualitet är skapad som en motsats till mannens djuriska och explosiva och luststyrda sexualitet.¹⁵⁰

3.5.1.4 *Upplevelse och agerande under övergreppet*

Den dygdiga kvinnans samlagsmanus följer ofta samma punkter, kyssar och smekningar blir allt mer intensiva och kulminerar sedan i vaginalt, penetrerande samlag. Om en kvinnan säger "nej" under denna sekvens så kan detta ibland ignoreras, hon har redan gått med på att fullfölja manuset. Kvinnor förväntas ibland vara lite motsträviga, detta är ett steg i att de använder sin sexualitet för att få kärleksfull intimitet.¹⁵¹

¹⁴⁰ Ibid, s 115 ff.

¹⁴¹ Brownmiller, Susan, 1993, s 309 ff.

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Benedict, Helen, 1992 s 13 ff.

¹⁴⁴ Ibid.

¹⁴⁵ Felson, Richard, 2002, s 145.

¹⁴⁶ Brownmiller, Susan, 1993, s 310.

¹⁴⁷ Felson, Richard, 2002, s 147.

¹⁴⁸ Ibid, s 144 f.

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ Brownmiller, Susan, 1993, s 310 & Felson, Richard, 2002, s 144 ff.

¹⁵¹ Frith. Hannah, "Sexual scripts, sexual refusals and rape" i Rape - Challenging contemporary thinking, red. Miranda Horvath, Miranda & Brown, Jennifer, (Willan Publishing, Portland, 2009), s 114 ff.

Den dygdiga kvinnan är som sagt oskuldsfull. Eventuellt blod som förekommer i samband med samlaget är inte ett nödvändigtvis kvitto på att kvinnan inte velat, istället är det ett kvitto på att hon bär den oskuldsfullhet som kännetecknar den dygdiga kvinnan.¹⁵² Även i det fall som övergreppet inte genererar i t.ex. yttre skador eller blödningar så förväntas övergreppet att bidra med smärta hos den dygdiga kvinnan. Andra, yttre skador, förväntas dock inte uppstå i frivilliga samlag, då den dygdiga kvinnan inte vill gå med på sex med våldsinslag.¹⁵³

Under själva övergreppet förväntas det inte att den dygdiga kvinnan ska kunna värja sig genom våld, då våldet är en manlig egenskap. Den verkligt dygdiga kvinnan är hon som istället faller. Den dygdiga, beundransvärda kvinnan är hon som offerar sig i kampen om sin dygd.¹⁵⁴ Då övergreppet förväntas bli en karaktärsbyggande del av kvinnans identitet minns hon ofta känslan och detaljer av övergreppet mycket tydligt, det är dock inte alltid möjligt för henne att återge dessa, då återupplivandet av övergreppet är väldigt dramatiskt för den dygdiga kvinnan.¹⁵⁵

3.5.2 Den odygdiga kvinnan

I motsats till bilden av den ideala dygdiga kvinnan finns bilden av den avvikande kvinnan. Denna kvinnostereotyp målar upp en kvinna som avviker från en eller flera av de regler som finns uppställda för hur något kvinnligt bör se ut eller agera.

Enligt Hirdman blir som sagt kvinnor som går utanför de regler som ställts upp för kvinnligheten förändrande. Det blir inte kvinnligt bara för att ett kvinna gör det, istället blir hon avvikande.¹⁵⁶ I beskrivandet av denna stereotyp återkommer samma övergripande teman som i beskrivandet av den dygdiga kvinnan: Reaktion, attribut och egenskaper, syn på sex och relationer samt upplevelsen av och agerande under övergreppet.

3.5.2.1 Reaktion

¹⁵² Brownmiller, Susan, 1993, s 319.

¹⁵³ Benedict, Helen, 1992 s 13 ff.

¹⁵⁴ Brownmiller, Susan, 1993, s 327 f.

¹⁵⁵ Lamb, Sharon, 1999, s 133 ff.

¹⁵⁶ Hirdman, Yvonne, 2001. s 66 f.

Reaktionen hos den odygdiga kvinnan ses inte som lika allvarlig som hos den dygdiga kvinnan. Den dygdiga kvinnans reaktion grundades till stora delar i hennes dygdighet. Den odygdiga kvinnan, som vilket av namnet framgår, inte kännetecknas av en dygdighet kommer således inte reagera lika starkt som den dygdiga kvinnan.¹⁵⁷

3.5.2.2 *Attribut och egenskaper*

Idealtypen målar upp kvinnan som luststyrd, i kontrast till den dygdiga kvinnans mer känslostyrda person. Detta betyder dock inte att den luststyrda kvinnan inte kan ångra sig i efterhand, vilket ofta är stereotypen i detta fall. Denna stereotypa kvinna kännetecknas av att hon är väldigt sexuell, hon är också medveten om det faktum att hon är sexuell. Hon använder sin sexualitet mer aktivt än den dygdiga kvinnan gör. Sexuliteten manifesterar hon exempelvis genom kläder eller handlingar.¹⁵⁸

Bilden av den odygdiga kvinnan är att hon också är mer vårdslös än den dygdiga kvinnan. Hon försätter sig oftare i utsatta situationer genom att exempelvis gå ut själv sent på kvällen eller följa mer främmande män hem. Det finns således en syn på henne som i något skede aktiv skapandet av den situation hon senare befinner sig i, detta kan ställas i kontrast till den försiktiga och passiva den dygdiga kvinnan som alltid försöker skydda sig och som inte medvetet skulle försätta sig i en farlig situation.¹⁵⁹

Rent utseendemässigt beskrivs den odygdiga kvinnan *generellt* som mindre attraktiva än den dygdiga. Det faktum att hon antas vara mer promiskuös beskrivs som en bidragande orsak till att män inte finner henne lika attraktiva. Idealtypen målar ofta upp den odygdiga kvinnan med egenskaper som just luststyrd och impulsiv. Detta manifesterar sig dels genom att de har flera olika partners men även drog- och alkoholproblem. Eftersom bilden av denna kvinna är att hon har flera olika partners så antas hon också vara väldigt exponerad för könssjukdomar, detta hindrar henne dock inte från att fortsätta på samma sätt.¹⁶⁰

3.5.2.3 *Syn på sex och relationer*

¹⁵⁷ Lamb, Sharon, 1999, s 110 ff.

¹⁵⁸ Benedict, Helen, 1992 s 14 ff.

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ Felson, Richard, 2002, s 149 ff.

Den odygdiga kvinnan delar inte den dygdiga kvinnans passiva och känslösa behov. Istället är hennes sexualitet mer lik männens. Den är luststyrd och kräver inte några känslomässiga förbindelser. Hennes sexuella fantasier är mer explicita och hon har en hög sexualdrift. I motsats till den dygdiga kvinnan som endast förväntas dela sin sexualitet med sin partner kommer den odygdiga kvinnan att försöka få till sexuellt umgänge med vem som helst.¹⁶¹

3.5.2.4 Upplevelse och agerande under övergreppet

Upplevelsen och agerandet under övergreppet hos den odygdiga kvinnan är inte lika central som hos den dygdiga kvinnan. Den dygdiga kvinnans starka upplevelse av övergreppet grundar sig i hennes starka dygdighet. Den odygdiga kvinnan har inte en sådan dygdighet varför inte heller övergreppet ses som lika traumatiskt för henne. I kontrast till den dygdiga kvinnan känner inte den odygdiga kvinnan bara trauma vid övergreppet. Hon kan istället känna viss kroppslig njutning vid det, vilket aldrig är fallet för den dygdiga kvinnan.¹⁶²

3.5.3 Närmare om den goda sexualiteten

Synen på sexualiteten och vad som anses dygdigt är som många andra fenomen av en föränderlig karaktär. Då just sexualiteten spelar en stor roll i denna uppsats har jag ansett det nödvändigt att ytterligare belysa hur sexualiteten kan komma att befästas som god eller ond.

Sexualitet och utövandet av denna har länge varit föremål för diverse normer över vad som ansetts tillåtet och i viss mån sunt och vad som istället ansetts som perverst och onaturligt. Ett tydligt exempel är homosexualitet, som tidigare var både sjukdomsstämplat och olagligt i Sverige. Ett annat exempel är synen på onani, som tidigare ansågs både smutsigt och skadligt men som idag inte på samma sätt är tabubelagt.

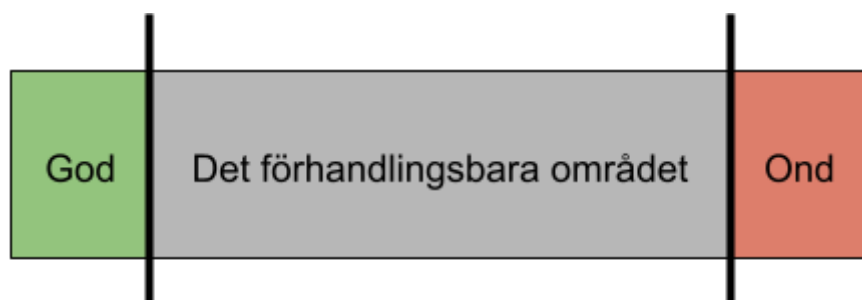
Kulturanthropologen Gayle Rubin har i sin essä "Thinking sex" illustrerat utövandet av sexualitet med tre åtskilda nivåer.¹⁶³ På den "goda" nivån är det normativa sexet som

¹⁶¹ Jfr Felson, Richard, 2002, s 144 ff. & Hirdman, Yvonne, 2001. s 67.

¹⁶² Lamb, Sharon, 1999, s 127 ff.

¹⁶³ Se figur 1.

tilldelas rollen som sund och försvarbar. I motsats till detta finns den “onda” nivån. Här återfinns de sexuella praktiker som alltid anses gå hårt mot normerna. Exempel på detta kan exempelvis vara prostitution och sadomasochism. Mellan dessa två ytterligheter finns det förhandlingsbara området¹⁶⁴. Det som ryms inom det förhandlingsbara området kan båda anses som en god eller ond sexualitet och har således inte samma självklara karaktär som de gärningar som faller under de två andra kategorierna. Det som ryms inom det förhandlingsbara området är sex som bär prägel av såväl god som ond sexualitet.¹⁶⁵

Figur , inspirerad av Rubin.

Enligt Rubin är det heterosexuella, monogama sexet i reproduktivt syfte med en partner i samma ålder, det som räknas till det goda sexet. Det goda sexet har i Rubins artikel illustrerats med en cirkel, inom vilken förutsättningarna för det goda sexet ryms. Rubin kallar denna cirkel för “the charmed circle”¹⁶⁶. Det som ligger utanför denna cirkel ligger således utanför den goda sexualitetens gränser och rör sig istället mot den onda sexualiteten.¹⁶⁷

¹⁶⁴ The major area of contest

¹⁶⁵ Rubin, Gayle, "Thinking sex - Notes for the radical theory of the politics of sexuality", i *Pleasure and danger - Exploring female sexuality*, red. Vance, Carole, (Routledge & Kegan Paul plc, Boston, 1984), s 275 ff.

¹⁶⁶ Se figur 2.

¹⁶⁷ Rubin, Gayle, 1984, s 275 ff.

Figur 2, inspirerad av Rubin.

Denna uppställning har till syfte att visa på hur sexualiteten som sådan inte behöver bära en roll som stigmatiserad eller smutsig, utan kan tvärtom ibland vara sund och god. Förklaringsmodellen har även till syfte att visa hur vad som är “gott” och “ont” har möjlighet att förändras. Genom att de väggar som skiljer det goda från det förhandlingsbara kan den goda eller den onda sexualiteten utvidgas eller begränsas. Idag har fenomen och gärningar som tidigare befunnit sig i nära gränsen mellan den goda sexualiteten och det förhandlingsbara området passerat över till att ses som en del av en sund sexualitet. Att avgöra exakt var gränsen går för om utövandet av en sexualitet ska ses som normativt god eller ond är svårt att på förhand uttala sig om, då olika aspekter kan tänkas anses olika accepterade än andra. Det kan exempelvis tänkas att en heterosexuell person med flera tillfälliga partners ändå anses ha en “sundare” sexualitet än en homosexuell person som ingår i en långvarig kärleksrelation.¹⁶⁸

¹⁶⁸ Rubin, Gayle, 1984, s 275 ff.

4. Det rättsliga ramverket

4.1. Våldtäkt - Reglering i brottsbalken

Bestämmelsen om våldtäkt stadgas i 6 kap. 1 § BrB. Där anges följande:

6 kap. 1 § BrB

“Den som, med en person som *inte deltar frivilligt, genomför* ett *samlag* eller en *annan sexuell handling* som med hänsyn till kränkningens allvar är *jämförlig med samlag*, döms för våldtäkt [...]”

Detta stadgar att all sexuell aktivitet som föregås utan att samtliga parter samtyckt till samlaget är att betraktas som våldtäkt. Vad som menas med samtycke preciseras längre ner i paragrafen. Där anges även tre situationer då samtycke aldrig kan föreligga, detta då offret befunnit sig i en *särskilt utsatt situation*.

“Vid bedömningen av om ett deltagande är frivilligt eller inte ska det särskilt beaktas om frivillighet har kommit till uttryck genom ord eller handling eller på annat sätt.“

Det finns tre situationer då frivillighet aldrig kan anses föreligga. Dessa tre situationer är :

[Om samlaget genomförs på grund av] misshandel, annat våld eller hot om brottslig gärning, hot om att åtala eller ange någon annan för brott eller hot om att lämna ett menligt meddelande om någon annan[.]

[Om] gärningsmannen otillbörligt utnyttjar att personen på grund av medvetlöshet, sömn, allvarlig rädsla, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada, psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i en särskilt utsatt situation[.]

[Om] gärningsmannen förmår personen att delta genom att allvarligt missbruka att personen står i beroendeställning till gärningsmannen.

4.1.1 Rekviritet om bristande frivillighet

Den bristande frivilligheten är ofta en central del i prövningen av sexualmål. Det är inte sällan så att både den tilltalade och målsäganden är överens om att det skett någon form av sexuell aktivitet mellan dem, men deras uppgifter skiljer sig gällande om detta skedde under samtycke eller inte.

Till att börja med kan det nämnas att bedömningen av samtycket inte är en bedömning av målsäganden inre känsloliv. Det är alltså inte en bedömning om målsäganden innerst inne faktiskt ville delta i den sexuella aktiviteten. Samtycke som föregåtts av "tjat" eller övertalningsförsök ska således godtas, även om samtycket inte är i linje med målsägandens inre vilja och önskningar.¹⁶⁹ Istället tar bedömningen fasta på om samtycket kommit till uttryck på något sätt. Domstolen ska, som ses i paragrafen, främst iaktta om målsäganden har samtyckt genom ord eller handling. Även andra faktorer kan dock vara relevanta i prövningen om målsäganden gett uttryck för sitt samtycke eller inte, som exempel på detta kan minspel eller annat kroppsspråk nämnas. Det bör dock noteras att om det funnits en inre vilja att frivilligt delta i samlaget hos de båda parterna så är detta inte att anse som våldtäkt, även om samtycket inte kommit till uttryck i ord eller handling. Ett samtycke som givits under falska premisser, avseende till exempel uppgifter om ålder, identitet eller förekomsten av preventivmedel, bör enligt propositionen vara giltigt. Sådana situationer är således inte tänkta att vara befästa med straffansvar. Det bör dock noteras att samtycke är något som kan ändras, varför domstolen inte bör förutsätta att ett

¹⁶⁹ Detta förutsätter dock självklart att ingen av undantagen för när samtycke aldrig kan föreligga inte är aktuellt.

uttryckligt samtycke i ett tidigare skede utesluter att de sexuella aktiviteterna ändå inte föregåtts utan samtycke. Frivilligheten måste således omfatta samtliga delar av samlaget. Det är således möjligt att en våldtäkt äger rum inom ramen för ett annars frivilligt samlag.¹⁷⁰

Våldtäktsbestämmelsen ställer inte upp några formkrav kring hur ett samtycke vid sexuell umgänge ska se ut. Detta innebär i praktiken att det är fullt möjligt att ge sitt samtycke genom passivitet. I propositionen anger lagstiftaren att den sexuella självbestämmanderätten innefattar rätten att på olika sätt delta och samtycka till sexuell umgänge. Lagstiftaren lyfter dock i propositionen problematiken kring det passiva samtycket. Det framhålls här att om osäkerhet råder huruvida en person deltar frivilligt så måste den som är osäker försäkra sig om att samtycke föreligger.¹⁷¹ Gällande om passivitet kan utgöra ett samtycke så har Högsta domstolen uttalat sig om detta i "Övernattningen". Det anges här att passivitet kan utgöra ett samtycke, domstolen bör dock vara försiktiga i att bedöma ren passivitet, utan annan stödbevisning som ett samtycke.¹⁷²

4.1.2 Rekviritet om samlag eller sexuell handling jämförbar med samlag

Med "samlag" menas endast vaginalt samlag. Om könsdelarna vidrör varandra är detta att anse som ett vaginalt samlag, även i de fall samlaget inte fullbordats. Förutom samlag så innefattas även sexuella handlingar som är jämförbara med samlag. Vid bedömningen huruvida en handling är att jämföra med samlag eller inte tar man sikte på kränkningen allvarlighet.¹⁷³

I NJA 2008 s. 482 I och II har Högsta domstolen uttalat sig om bedömningen kring huruvida något ska vara att anse som en sexuell handling jämförbar med samlag. I det ena fallet hade målsäganden blivit penetrerad av den tilltalades fingrar medan hon sov. Detta ansågs utgöra en sexuell handling jämförbar med samlag, även då beröringen var kortvarig. I det andra fallet hade istället den tilltalade onanerat målsägandens penis medan målsäganden sov. Högsta domstolen ansåg inte detta var en sexuell handling jämförbar

¹⁷⁰ Prop 2017/18:177 En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet s 33 ff och Bexar, Mikaela, kommentaren till Brottsbalken (1962:700) 6 kap. 1 §, JUNO.

¹⁷¹ Prop 2017/18:177 s 31 ff.

¹⁷² Jfr Jfr NJA 2019 s. 668 samt Prop 2017/18:177 s 31 ff.

¹⁷³ Prop 2017/18:177 s 35 samt Asp, Petter, kommentaren till Brottsbalken (1962:700) 6 kap. 1 §, JUNO.

med samlag. I doktrinen har det diskuterats att gränsen för kränkningens allvarlighetsgrad skulle gå vid någon form av penetration av kroppens insida, snarare än att onani på olika kroppars könsdelar är mer eller mindre allvarliga.¹⁷⁴

4.1.3 Situationer då samtycke aldrig kan gälla

I somliga situationer kan ett samtycke aldrig föreligga. De situationer som omfattas av detta undantag är sådana där en av parterna, av olika anledningar, inte har möjlighet att skydda sin sexuella integritet.

6 kap 1 § 1 p BrB

[Om samlaget genomförs på grund av] misshandel, annat våld eller hot om brottslig gärning, hot om att åtala eller ange någon annan för brott eller hot om att lämna ett menligt meddelande om någon annan[.]

Den första punkten ogiltigförklarar samtycken som tvingats fram genom hot eller våld. Här kan nämnas att det våld som åsyftas inte på något sätt måste vara grovt. Istället är kravet för att våld ska ha ansetts föreligga tämligen lågt, det är exempelvis tillräckligt att den tilltalade tvingar isär målsägandens ben för att kravet på våld ska vara uppfyllt. Våldet måste också vara orsaken till att samlaget äger rum, sex med samtyckta våldsinslag är således inte straffbelagt per se. Med “menligt meddelande” i denna kontext avses spridning av information som skulle resultera i svårigheter eller missaktning hos andra avseende målsäganden. Ett exempel på ett sådant menligt meddelande är att sprida information om att målsäganden skickat videos eller bilder till den tilltalade med sexuellt innehåll.¹⁷⁵

‘

6 kap 1 § 2 p BrB

¹⁷⁴ Asp, Petter, kommentaren till Brottsbalken (1962:700) 6 kap. 1 §, JUNO samt NJA 2008 s. 482 I och II

¹⁷⁵ Asp, Petter, kommentaren till Brottsbalken (1962:700) 6 kap. 1 §, JUNO samt Prop 2017/18:177 s 38.

[Om] gärningsmannen otillbörligt utnyttjar att personen på grund av medvetlöshet, sömn, allvarlig rädsla, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada, psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i en särskilt utsatt situation[.]

Den andra punkten ogiltigförklarar samtycken som kommit till genom ett utnyttjande av en person i en särskilt utsatt situation. Vad som avses med särskilt utsatt situation är vid en första anblick inte lika tydligt som "våld eller hot" som redogörs för ovan. I punkten anger att sömn, berusning, sjukdom eller skada samt psykiskt störning kan vara att anse som en särskilt utsatt situation. Gällande berusning av alkohol eller andra substanser krävs det inte att målsäganden är medvetlös eller helt omedveten om sitt eget handlande. I förarbeten framhävs istället att målsäganden ska ha begränsad möjlighet att skydda sin sexuella integritet. Gällande sömn som utsatt situation anger lagstiftaren i propositionen att inte alla situationer då någon sover nödvändigtvis utgör våldtäkt. De anger där att det finns situationer, exempelvis vid överenskommelser mellan två partners att väcka varandra genom sexuella handlingar, då sömn inte omöjliggör att ett samtycke föreligger. Utgångspunkten bör dock ändå vara att den som sover inte kan ge sitt samtycke till samlag eller annan jämförbar handling. Bestämmelsen öppnar upp för fler situationer som kan anses som särskilt utsatta, utan att de hänförs sig till de exempel som anges ovan. Denna bestämmelse bör användas med försiktighet¹⁷⁶. I propositionen anges att en situation som kan tänkas falla in under denna bestämmelse är en persons låga ålder i kombination med ett visst alkoholintag. Syftet med denna bestämmelse är att i det enskilda fallet kunna förbise ett samtycke, då det inte bör tillmätas någon betydelse med anledning av situationen.¹⁷⁷

6 kap 1 § 2 p BrB

[Om] gärningsmannen förmår personen att delta genom att allvarligt missbruka att personen står i beroendeställning till gärningsmannen.

¹⁷⁶ Jfr legalitetsprincipen.

¹⁷⁷ Prop 2017/18:177 s 38 ff.

Den sista situationen då ett samtycke aldrig kan föreligga är om den tilltalade utnyttjat att målsäganden stått i beroendeställning till denne. Med beroendeställning åsyftas ett avhängighetsförhållande mellan parterna där målsäganden av någon anledning är beroende av den tilltalade. Detta förhållande kan uppstå på en mängd olika sätt. Några exempel är att den tilltalade är målsägandens chef eller att målsäganden är ekonomiskt bunden till den tilltalade.¹⁷⁸

4.1.4 Oaktsam våldtäkt - det utvidgade straffansvaret

I och med införandet av den nya sexualbrottslagstiftningen infördes även ett utvidgat straffansvar vid våldtäkt. I 6 kap. 1 a § anges att den som begår en gärning som anges i 6 kap. 1 § och är grovt oaktsam till det faktum att den andra parten inte deltar frivilligt ska dömas till oaktsam våldtäkt.

Oaktsamhet kan vara antingen medvetet oaktsam eller omedvetet oaktsam. Den medvetna oaktsamheten är det som ligger närmast det likgiltighetsuppsåt som tidigare var gränsen för straffansvar vid våldtäkt. Den medvetna oaktsamma våldtäkten utgör således nu den yttersta gränsen för straffansvaret vid våldtäkt. I korthet innebär den medvetna oaktsamheten att den tilltalade insett att det finns en risk att målsäganden inte deltar i samlaget frivilligt, men fortsätter trots detta samlaget utan att försäkra sig om att samtycke föreligger. Detta innebär *inte* att den tilltalade är likgiltig inför risken att målsäganden inte deltog frivilligt, om så är fallet är detta att anse som likgiltighetsuppsåt och personen ska då dömas till våldtäkt, inte oaktsam våldtäkt. Vid omedveten oaktsamhet har dock den tilltalade *inte insett risken* att det fanns en risk att målsäganden inte deltog frivilligt, men hen *borde* ha förstått det. Den omedvetna oaktsamheten är således beroende av vilka krav på insikt och riskanalys som en person bör uppfylla.¹⁷⁹

I avgörandet om en person varit omedvetet oaktsam måste således frågan vad personen borde förstått besvaras. Ett första krav som måste vara uppfyllt för att detta ska vara fallet är att personen i fråga på något sätt skulle kunna nå kunskap om den uppgift som denna varit oaktsam kring. I fallet med bristande frivillighet kan exempelvis detta ske genom att fråga den andra personen om denna vill delta i de sexuella aktiviteterna eller kontrollera

¹⁷⁸ Ibid.

¹⁷⁹ Prop 2017/18:177 s 45 ff.

att denna inte sover eller är allt för berusad. Nästa krav som måste vara uppfyllt är att personen borde agerat annorlunda. I denna normativa bedömning ska prövningen utgå från den tilltalade, samtidigt finns här ett mer objektiva perspektiv om vad som "borde" göras. Prövningen ska vara individuell för att på sådant sätt ta hänsyn till, och ställa rimliga krav, på tilltalade med exempelvis kognitiva funktionsnedsättningar eller väldigt unga personer. För att döma en person till omedveten oaktsamhet torde det krävas att denna avvikit i hög grad från vad den borde gjort i situationen i fråga. Det kan uppmärksammas att man, vid bedömningen huruvida den tilltalade borde agerat annorlunda eller inte, inte ska beakta det senare framkomna faktumet att målsäganden inte deltog frivilligt.¹⁸⁰

4.2 En översikt av beviskravet

Beviskravet är ett mått på hur stark bevisningen måste vara i olika situationer. Det finns olika starka beviskrav som differentierar i stränghet. Olika aspekter av ett och samma mål kan också vara föremål för olika beviskrav.

För att nå en fällande dom i brottmål är beviskravet väldigt högt ställt. Det krävs att det är *ställt bortom rimligt tvivel* att det gått till så som åklagaren påstår. Detta innebär att den sammanvägda bevisningen i stort sett ska utesluta alla andra alternativa scenarion som kan ha ägt rum. Det är svårt att tala om bevisning i siffror, då detta inte är praxis hos domstolen att göra det och då det är svårt att uppskatta verkligheten i siffror. Inom bevisteori har det dock gjorts försök att kvantifiera bevisprövningen. I dessa sammanhang brukar beviskravet i brottmål kräva en sannolikhet på 98% att det gått till så som åklagaren menar. Detta är som sagt inte något som domstolarna vanligen refererat till, men det illustrerar hur lite tvivel som krävs för att ett åtal ska ogillas.¹⁸¹

Som nämns ovan kräver en fällande dom i brottmål att man kan förkasta eventuella alternativhypoteser. Gällande alternativhypoteser är dessa alternativa förklaringsätt som svarar mot åklagarens bevisning. Det är alternativa sätt att förklara att de bevis som vi ser har uppkommit. En alternativhypotes behöver inte vara bevisad för att åtalet ska ogillas. Hypotesen behöver inte heller vara mer sannolik än åklagarens hypotes, det krävs bara att

¹⁸⁰ Asp, Petter, kommentaren till Brottsbalken (1962:700) 6 kap. 1 §, JUNO.

¹⁸¹ Jfr Dahlman, Christian, *Beviskraft - Metod för bevisvärdering i brottmål*, (Norstedts Juridik, Stockholm, 2018), s 133 ff.

den är så pass sannolik att den drar ner åklagarens bevisningen precis under gränsen för “bortom rimligt tvivel”.¹⁸²

5. Resultat

Nedan kommer de olika relationerna, träffvåldtäkt samt våldtäkt av en övrig bekant behandlas. Vid djupläsningen av domarna har dock totalt fem undergrupper till dessa relationstyper utkristalliserats¹⁸³, dessa kommer behandlas separat då resultatet av analysen av dessa undergrupper i vissa fall skiljer sig åt i relativt hög utsträckning.

Kategorierna kommer presenteras och analyseras i ordning, där den berättelse som i högst utsträckning överensstämmer med bilden om den dygdiga kvinnan presenteras först, sedan den näst mest dygdiga kvinnan och så vidare. Denna disposition ämnar tydliggöra resultatens relation till såväl varandra som till de idealtyper som agerat som jämförelsematerial.

De övriga bekanta har delats upp i två underkategorier Den första kategorin är fall där målsäganden vid tiden för övergreppet hade en partner annan än den tilltalade.¹⁸⁴ Den andra undergruppen är fall då målsäganden inte uttryckt någon önskan om att inleda någon form av relation med den tilltalade, denna brist på önskan ska dock inte grunda sig i att kvinnan redan ingår i en relation med någon annan.

Träffarna har delats in i tre undergrupper, beroende på intentionen med inledandet av relationen. Den första undergruppen är att kvinnor som gått med på att inleda en sexuell relation eller ett sexuellt umgänge med den tilltalade i utbyte mot något annat. Den benämns nedan “transaktionssyftet”. Den andra kategorin är då målsäganden har eller har haft en önskan att inleda en sexuell relation eller ett sexuellt umgänge med den tilltalade, utan att för den skull vilja ingå i en romantisk relation. Denna kategori benämns nedan som “sexuellt syfte”. Den tredje och sista kategorin inom träff-målen är kvinnor som sökt inleda en romantisk relation med den tilltalade. Denna kategori benämns nedan som “relationssyftet”.

¹⁸² Jfr Dahlman, Christian, 2018, s 195 ff.

¹⁸³ Se närmare om hur denna uppdelning skett i kapitel 2.

¹⁸⁴ Jag vill här erinra läsaren om att mål där den tilltalade är eller har varit i en relation med målsäganden ligger utanför uppsatsens begränsningar.

5.1. Övriga bekanta

5.1.1. *Den upptagna kvinnan*

5.1.1.1 Reaktion

Den reaktion som vittnas om i dessa mål är oftast mycket stark. Vittnen framhåller att kvinnan efter övergreppet gråtit och att de inte känner igen henne i samma utsträckning efter övergreppet. Beskrivningen av denna reaktion överensstämmer med bilden av den dygdiga kvinnan som påverkas mycket starkt av eventuella övergrepp.

“Målsäganden har mått väldigt dåligt efter händelsen, inte varit på jobbet och gått till psykolog.”¹⁸⁵

“Det är en annan [Målsägande] än den [vittnet] är van vid. Tidigare var det en rofylld tjej, men nu mår hon inte bra.”¹⁸⁶

I dessa fall ses kvinnans reaktion ofta som en starkt bidragande faktor i avgörandet om hon varit med om ett övergrepp eller inte. Tingsrätten beaktar och diskuterar inte några alternativa orsaker bakom kvinnans reaktion. Till skillnad från mål där kvinnan haft ett sexuellt syfte eller ett transaktionssyfte tar domstolen i högre utsträckning hänsyn till om kvinnan betett sig hysterisk eller mycket upprört efter det påstådda övergreppet.

¹⁸⁵ Nacka tingsrätt dom 2021-09-09 i mål nr B 5388-21, s 7.

¹⁸⁶ Växjö tingsrätt dom 2021-09-27 i mål nr B 4176-21, s 12.

Tingsrätten: “[Målsäganden] har direkt efter händelsen uppgett att hon blivit våldtagen och ambulanspersonalen beskriver henne som mycket upprörd efteråt.”¹⁸⁷

“[Vittnet] som kom till lägenhetshotellet och mer eller mindre avbröt det hela har berättat hur målsäganden var rädd och skärrad när hon kom in i rummet. Av [vittnets] fortsatta berättelse framgår att målsäganden förmedlade att hon blivit våldtagen samtidigt som hon började gråta.”¹⁸⁸

Det faktum att den starka reaktionen förklaras med ett övergrepp går i linje med stereotypen om den dygdiga kvinnan. Enligt denna idealtyp reagerar kvinnor starkt på övergreppet i fråga. Om inte något allvarligt eller traumatiserande hänt kvinnan förutsätts hon inte agera hysteriskt. Bilden av den dygdiga kvinnan är istället att hon är återhållsam. I och med att domstolen inte ställer upp alternativa förklaringar till kvinnans reaktion förflyttar sig dessa mål närmare idealbilden av den dygdiga kvinnan.

5.1.1.2 Sex och relationer

I dessa fall har som sagt kvinnan redan en partner, det är dock någon annan än partnerns som står åtalade för övergreppet i fråga. Partnerskapet, och kvinnans vilja att hålla kvar vid detta och vara trogen i relationen, framställs som en anledning till att kvinnan inte kan ha deltagit i de sexuella aktiviteterna frivilligt. Normen om den trogna tvåsamhetsrelationen, som är ett starkt ideal hos den dygdiga kvinnan, tillskrivs ofta den upptagna kvinnan. Denna önskan hos kvinnan, att vara trogen sin partner, är något som hon ofta själv lyfter, men som domstolen inte rakt ut kommentarer.

“Hon tror inte att hon kan ha gått med på att ha sex med [den tilltalade]. Hon hade pojkvän och var inte intresserad av [den tilltalade].”¹⁸⁹

¹⁸⁷ Lycksele tingsrätt dom 2021-09-30 i mål nr B 487-21, s 16.

¹⁸⁸ Gotlands tingsrätt dom 2021-09-24 i mål nr B 856-21, s 8.

¹⁸⁹ Lycksele tingsrätt dom 2021-09-30 i mål nr B 487-21, s 7.

“Enligt målsäganden, som i domstolen uppgett att hon har pojkvän, hade det bestämts att de skulle ha efterfest i det lägenhetshotell där [den tilltalade] bodde med sin kompis, som hon för övrigt kände sedan tidigare.”¹⁹⁰

Kvinnans känsloliv är även här mer central, särskilt i beskrivningen från den tilltalades sida. Den tilltalade hävdar ofta att det föreligger känslor mellan honom om målsäganden, detta skulle således implicera att den för åtalat aktuella händelsen var förenad med samtycke.

“Då öppnade målsäganden ögonen och log mot honom. Han kände då en kemi dem emellan. Hon tog upp sin hand så att han kunde lyfta på täcket. Han smekte sedan målsäganden utmed hennes kropp på ett sensuellt sätt.”¹⁹¹

“Ingen av vittnena som varit på plats under festen har uppgett något om närmanden mellan parterna under den aktuella tisdagskvällen.”¹⁹²

5.1.1.3 Attribut och egenskaper

Tydliga antagen om kvinnas attribut och egenskaper är inte lika framträdande i denna kategori som i de andra kategorierna. Dock kan vi se domstolen avvisar ett sexuellt framfusigt beteende som beskrivs från försvarets sida som osannolikt. I exempelvis mål B 487-21 menar tingsrätten att den tilltalades historia, om att hon initierat samlaget och sagt till den tilltalade att hon ville genomföra detta inte verkar sannolikt.

“Det framstår som osannolikt att hon agerat på det sätt som [Den tilltalade] uppger.”¹⁹³

Domstolen stödjer sitt påstående med bevis om hur kvinnan har ansetts avvisa den tilltalade tidigare på kvällen genom att exempelvis byta samtalsämne när den tilltalade

¹⁹⁰ Gotlands tingsrätt dom 2021-09-24 i mål nr B 856-21, s 5.

¹⁹¹ Nacka tingsrätt dom 2021-09-09 i mål nr B 5388-21, s 6.

¹⁹² Lycksele tingsrätt dom 2021-09-30 i mål nr B 487-21, s 8.

¹⁹³ Lycksele tingsrätt dom 2021-09-30 i mål nr B 487-21, s 16.

uttryckte att han tyckte om målsäganden. Den tilltalade har uppgett att kvinnan dagen innan lagt sig på honom och varit närgången, detta är dock inget som diskuteras vid bedömningen huruvida det var sannolikt eller inte att kvinnan agerat på ett sådant sätt som den tilltalade angett, trots att domstolen i sin bedömning utgår från den tilltalades berättelse.

Kvinnorna i dessa mål framställs inte som desperata eller manipulativa utan snarare som trovärdiga och ärliga. Domstolen diskuterar dock i en passage i mål B 4176-21 risken att kvinnan, som precis gjort slut med sin partner och som hon gärna ville bli tillsammans med igen undermedvetet kan ha lämnat osanna uppgifter för att på så sätt väcka mer sympati hos den före detta partnern. Det som impliceras i detta fall är att kvinnan har en tendens att dramatisera för att väcka sympatier hos folk i sin närhet.

“Till detta kommer hennes starka önskan om att återuppta relationen med [före detta partnern] vilket framgår av meddelandena till denne då hon skriver att hon vill ha honom och att han ska komma. Med hänsyn till detta finner tingsrätten att det finns en viss risk för att [Målsäganden] kan ha, medvetet eller omedvetet, överdrivit eller missuppfattat det exakta händelseförloppet och antalet sexuella handlingar.”¹⁹⁴

5.1.1.4 Upplevelse och agerande

Tingsrätten är tydliga med att inte bagatellisera övergreppet som målsäganden har blivit utsatt för. Detta kan främst ses i tingsrättens resonemang vid bedömningen om gärningens allvarlighetsgrad.

“Att utföra oralsex på någon är en sexuell handling jämförlig med samlag, oavsett om handlingen varit i eller på målsägandens kön. Att händelseförloppet varit kortvarigt förändrar inte den bedömningen.

¹⁹⁴ Växjö tingsrätt dom 2021-09-27 i mål nr B 4176-21, s 15.

[...]

Utöver den kränkning som övergreppet i sig innebär förekommer inte några förödmjukande eller förnedrande inslag.”¹⁹⁵

Passivitet hos dessa kvinnor anses *generellt* inte vara ett samtycke. Idealbilden av den dygdiga kvinnan är som sagt att hon ska vara helt passiv, i motsats till den sexuellt aktiva den odygdiga kvinnan. Den dygdiga kvinnan ska dock inte vara motsträvig vid ett samlag.

“Han har däremot framhållit att det var [Målsäganden] som tog initiativ till samlag, att hon tittade på honom under akten och att hon uppmanat honom att fortsätta. Han har berättat att Sekretess A i övrigt inte sa något, inte gett ifrån sig något läte och inte rörde sig annat än att hon särade på benen.”¹⁹⁶

“[Målsäganden var] som borta och att hon låg passiv på golvet förutom när hon särat på benen samt sagt det han uppger att hon ska ha sagt. Det var [den tilltalade] som fick dra ner hennes byxor.”¹⁹⁷

“Hon gjorde inte något med kroppen och gav inte heller på något annat sätt uttryck för hon inte ville vara med honom sexuellt den här natten, har [den tilltalade] uppgett.”¹⁹⁸

“Han har dock själv berättat att de inte talade om sex eller om att inleda ett förhållande och att [målsäganden] inte smekte eller vidrörde honom sexuellt vid något tillfälle.”¹⁹⁹

I vissa andra mål resonerar tingsrätten att det är ett rimligt antagande av den tilltalade att anta att kvinnan borde protestera eller dra sig undan om hon inte vill delta i samlaget. I dessa fall gör tingsrätten inte denna bedömningen. I dessa fall torde det istället krävas ett

¹⁹⁵ Nacka tingsrätt dom 2021-09-09 i mål nr B 5388-21, s 10.

¹⁹⁶ Lycksele tingsrätt dom 2021-09-30 i mål nr B 487-21, s 16.

¹⁹⁷ Lycksele tingsrätt dom 2021-09-30 i mål nr B 487-21, s 18.

¹⁹⁸ Gotlands tingsrätt dom 2021-09-24 i mål nr B 856-21, s 7.

¹⁹⁹ Växjö tingsrätt dom 2021-09-27 i mål nr B 4176-21, s 16.

uttryckt, muntligt, samtycke eller aktivitet från kvinnans sida för att mannen ska kunna förutsätta att hennes deltagande är frivilligt.

I de fall då åklagaren åberopar dokumentation av skador som påstås uppstått till följd av våld eller motstånd under övergreppet diskuterar inte tingsrätten några alternativa sätt som skadebilden kunnat uppstå. Istället får skadebilden ofta en betydande roll i bedömningen om målsägandens berättelse är tillförlitlig eller inte.

“Den skriftliga bevisningen ger också stöd åt [Målsägandes] uppgifter. Hon hade efter händelsen ett blåmärke på insidan av låret, vilket stämmer med hennes uppgifter om att hon försökt hindra de sexuella handlingarna genom att knipa ihop benen.”²⁰⁰

“Uppgifterna om ofrivilligt samlag med våldsinslag får stöd även i den skriftliga bevisningen. På fotografier tagna på söndagen, dvs någon dag efter nu aktuell händelse, syns avtryck från fingrar på målsägandens hals, vilket enligt tingsrätten tydligt visar att hon blivit utsatt för strypgrepp. Även andra fotografier visar vissa skador på målsäganden. Rättsintygen, liksom rättsläkaren Martin Csatlós uppgifter, visar att målsägandes berättelse är förenliga med hennes skador.”²⁰¹

5.1.2. Den ointresserade kvinnan

5.1.2.1 Reaktion

I majoriteten av målen i denna kategori återfinns vittnesmål som beskriver att kvinnan är personlighetsförändrad och förstörd efter övergreppet. Ofta beskrivs den direkta efterföljande reaktionen som kraftig. Efterföljande tid efter övergreppet beskrivs som turbulent och övergreppet beskrivs påverka flera delar av kvinnans liv, exempelvis förhållanden till vänner och möjligheten att prestera på arbetet.

²⁰⁰ Växjö tingsrätt dom 2021-09-27 i mål nr B 4176-21, s 15.

²⁰¹ Gotlands tingsrätt dom 2021-09-24 i mål nr B 856-21, s 9.

“Vittnena A och B samt [Vittne C] har även uppgett och närmare utvecklats att målsäganden förändrades och alltså är förändrad i sitt sätt till följd av det inträffade”²⁰²

“[Målsäganden] mår efter händelsen så dåligt att denna inte kunde gå till sitt arbete utan åkte hem till sin mamma och vilade upp sig.”²⁰³

“[Målsäganden] har på grund av händelsen mått psykiskt dåligt. Hon har bl.a. inte kunnat sova, haft svårt att äta och att vara ute. Hon slutade att göra sina skoluppgifter och hade svårt att upprätthålla sina vänrelationer. Hon har fortfarande panikattacker och minnesbilder.”²⁰⁴

“Av anteckningar från vuxenpsykiatri framgår att händelsen ledde till en akut livskris.”²⁰⁵

Denna beskrivning är även vanlig i de andra kategorierna. I dessa mål tillmäter dock tingsrätten uppgifterna och reaktionen större tillförlitlighet till att övergreppet har skett så som åklagaren påstår. I exempelvis mål 4333-20 uppges det att målsäganden tidigare varit utsatt för ett sexuellt övergrepp. Detta medför dock inte att tingsrätten ställer upp hypotesen att sagda övergrepp kan vara orsaken till det försämrade mående som målsäganden uppvisat efter den för åtalet aktuella händelsen.²⁰⁶

Reaktionen i dessa mål problematiseras i regel inte. Istället konstaterar tingsrätten att reaktionen är en stark indikation på att kvinnan varit med om det som åklagaren påstår och inte något annat.

²⁰² Göteborgs tingsrätt dom 2021-09-08 i mål nr B 12414-21, s 9.

²⁰³ Örebro tingsrätt dom 2021-10-06 i mål nr B 4333-20, s 13.

²⁰⁴ Attunda tingsrätt dom 2021-09-15 i mål nr B 11054-20, s 7.

²⁰⁵ Blekinge tingsrätt dom 2021-09-17 i mål nr B 1004-20, s 3.

²⁰⁶ Detta kan jämföras med ett motsatt resonemang som förs i ett mål där parterna befunnit sig på en träff, jfr Luleå tingsrätts dom 2021-09-01 i mål nr B 2988-19.

“Även målsägandens starka reaktion i omedelbart samband med händelsen – som bekräftas inte enbart av de uppgifter som [vittne A] och [vittne B] har lämnat utan även av det som [den tilltalade] har berättat – ger stöd åt hennes uppgifter om vad som hände. Hennes ledsenhet och upprördhet framstår inte som en adekvat reaktion på en sådan situation som [den tilltalade] har beskrivit däremot på en händelse som den hon själv har berättat om.”²⁰⁷

“Av det som tingsrätten redogjort för samt vad som framkommit i övrigt om målsägandens personliga förhållanden är det ställt utom allt rimligt tvivel att hon inte var medveten om att [den tilltalade] hade samlag med henne.”²⁰⁸

“Målsägandens omedelbara reaktioner direkt efter händelsen stödjer också hennes berättelse.”²⁰⁹

Vittnesmålen som avläggs av målsägandens vänner och anhöriga accepteras ofta av tingsrätten och beläggs inte med samma kritik och misstroende som vid träffväldtakterna.

“[Vittne A] och [Vittne B], som var nära vänner till målsäganden, har båda lämnat uppgifter som sammanfattningsvis innebär att målsäganden i nära anslutning till händelsen berättade att [den tilltalade] mot hennes vilja och trots att hon gjorde motstånd utsatt henne för en sexuell handling av det slag som angetts i gärningsbeskrivningen, att målsäganden var ledsen när hon berättade, att hon hade en skada på läppen och att hon efter händelsen förändrades mycket och bl.a. kom efter i skolan. [...] De nu redovisade vittnesuppgifterna ger ett starkt stöd åt målsägandens uppgifter om händelsen.”²¹⁰

²⁰⁷ Luleå tingsrätt dom 2021-09-14 i mål nr B 2764-20, s 4.

²⁰⁸ Göteborgs tingsrätt dom 2021-09-08 i mål nr B 12414-21, s 9.

²⁰⁹ Göteborgs tingsrätt dom 2021-09-08 i mål nr B 12414-21, s 9.

²¹⁰ Attunda tingsrätt dom 2021-09-15 i mål nr B 11054-20, s 9.

“Samtliga de vittnen som hörts styrker hennes berättelse i alla väsentliga delar.”²¹¹

“[Vittne A] har även berättat om egna iakttagelser av målsägandens mående dagen efter vilka också ger starkt stöd åt målsägandens berättelse och har ett mer självständigt bevisvärde än det som målsäganden själv har återberättat.”²¹²

De vittnen som refereras till i citatet ovan var samtliga vänner eller familj med målsäganden. Domstolen gör dock ingen bedömning av att deras vittnesmål ska tillmätas ett lägre bevisvärde till följd av att de är anhöriga.

Detta beaktande och framhållande menar jag ligger mer i linje med synen på den dygdiga kvinnan, som förväntas bli personlighetsförändrad och reagera väldigt starkt på övergreppet hon varit med om. Avseende synen på kvinnornas reaktion är idealtypen om den dygdiga kvinnan närvarande i klara majoriteten av fallen. Att vittnena går att lita på ligger även detta i linje med synen på den dygdiga kvinnan, då hon inte anses ljuga eller överdriva sina historier.

Det finns dock undantagsfall där tingsrätten inte tillmäter målsägandens reaktion lika stor betydelse vid avgörandet om den påstådda gärningen skett eller inte, eller om samtycke förelåg. I mål 2429-21 diskuterar inte alls tingsrättens huruvida kvinnans reaktion i sig utgör ett bevis för att hon talar sanning om händelsen i fråga. I ett annat mål (B 8687-20) menar tingsrätten istället att den reaktion som vittnena vittnar om endast “ger ett visst stöd för det händelseförlopp som åklagaren gör gällande.”

5.1.2.2 Sex och relationer

I motsats till de mål som behandlar kvinnor som sökt njutning eller fördel vid inledandet av den sexuella relationen kommenteras i detta avseende preventivmedel i större utsträckning. Avsaknaden av diskussion kring preventivmedel anser domstolen är något som talar mot det faktum att mannen kunde försäkra sig om att samlaget var frivilligt. I exempelvis mål B 12414-21 lyfter tingsrätten fram preventivmedel som en faktor som

²¹¹ Blekinge tingsrätt dom 2021-09-17 i mål nr B 1004-20, s 13.

²¹² Södertörns tingsrätt dom 2021-09-21 i mål nr B 12997-21, s 8.

kvinnan förväntas ha en avgörande åsikt om i belysningen om hon vill ha samlag eller inte. I detta mål var samlaget som genomfördes oskyddat, vilket tingsrätten inte anser att den tilltalade kan förutsätta att målsäganden vill delta i.

“Det har framkommit att [den tilltalade] varken frågat målsäganden om hon ville ha, oskyddat, sex eller kontrollerat att hon var vaken och han därför har varit likgiltig inför den omständigheten att målsäganden inte deltog frivilligt.”²¹³

I ett annat mål lyfter även här domstolen fram faktumet att preventivmedel inte har diskuterats som en omständighet som mannen borde beaktat, detta då hon borde ha åsikter om preventivmedlet. I detta mål, B 7381, anger domstolen rakt ut att faktumet att preventivmedel inte diskuterats är till nackdel för den tilltalade.

“Han har bland annat vidgått att han inte frågade målsäganden om hon sov, om hon ville ha samlag, om hon åt preventivmedel eller om det var okej att han fick utlösning i henne.”²¹⁴

Synen på kvinnan som mån om att skydda sig i samband med sex överensstämmer väl med bilden av den dygdiga kvinnan. Tingsrätten anser dock inte att diskussionen huruvida preventivmedel ska användas eller inte är helt avgörande, vilket det skulle vara om idealet av den dygdiga kvinnan förelåg i sin helhet.

Kvinnans känsloliv och antagandet om att hon drömmer om den kärleksfulla partnerrelationer förekommer i hög utsträckning i dessa mål. Detta är en önskan som generellt kopplas till bilden av den dygdiga kvinnan. Antagandet om kvinnans känslomässiga önskan med relationen manifesterar sig dels i frågor kvinnan får avseende om hon hade känslor för den tilltalade och hur tingsrätten förhåller sig till dessa svar, dels hur kvinnan förväntas agera efter övergreppet. I mål B 1004-20 anger tingsrätten att det måste stått klart för den tilltalade att målsäganden inte ville delta i det sexuella umgänget, detta då hon inte tyckte om honom och hade gjort det klart för honom.

²¹³ Göteborgs tingsrätt dom 2021-09-08 i mål nr B 12414-21, s 10.

²¹⁴ Attunda tingsrätt dom 2021-09-21 i mål nr B 7381-21, s 7.

“Målsäganden har detaljerat berättat att hon inte hade någon relation med [den tilltalade] före händelsen, och att han under vintern 2018 hade uppfört sig så illa mot henne att hon hade förklarat att hon inte ville ha något med honom att göra. Detta betyder att målsäganden inte hade något intresse för [den tilltalade] under festen och detta måste också stått klart för [den tilltalade].”²¹⁵

Detta kan jämföras med ett annat mål som nämns längre fram i uppsatsen.²¹⁶ I detta mål beskriver kvinnan att hon inte tyckte om den tilltalade som person då han var våldsam mot henne. Detta tyckte dock inte domstolen uteslöt det faktum att hon kanske ändå var villig att delta i sexuella aktiviteter med honom. Ett annat fall som blir aktuellt i jämförelsen är mål B 5188-21 som nämns under rubriken “transaktionssyftet”. I detta mål har kvinnan gått med på att ha samlag med en man mot betalning, domstolen gör dock inte någon närmare prövning om det inte borde stått klart för mannen i fråga att kvinnan inte ville delta i sexuella aktiviteter då betalning erfordrades.

Kvinnan förväntas inte vilja lämna direkt efter ett frivilligt samlag, inte heller förväntas hon stanna kvar om samlaget var ofrivilligt. I mål B 1938-21 anger exempelvis tingsrätten att den tilltalades beskrivning av hur parterna skiljs åt efter den aktuella händelsen ter sig osannolikt om det den tilltalade påstår om det frivilliga samlaget är sant.

“[Den tilltalade] har berättat att de skakade hand med varandra efter samlaget strax innan han lämnade lägenheten. [...] Det kan i det sammanhanget nämnas att en handskakning framstår som mycket formellt efter ett sådant intimt umgänge som [den tilltalade] har berättat om.”²¹⁷

Fokuset på kvinnans känsloliv och antydande att detta spelar stor roll för henne vid ingåendet av sexuella relationer manifesterar sig även i förhören med såväl vittnen som parterna i målet.

²¹⁵ Blekinge tingsrätt dom 2021-09-17 i mål nr B 1004-20, s 12.

²¹⁶ Jfr Stockholms tingsrätts dom 2021-09-09 i mål nr B 10957-21 under rubriken “sexuellt syfte”

²¹⁷ Umeå tingsrätt dom 2021-09-24 i mål nr B 1938-21, s 17.

“Hon uppfattade att det inte hade varit något känslomässigt eller romantiskt mellan [målsäganden] och kollegan.”²¹⁸

Antagandet om kvinnans dröm om den kärlekskulla, monogama, partnerrelationer är något som stämmer överens med bilden om den dygdiga kvinnan.

Även vid begrundandet av vilka antaganden som tingsrätten gör om kvinnornas syn på samlag menar jag indikerar på att bilden av den dygdiga kvinnan är närvarande i de flesta av dessa fall. Kvinnorna framställs ofta som skeptiska till just samlaget, detta är något som de tar på allvar och som de inte förväntas vilja dela med vem som helst. Denna syn kan dels utläsas i att tingsrätten försvarar en kvinnas tidigare aktiviteter såsom exempelvis kyssar eller dylikt som har föregått händelsen, dels i att tingsrätten utesluter alternativhypotesen att kvinnan gått med på ett samlag i syfte att sedan anmäla den tilltalade.

“Att det skulle ha varit ett motiv för att lura någon till ett samlag och sedan anmäla saken är dock helt osannolikt. Även invändningen att [målsäganden] frivilligt skulle ha samlag med en för henne helt okänd man för att sedan kunna anmäla honom för våldtäkt och få skadestånd är en uppenbar efterhandskonstruktion.”²¹⁹

I mål B 12414-21 anger tingsrätten att det faktum att kvinnan tidigare på kvällen varit närgången och kysst den tilltalade inte innebär att hon samtyckt till samlag.

“[Den tilltalade] har uppgett att han och målsäganden, i början av kvällen, kysstes och att målsäganden var fysiskt närgången mot honom [...]. I samma [för den tilltalade negativa] riktning talar den omständighet att målsäganden omkring tre eller fyra timmar tidigare varit närgången mot [den tilltalade] men att hon inte var det vid gärningstillfället.”²²⁰

²¹⁸ Eskilstuna tingsrätt dom 2021-09-22 i mål nr 2429-21, s 8.

²¹⁹ Borås tingsrätt dom 2021-09-08 i mål nr B 2516-21, s 14.

²²⁰ Göteborgs tingsrätt dom 2021-09-08 i mål nr B 12414-21, s 10.

Sammantaget anser jag således att kvinnorna i dessa mål antas vara sexuellt återhållsamma och på intet sätt sexuellt "framfusiga". Avfärdandet av att dessa kvinnor inte antas agera på ett sätt som kan verka promiskuöst illustreras väl i mål där tingsrätten gör följande resonemang vid bedömningen av den tilltalades uppgifter

“Att [målsäganden] skulle ha kommit med sexuella inviter när hon och [vittnet] handlade av [den tilltalade] i butiken framstår däremot som märkligt och det finns inget i utredningen som tyder på det. Detsamma gäller de sexuella närmanden som [målsäganden] och [vittnet] ska ha gjort i lägenheten.”²²¹

5.1.2.3 Attribut och egenskaper

En i stort sett genomgående tråd i dessa mål är att kvinnan framställs som glad, ärlig, återhållsam trovärdig och alltigenom dygdig. Just dygden är något som är centralt i beskrivningen av den dygdiga kvinnan, varför jag menar att denna är närvarande även här. Antagandet och porträtterandet av kvinnan som dygdig framkommer främst i beskrivningar som återges från vittnena samt domstolens uttalandet om vad som är tänkbart kring hur kvinnan kan ha agerat. Vittnesmålen är ofta förenade med ett vittnesmål om kvinnans karaktär och egenskaper, samt ett försäkrande om hennes tillförlitlighet. I mål B 4333-20 vittnar exempelvis målsägandens vän om att målsäganden är ärlig och aldrig skulle ljuga.

“Han vet att [målsäganden] är en ärlig person och han uppfattade det som att hon berättade sanningen för honom.”²²²

I mål B 12997-21 framhåller tingsrätten att målsäganden varit ärligare än andra vittnen, då hon erkänt att den tilltalade befunnit sig på den för övergreppet aktuella platsen för att sälja narkotika.

²²¹ Borås tingsrätt dom 2021-09-08 i mål nr B 2516-21, s 14.

²²² Örebro tingsrätt dom 2021-10-06 i mål nr B 4333-20, s 12.

“Målsäganden är dessutom den enda av de hörda personerna som velat tillstå att det egentligen var narkotika som skulle köpas av [den tilltalade] och inte alkohol.”²²³

Målsäganden beskrivs ofta av vänner som “glad” och social före övergreppet. Det förekommer även beskrivningar att hon efter övergreppet känner skuld och skam över det som har hänt. I exempelvis mål B 8687-20 anger tingsrätten att målsäganden är måttfull och genuin och inte dramatiserar situationen i fråga.

“Hon framstår enligt tingsrätten som angelägen att tillkalla polis, men inte på ett överdrivet eller dramatiserat sätt.”²²⁴

Måttfullheten framhålls även i vittnesförhören som vittnar om målsägandens karaktär, ett exempel som kan nämnas är mål B 4333-20 där målsägandens vän vittnar om följande:

“Hon har den uppfattningen att [målsäganden] är en stark person och när [målsäganden] mådde så dåligt och blev så knäckt som denna blev i samband med händelsen med Tobias så är det något som är fel.”²²⁵

Tingsrätten bedömer också målsäganden i dessa mål som generellt tillförlitliga och framhåller att dessa kvinnor inte har någon anledning att beskylla den tilltalade för ett övergrepp som den inte begått. Detta illustreras i exempelvis mål B 12419-21 där tingsrätten avskriver den alternativa hypotesen att målsäganden falskeligen anklagar den tilltalade.

²²³ Södertörns tingsrätt dom 2021-09-21 i mål nr B 12997-21, s 7.

²²⁴ Attunda tingsrätt dom 2021-09-30 i mål nr B 8687-20, s 14.

²²⁵ Örebro tingsrätt dom 2021-10-06 i mål nr B 4333-20, s 13.

“Det har inte framkommit någon anledning för målsäganden att falskeligen anklaga[den tilltalade], en person som hon inte träffat tidigare, för något som han inte gjort. Det finns heller inte skäl att tro att hon försökt att överdriva vad som hänt eller i sitt sömndruckna tillstånd skulle ha misstagit sig om att någon förgrep sig på henne.”²²⁶

Ett annat exempel som kan nämnas är mål B 11054-20. I detta mål hävdar den tilltalade att målsäganden falskeligen anklagat honom för våldtäkt på grund av avundsjuka, alternativt att hon ville ha en förklaring till att hon inte gått till jobbet. Tingsrätten avskriver dessa två hypoteser.

“Vad som har framkommit genom utredningen ger inte stöd för att målsäganden skulle ha haft ett intresse av att oriktigt beskylla [den tilltalade] för brott, t.ex. på grund av avundsjuka gentemot honom eller för att förklara sin frånvaro från arbetet.”²²⁷

Samtliga av de egenskaper som frekvent förekommer i beskrivningar och slutligen i antaganden om kvinnorna i dessa mål speglar de egenskaper som används för att beskriva den dygdiga kvinnan.

Målsäganden framställs även i regel som framgångsrik rent socialt, karriär- eller studiemässigt.

“Målsäganden är en klok person som pluggar till läkare.”²²⁸

“[Målsäganden] var från första början tydlig med att hon inte ville ha en kille, hon ville fokusera på skolan och sitt arbete, som hon tyckte mycket om.”²²⁹

Den framgångsrika kvinnan stämmer väl överens med bilden av den dygdiga kvinnan som är noggrann och flitig. Samtidigt är just arbete och karriär en domän som fortfarande kan

²²⁶ Göteborgs tingsrätt dom 2021-09-06 i mål nr B 12419-21, s 8.

²²⁷ Attunda tingsrätt dom 2021-09-15 i mål nr B 11054-20, s 9.

²²⁸ Blekinge tingsrätt dom 2021-09-17 i mål nr B 1004-20, s 11.

²²⁹ Attunda tingsrätt dom 2021-09-15 i mål nr B 11054-20, s 4.

vara associerat med det manliga, vilket gör att denna uppmålade bild av kvinnorna ändå kommer att avvika från den ideala dygdiga kvinnan.

I de fall kvinnorna agerat på ett sätt som för tingsrätten ter sig “märkligt” eller försatt sig i en situation som var befäst med risker så ursäktar tingsrätten ofta detta. När en kvinna i mål B 2764-20 i mål går med på en massage iförd ögonbindel från sin tatuering, i syfte att minska risken för smärta vid tatuering fäster domstolen ingen vikt vid bedömningen av kvinnans samtycke att denna situation ter sig märklig. I ett annat fall framhålls att kvinnans trovärdighet inte påverkas av att hon har behållit kontakten efter det att övergreppet ägde rum. Det bör dock noteras att i just detta fall tillskriver även tingsrätten kvinnans ringa ålder en viss betydelse.

“Inte heller påverkas målsägandens trovärdighet av den omständigheten att hon, som då var 16 år, efter händelsen hade viss kontakt med [den tilltalade], särskilt med hänsyn till vad hon uppgett om att hennes önskan var att det som hade hänt inte skulle påverka relationen på arbetet.”²³⁰

I motsats till målen med träffvåldtäkter utan intentionen att inleda en kärleksrelation så avfärdar inte tingsrätten påståenden om kvinnors rädsla i lika hög utsträckning i dessa mål. Kvinnornas vittnesmål om rädslan tas på allvar av tingsrätten och agerar som en förklaring och ursäkt till att kvinnan agerat på ett sätt som i situationen inte alltid anses som logiskt. I ett exempel har en kvinna angivit att hon inte lämnat sin kollegas lägenhet på grund av rädsla efter det att det påstådda övergreppet ska ha ägt rum. Tingsrätten anser i detta fall att rädslan hos målsäganden var verklig och att denna rädsla berättigade att hon stannade kvar i lägenhet.

De förklaringar som [målsäganden] har lämnat till varför hon i stunden kände rädsla för [den tilltalade] och varför hon inte lämnade lägenheten mitt i natten framstår som rimliga.“

²³⁰ Attunda tingsrätt dom 2021-09-15 i mål nr B 11054-20, s 9.

I ett annat mål svarar målsäganden i telefon under pågående övergrepp. Hon har uppgett att hon inte bad vännen som hon talade med om hjälp, då hon var mycket rädd. Tingsrätten godtar denna förklaring.

“[Målsäganden] har gett uttryck för att hon inte berättade för [vittnet i telefonen] om vad som hände eftersom hon var rädd. Hennes förklaringar framstår i sammanhanget inte som orimliga.”²³¹

Vilket redan angetts är våghalsighet karaktäristika som kännetecknar den odygdiga kvinnan. I motsats till detta är såldes rädsla, motsatsen till våghalsighet ett kännetecken som istället tillskrivs den dygdiga kvinnan.

5.1.2.4 Upplevelse och agerande

De eventuella skador som förekommer i dessa mål ses ofta av tingsrättens som en stark indikation på att ett ofrivilligt samlag har ägt rum. Skadornas uppkomst ifrågasätts i regel inte vara kopplade till det för åtalat aktuella övergreppet. I exempelvis mål B 4333-20 har målsäganden fått blåmärken på armar och ben som hon tror har uppstått i samband med ett våldtäktsförsök. Tingsrätten anser att de skador som målsäganden uppvisar ger stöd för att det som hon beskriver har hänt.

“Målsägandens uppgifter får också visst stöd av de av åklagaren åberopade bilder utvisande blåmärken på målsägandens kropp.”²³²

Detta kan ställas i kontrast till exempelvis mål B 5188-21, en träffvåldtäkt med ett transaktionssyfte, tingsrätten ansåg där istället att skadebilden inte skulle tillmätas någon nämnvärd beviskraft.

I mål B 11054-20 resonerar tingsrätten även här på ett liknande sätt. Den dokumenterade skadan i detta fall bestod i ett sår på läppen som ska ha tillkommit i samband med våldtäkten.

²³¹ Umeå tingsrätt dom 2021-09-24 i mål nr B 1938-21, s 13.

²³² Örebro tingsrätt dom 2021-10-06 i mål nr B 4333-20, s 16.

“Vidare ger åberopade stillbilder visst stöd åt målsägandens uppgift om att hon fick en skada på läppen. Enligt tingsrättens mening är den av åklagaren åberopade bevisningen i sig sådan att beviskravet är uppfyllt.”²³³

Generellt kan sägas att tingsrätten ser förekomsten av skador som ett tecken på avsaknad av frivillighet från målsägandens sida. Detta går i linje med föreställningar om den dygdiga kvinnan, som inte vill utsättas för våld eller dylikt i samband med samlaget. De eventuella skador som uppkommit i samband med samlaget ses således antingen som ett tecken på våld, eller som ett tecken på kvinnans oskuld (blodet eller förslitningar på slidkransen ses då som ett tecken på att kvinnan haft sin “mödomshinna” intakt).

Till skillnad från träffvåldtäkter med sexuellt syfte eller transaktionssyfte bagatelliseras inte övergreppet hos kvinna eller den smärta som kan ha uppkommit i samband med detta. Detta visar sig främst i domstolens bedömning av allvarlighetsgraden i målet samt vid beslutandet om eventuell skadestånd till målsäganden.

“Med hänsyn till att det inte varit fråga om enbart en flyktig beröring av könsorganet utan en smärtsam hårdhänt penetration med fingrarna, anser tingsrätten att gärningen är att bedöma som våldtäkt av normalgraden såsom åklagaren gjort gällande.”²³⁴

Något som återkommer i dessa typer av mål är att domstolen konsekvent tillskriver kvinnans upplevelse en stor vikt vid bedömningen av hennes tillförlitlighet. När det i andra mål, med andra typer av relationer mellan parterna, ibland inte tas hänsyn till kvinnans upplevelse får den i dessa mål en central roll vid domstolens bedömning. Jag menar att detta går i linje med föreställningarna om den dygdiga kvinnan. Den dygdiga kvinnan förutsätts minnas övergreppet i detalj då det är en situation som hon aldrig annars befinner sig i. Genom att ta fäste på och tillskriva kvinnornas historia som trovärdig på den grund att den framstår som självupplevd menar jag speglar bilden av den dygdiga kvinnan.

²³³ Attunda tingsrätt dom 2021-09-15 i mål nr B 11054-20, s 11.

²³⁴ Blekinge tingsrätt dom 2021-09-17 i mål nr B 1004-20, s 13.

“Hon har också sagt att hon minns känslan av ett penetrerande samlag, att hon kände att han hade sex med henne.”²³⁵

“Hennes berättelse framstår i sin helhet som självupplevd och sammantaget bedömer tingsrätten att den är trovärdig samt att uppgifterna är tillförlitliga.”²³⁶

“Hennes berättelse innehåller vissa specifika detaljer som t.ex. beskrivningen av [den tilltalade] andedräkt när hon försökte att knuffa bort honom vid den påstådda gärningen eller hennes redogörelse av den ilska hon kände efter det att [den tilltalade] hade fått utlösning i henne.”²³⁷

Tingsrätten har även overseende med att kvinna ibland inte klarar av att återge händelseförloppet, och särskilt övergreppet som sådant på ett utförligt sätt. Detta då kvinnan inte förväntas kunna återge så känsliga förhållanden i detalj, även om hon minns dem.

“Avsaknaden av en detaljerad beskrivning i det avseendet kan i och för sig vara förklarligt med hänsyn till berusning och trötthet samt att det har rört sig om mycket känsliga förhållanden.”²³⁸

Tingsrätten avfärdar alternativhypotesen om att kvinnan kan ha missminner sig om händelsen.

“Det finns heller inte skäl att tro att hon försökt att överdriva vad som hänt eller i sitt sömndruckna tillstånd skulle ha misstagit sig om att någon förgrep sig på henne.”²³⁹

Detta menar jag är ännu ett antagande som går i linje med bilden av den dygdiga kvinnan. Hon skulle inte missta sig eller blanda ihop övergrepp, eftersom att upplevelsen är unik i

²³⁵ Göteborgs tingsrätt dom 2021-09-06 i mål nr B 12419-21, s 8.

²³⁶ Södertörns tingsrätt dom 2021-09-21 i mål nr B 12997-21, s 7.

²³⁷ Umeå tingsrätt dom 2021-09-24 i mål nr B 1938-21, s 11.

²³⁸ Umeå tingsrätt dom 2021-09-24 i mål nr B 1938-21, s 11.

²³⁹ Göteborgs tingsrätt dom 2021-09-06 i mål nr B 12419-21, s 8.

hennes liv. Den motsatta bilden förekommer dock också vid djupläsnigen av dessa mål. I mål B 8687-20 har målsäganden tidigare under kvällen deltagit i liknande sexuella aktiviteter som åtalet gäller, detta har dock skett frivilligt och med någon annan än den tilltalade. Tingsrätten menar här att det är möjligt att kvinnan kan missminna sig angående de två situationerna och blanda ihop dem.

“Uppgiften om att hon i samband med händelsen hörde [Den tilltalade] och [den tilltalades vän] tala med varandra på arabiska är också oklar och får inte heller stöd av deras berättelser, vilket möjligen kan förklaras av att [målsäganden] placerat sitt ljudintryck i fel tidssammanhang.”²⁴⁰

Kännetecknande för dessa mål är även att tingsrätten inte väljer att tolka ren passivitet från kvinnans sida som ett samtycke. Detta går i linje med bilden av den odygdiga kvinnan, den dygdiga kvinnan förutsätts nämligen vara i stort sett passiv under ett samlag, hon är snarare ett objekt som blir utsatt för samlaget än ett aktivt subjekt.

“[Målsäganden]har förklarat att hon inte ropade på hjälp eftersom hon blev helt stum. Att någon som blir utsatt för våldtäkt reagerar på det sättet är inte ovanligt och påverkar inte bedömningen av hennes berättelse. Tingsrätten anser också att det saknar betydelse för prövningen om hon tvättade sig precis efteråt eller inte.”²⁴¹

“Målsägandens underkropp är skymd på filmen. Hon ligger helt stilla.”²⁴²

Det återfinns dock även beskrivningar som inte överensstämmer med bilden av den dygdiga kvinnan. I exempelvis mål B 7381-21 menar tingsrätten istället att det är rimligt att anta att kvinnan borde gjort någon form av motstånd eller på annat sätt visat att hon inte ville ha sex med den tilltalade.

²⁴⁰ Attunda tingsrätt dom 2021-09-30 i mål nr B 8687-20, s 5.

²⁴¹ Borås tingsrätt dom 2021-09-08 i mål nr B 2516-21, s 14.

²⁴² Göteborgs tingsrätt dom 2021-09-06 i mål nr B 12419-21, s 8.

“[Den tilltalades] uppgifter om att förloppet skedde stegvis och att han antog att målsäganden skulle protestera om hon inte ville delta, i synnerhet när hennes kompis var alldeles i närheten, framstår som ett rimligt antagande.”²⁴³

Ett liknande resonemang kan återfinnas i mål B 2429-21 där tingsrätten menar att kvinnans passivitet kan utgöra ett samtycke. Presumerandet av ett samtycke i form av passivitet anser inte jag överensstämmer med bilden av den dygdiga kvinnan.

“Han drog hennes trosor åt sidan och tog fram sitt könsorgan och förde lugnt och sakta sitt kön mot hennes kön. Han tänkte att hon får visa att hon vill ha sex och att han i annat fall slutar. Hon putade bakåt och han kom in i henne. [Målsäganden] stönade och hennes kön var vått. De genomförde ett vaginalt samlag.”²⁴⁴

5.2. Träffar

5.2.1. Relationssyfte

5.2.1.1 Reaktion

Iakttagandet och synen på målsägandens reaktion bland dessa fall menar jag är den undergrupp som vid beaktandet av träffvåldtäkterna är de som mest överensstämmer med den uppfattningen om den dygdiga kvinnan. När tingsrätten i fallen där kvinnan haft ett sexuellt syfte eller transaktionssyfte inte beaktar kvinnans reaktion eller hittar alternativa förklaringar till kvinnans försämrade mående får kvinnans reaktion i dessa fall ses som en stark indikation på att hon varit med om ett övergrepp. Inga alternativa förklaringar undersöks eller diskuteras från tingsrättens sida.

²⁴³ Attunda tingsrätt dom 2021-09-21 i mål nr B 7381-21, s 13

²⁴⁴ Eskilstuna tingsrätt dom 2021-09-22 i mål nr B 2429-21, s 7.

“Vidare får målsägandens berättelse indirekt stöd av de uppgifter som lämnats i vittnesförhör om målsägandens agerande i nära anslutning till händelsen och hennes psykiska mående därefter.”²⁴⁵

“Av [vittnets] uppgifter noterar tingsrätten vidare att han uppfattat att målsäganden inte är samma person efter händelsen, att hon är tyngd, ledsen och saknar energi.”²⁴⁶

“Hans uppgift att målsäganden bejakade hans sexuella initiativ går inte heller ihop med målsägandens flykt från hans bostad direkt efter det sexuella umgänget och hennes upprörda sinnesstämning.”²⁴⁷

Tingsrätten avslår uttryckligen hypotesen att målsägandens anhöriga skulle fara med osanning, eller att de uppgifter som de fått berättade för sig från målsäganden skulle vara osanna.

“[Vittne A], [Vittne B] och målsägandens mammas är vänner respektive familj till målsäganden. De har redogjort för vad målsäganden berättat för dem i nära anslutning till händelsen på ett sammantaget trovärdigt och återhållsamt sätt. Tingsrätten finner därför ingen anledning att ifrågasätta vittnenas uppgifter även om de är närstående till målsäganden”.²⁴⁸

“Det har inte framkommit någon anledning att ifrågasätta vittnenas iakttagelser.”²⁴⁹

²⁴⁵ Göteborgs dom 2021-09-17 i mål nr B 4299-21, s 14.

²⁴⁶ Borås tingsrätt dom 2021-09-09 i mål nr : B 2394-21, s 14.

²⁴⁷ Borås tingsrätt dom 2021-09-09 i mål nr : B 2394-21, s 14.

²⁴⁸ Göteborgs dom 2021-09-17 i mål nr B 4299-21, s 14.

²⁴⁹ Borås tingsrätt dom 2021-09-09 i mål nr : B 2394-21, s 15.

“Målsäganden har förklarat att anledningen till att det dröjde omkring sex månader innan hon gjorde en polisanmälan var att hon felaktigt trodde att hon skulle kunna hantera saken på egen hand och att hon var orolig för vad en polisanmälan skulle kunna medföra. Tingsrätten godtar denna förklaring.”

5.2.1.2 Sex och relationer

Känslolivet framställs i förhöret som något som är viktigt för målsäganden. Detta går i linje med bilden av den känslostyrda den dygdiga kvinnan, i motsats till den luststyrda den odygdiga kvinnan.

“Hon har öppet berättat att hon tyckte att umgänget var trevligt i början, att hon tyckte om [den tilltalade] och att hon ville ha sexuellt umgänge med honom.”²⁵⁰

“I bilen pratade de om förhållanden och hon sa att hon ville ha ett seriöst förhållande. Hon berättade också att hon inte hade preventivmedel och att hon inte ville ha fler barn.”²⁵¹

“[Den tilltalade] upplevde att målsäganden hade samma känslor för honom som han hade för henne.”²⁵²

5.2.1.3 Attribut och egenskaper

Kvinnan i dessa fall antyds inte, i motsats till kvinnorna som betraktas vid de övriga träffvåldtäkerna vara manipulativ eller lögnaktig. Istället framhåller tingsrätten att kvinnan anses som trovärdig. Hon anses inte ha några bakomliggande intentioner med att falskeligen anklaga den tilltalade för våldtäkt.

²⁵⁰ Borås tingsrätt dom 2021-09-09 i mål nr B 2394-21, s 14.

²⁵¹ Borås tingsrätt dom 2021-09-09 i mål nr B 2394-21, s 5.

²⁵² Göteborgs dom 2021-09-17 i mål nr B 4299-21, s 8.

“Det har inte heller framkommit något i målet som tyder på att hon oriktigt skulle beskylla [den tilltalade].”²⁵³

“Tingsrätten anser att målsäganden har lämnat en måttfull, samvetsgrann och följdriktig berättelse.”²⁵⁴

“Det har inte framkommit något i målet som tyder på att hon skulle vilja lämna felaktiga uppgifter om händelsen eller om [den tilltalade].”²⁵⁵

Ärlighet och brist på exempelvis bitterhet eller hämndbegär ligger i linje med föreställningen om den dygdiga kvinnan.

I ett fall har tingsrätten overseende med att målsäganden åter lägger sig bredvid den tilltalade efter det att han nyss utsatt henne för ett övergrepp. Tingsrätten problematiserar inte detta eller ifrågasätter om kvinnan borde agerat på detta sätt, då hon nyss blivit utsatt för ett övergrepp.

“[Målsäganden] ville ge [den tilltalade] en ny chans och trodde inte att han skulle fortsätta eftersom hon hade sagt till honom.”²⁵⁶

Jag menar att det faktum att tingsrätten inte diskuterar detta i dessa fall kan bero på att de gör antagandet att kvinnan är naiv eller godtrogen. Dessa två egenskaper förekommer i föreställningen om den dygdiga kvinnan.

5.2.1.4 Upplevelse och agerande

Till skillnad från de andra undergrupperna av träffvåldtäkter är kvinnans upplevelse av övergreppet här mer central vid bedömningen av hennes berättelse.

²⁵³ Göteborgs dom 2021-09-17 i mål nr B 4299-21, s 13.

²⁵⁴ Borås tingsrätt dom 2021-09-09 i mål nr B 2394-21, s 14.

²⁵⁵ Borås tingsrätt dom 2021-09-09 i mål nr B 2394-21, s 14.

²⁵⁶ Göteborgs dom 2021-09-17 i mål nr B 4299-21, s 6.

“Vad [målsäganden] berättat ger intryck av att vara självupplevt.”²⁵⁷

Tingsrätten ursäktar även situationer då kvinnan anger att hon är osäker kring detaljer om övergreppet.

“Målsäganden har inte heller varit främmande för att lämna för henne mindre fördelaktiga uppgifter. Hon har också påtalat när hon inte minns eller är osäker på vissa detaljer.”²⁵⁸

Tingsrätten menar även att förekomsten av skador, och således indikationen på att samlaget var förenat med smärta, ger stöd för att kvinnan inte deltagit frivilligt. Detta menar jag går i linje med föreställningar om den dygdiga kvinnan, som inte förutsätts vilja delta i samlag som förenas med smärta. Detta kan ställas i kontrast till exempelvis mål B 10957-21 där tingsrätten inte tillmäter skador som uppges ha uppkommit i samband med smärta någon betydelse vid bedömningen om samlagets frivillighet.

“Av journalanteckningar framgår att målsäganden hade två sprickor i ändtarmen, vilket ger ytterligare stöd till målsägandens uppgifter om att hon hade ont och därför inte ville ha sex mer.”²⁵⁹

Tingsrätten anser vid dessa mål att en kvinnas uttryckliga uttalande om att hon vill avbryta de sexuella aktiviteterna verkligen utgör ett uttryck för bristande samtycke. De diskuterar inte huruvida hon ändå kan ha “signalerat” att hon samtyckt till handlingarna genom exempelvis handling. Att en kvinna säger ifrån, men ändå på ett subtilt sätt visar att hon vill ha samlag är ett handlingsmönster som ofta tillskrivs den dygdiga kvinnan. Samtidigt är den ideala den dygdiga kvinnan helt fri från sexuella utspel, hennes nekande torde således väga tungt, då hon aldrig själv vidtar några sexuella initiativ. Jag menar således att ett godkännande av kvinnans nekande, i kombination med att en diskussion inte på något sätt förs om hon på annat sätt samtyckt till samlaget i fråga indikerar att synen på dessa kvinnor i hög grad sammanfaller med synen på den ideala den dygdiga kvinnan i detta avseende.

²⁵⁷ Borås tingsrätt dom 2021-09-09 i mål nr B 2394-21, s 14.

²⁵⁸ Göteborgs dom 2021-09-17 i mål nr B 4299-21, s 13.

²⁵⁹ Borås tingsrätt dom 2021-09-09 i mål nr B 2394-21, s 15.

5.2.2. Sexuellt syfte

5.2.2.1 Reaktion

Gällande vad som framkommer och diskuteras i domen avseende kvinnans reaktion anser jag att man här kan se att både stereotypa uppfattningar om både den dygdiga kvinnan och den odygdiga kvinnan.

I vissa fall, exempelvis mål B 10957-21 diskuteras inte kvinnans reaktion alls i domskälen, trots att ett flertal vittnen angett att målsäganden förändrats efter händelsen, att hon "inte varit sig själv" samt att hon "inte har något intresse för killar" efter händelsen. Samma förbiseende av kvinnans reaktion kan även ses i mål B 3393-20. Kvinnan och övriga vittnen har här angett att kvinnan efter händelsen varit deprimerad och inte vågat sova över hos killkompisar. Detta diskuteras dock inte närmare i domen. Detta förbiseende menar jag ligger i linje med synen på den odygdiga kvinnan som någon som inte påverkas på samma sätt och där relationen inte är lika kraftig som hos den stereotypa dygdiga kvinnan. Förbiseendet implicerar enligt mig antingen att kvinnan mår dåligt av någon annan anledning, vilket ligger i linje med den odygdiga kvinnan som oftare utsätter sig för utsatta situationer och ibland faller offer för sin egen luststyrighet. Förbiseendet kan även implicera att kvinnan överdriver sin beskrivning av reaktionen eller sitt agerande efteråt och att denna således inte säger något om huruvida hon blivit utsatt för ett övergrepp eller inte, detta menar jag är fallet i exempelvis mål B 10957-21 och B 3393-20.

I andra fall tenderar istället den stereotypa bilden av den dygdiga kvinnan att istället dominera. I t.ex. mål B 7736-21 är målsägandens reaktion och de vittnesmål som stödjer detta mer central och tongivande i bedömningen gällande om den påstådda handlingen ägt rum samt om det förelegat frivillighet. Den starka reaktionen, som kännetecknar den dygdiga kvinnan förklaras i detta fall inte bort eller förbises. Ett liknande resonemang förs även i B 561-21, där målsägandens upprördhet och reaktion anses stödja det faktum att hon inte deltagit frivilligt i samlaget som ägt rum mellan henne och den tilltalade. Även i mål B 11869-20 tar låter tingsrätten kvinnans reaktion utgöra en central och avgörande del i bedömningen kring om ett ofrivilligt samlag ägt rum eller inte. Reaktionen förbises inte. Inte heller någon annan hypotes om anledningen till kvinnans reaktion ställs upp. I

de fall domstolen kommer fram till att ett samlag har skett och målsäganden befunnit sig i en särskilt utsatt situation spelar reaktionen ingen roll i bedömningen av samtycket då detta är uteslutet i och med att målsäganden inte varit kapabel att ge samtycke. Detta är fallet i bland annat mål B 7689-21, där diskuteras inte målsägandens reaktion efter händelsen alls.

5.2.2.2 Sex och relationer

Avseende kvinnans syn på relationer så framträder här bilden av den odygdiga kvinnan. Detta då tingsrätten aldrig ifrågasätter om kvinnan haft någon problem med att inleda en sexuell relation med en man utan att för den skull söka inleda en romantisk relation med honom.

Den stereotypa bild av kvinnor som dominerar i dessa mål är bilden av den odygdiga kvinnan. Kvinnorna lyfts ofta fram som väldigt sexuella och promiskuösa. I de allra flesta fall ifrågasätts inte om kvinnan borde antas vilja delta i exempelvis analsex eller sex med inslag av våld. Även om kvinnan i fråga angett att hon inte velat detta. Det ifrågasätts inte heller att kvinnan betett sig på ett sätt som avviker från de kyska kvinnoidealen som annars tillskrivs den dygdiga kvinnan.

Som exempel på mål där jag anser att stereotypen om den odygdiga kvinnan förekommer är mål B 561-21. I detta fall anger den tilltalade att målsäganden var drivande i att vilja ha sex med honom, att hon först gått med på att ha sex på en offentlig toalett, därefter en fotbollsplan för att sist föreslå att parterna ska genomföra ett samlag utomhus i en skogsdunge. Dessa platser måste anses vara relativt långt ifrån de platser där den ideala den dygdiga kvinnan skulle välja genomföra samlag på, detta då platserna är publika och icke-romantiska. Domstolen ifrågasätter dock inte det faktum att kvinnan i fråga skulle kunna vilja detta. Det är naturligtvis inte uteslutet att kvinnan har velat detta, dock anser jag att detta står i stor kontrast till övriga situationer då domstolen istället avfärdar för kvinnor "sexuellt avvikande" beteende (se exempelvis nedan mål B 7736-21).

Några exempel när domstolen väljer att inte ifrågasätta den bild som målas upp av kvinnan är mål B 10957-21. Här beskrivs kvinnan av mannen som "slafsig" och att stämningen var "kinky".

Det förekommer även mål där istället en tydlig bild av den dygdiga kvinnan förekommer i målet. Ett tydligt exempel på detta är mål 7736-21. Här förkastar tingsrätten den beskrivning av kvinnan som den tilltalade anger:

"Hans uppgifter innefattar vidare en sexuell framfusighet hos målsäganden som framstår som osannolik, om än inte utesluten"²⁶⁰

Vidare kan man utläsa ett antagande hos tingsrätten att kvinnan borde vilja stanna kvar hos någon hon haft sex med, och inte lämna lägenheten snabbt efter att samlaget var över:

"[Den tilltalades] berättelse ter sig också mindre förenlig med att målsäganden ostridigt plötsligt och snabbt bestämde sig för att lämna lägenheten"²⁶¹

Tingsrätten ifrågasätter och problematiserar också om man kan presumera att kvinnan vill delta i analt sex samt oralsex med inslag av tvång:

"Det har emellertid inte inneburit att [den tilltalade] haft rätt att utgå från att hon var intresserad av analt sex utan det skulle ha han först ha försäkrat sig om. Detsamma gäller den del av oralsexet där han tog tag i hennes flätor och huvud."²⁶²

Jag menar att detta problematiserande är ett uttryck för att stereotypen om den dygdiga kvinnan är närvarande i tingsrättens bedömning. Den dygdiga kvinnans sexualitet utgår från sensualitet och är passiv och vacker. Den dygdiga kvinnan kan inte förutsättas vilja delta i icke-vaginalt sex eller sex med våldsinslag.

²⁶⁰ Malmö tingsrätt dom 2021-09-13 i mål nr B 7736-21, s 10.

²⁶¹ Malmö tingsrätt dom 2021-09-13 i mål nr B 7736-21, s 10.

²⁶² Malmö tingsrätt dom 2021-09-13 i mål nr B 7736-21, s 11.

5.2.2.3 Attribut och egenskaper

I fallen med ett sexuellt syfte beskrivs ofta kvinnan som luststyrda och något vulgär under förhören. Försvaret lyfter ofta fram det faktum att kvinnan varit uppslukad av stämningen. Detta menar jag är ett försök till att förflytta kvinnan mot den luststyrda den odygdiga kvinnan och bort från den dygdiga kvinnan. Ett tydligt exempel där detta sker är mål B 10957-21 där följande framgår iom målsäganden i förhöret med den tilltalade:

“Det var en upphetsad stämning hos båda. Det var lite vulgärt och ”dirty”.”

[...]

“De kastade sig i armarna på varandra och kysste varandra. Det var slafsiga kyssar. Det var mycket saliv och tunga och hög intensitet. De hånglade.”²⁶³

Kvinnorna får även frågor om de varit upphetsade eller inte. Enligt idealtypen kan en dygdig kvinna aldrig känna upphetsning i samband med ett övergrepp medan den odygdiga kvinnan mycket väl kan göra det. Utöver frågor beskrivs även kvinnor som väldigt “våta” i samband med övergreppet, vilket vill implicera att kvinnan i fråga varit väldigt upphetsad.

“[Målsäganden svarar på fråga] Hon var inte på något sätt upphetsad.”²⁶⁴

Tingsrätten uttalar sig dock inte i något av fallen kring huruvida kvinnan är luststyrd.

Vidare så beskrivs oftare kvinnorna i dessa mål som väldigt villiga, i samtliga fall där det är utrett att parterna har haft samlag har den tilltalade påpekat att kvinnan har varit drivande och mycket aktiv under samlaget. Denna aktiva utövning vid sexuella situationer är något som stereotypt sätt kännetecknar den odygdiga kvinnan, då aktivitet generellt annars beskrivs som något manligt.

²⁶³ Stockholms tingsrätt dom 2021-09-09 i mål nr B 10957-21, s 17.

²⁶⁴ Skaraborgs tingsrätt dom 2021-09-28 i mål nr B 2164-20, s 6.

“Förhör med den tilltalade: [Målsäganden] tog genomgående initiativ och dirigerade samt bestämde ställning”²⁶⁵

I vissa fall har kvinnorna själva angett att de varit villiga, aktiva eller upphetsade, då våldtäkten skett i samband med ett i övrigt frivilligt samlag. I dessa fall cementeras vissa av de egenskaper som normalt tillskrivs den odygdiga kvinnan och det finns en risk att fler antaganden än vad som är berättigat görs om dessa kvinnor i och med deras uttalande.

“[Målsägande] tänkte att hon kanske skulle bli av med honom om han fick utlösning. Det var hon som tog initiativ till att utföra oralsex på honom.”²⁶⁶

Många av vittnesförhören handlar om kvinnans romantiska och sexuella handlingar med en annan person tidigare under kvällen. Detta menar jag är ännu ett uttryck som förflyttar kvinnan närmare den ljugande odygdiga kvinnan, genom att tillskriva henne en av den odygdiga kvinnans egenskaper. Den odygdiga kvinnan kännetecknas av att inte bry sig om känslor, för henne spelar såldes *vem* hon har samlag med mindre roll. Genom att lägga fokus på kvinnans tidigare relationer och sexuella aktiviteter menar jag att stereotypen om den odygdiga kvinnan gör sig allt mer närvarande:

“I viss mån talar den återopade Messengerkonversationen emot det då det i den har skrivits om att ”ta” olika killar och där målsäganden själv skrivit ”ska ta [den tilltalade]”.²⁶⁷

Ännu en aspekt där jag anser att de olika stereotypa uppfattningarna visar sig är vid domstolens resonering kring kvinnors kroppsliga integritet och självrespekt.

Ett av de sätt som detta manifesterar sig på är domstolens avsaknad av diskussion kring preventivmedel. Här menar jag att stereotypen om den odygdiga kvinnan är närvarande. Om istället stereotypen om den dygdiga kvinnan hade varit den som föreslås skulle

²⁶⁵ Attunda tingsrätt dom 2021-09-23 i mål nr B 7689-21, s 7.

²⁶⁶ Stockholms tingsrätt dom 2021-09-09 i mål nr B 10957-21, s 12.

²⁶⁷ Skaraborgs tingsrätt dom 2021-09-28 i mål nr B 2164-20, s 10.

preventivmedel ges större betydelse, då den stereotypa den dygdiga kvinnan har större intresse av att skydda sig och således behålla sin "renhet". Ett exempel där tingsrätten diskuterer preventivmedel men ändå inte anser att detta är avgörande vid bedömningen av mannens uppsåt är följande:

"Han har bland annat vidgått att han inte frågade målsäganden [...] om hon åt preventivmedel eller om det var okej att han fick utlösning i henne."²⁶⁸

Tingsrätten erkänner här brist på preventivmedel som en orsak till varför en kvinna skulle kunna tänkas förväntas avstå samlag men fäster sedan inte någon större vikt vid detta.

Uppvisade skador som påstås uppkommit i samband med övergreppet blir i dessa fall inte ett nödvändigt bevis för att kvinnan inte deltagit frivilligt. Istället är den alternativa förklaringsmodellen vanligtvis att skadorna helt enkelt tillkommit under ett samlag som var belagt med samtycke. I somliga fall anger kvinnan själv att de tolererat ett visst våld, men att det sedan eskalerat. När hon sedan påtalat detta har dock våldet inte avtagit.

"Hon sa inte åt honom att sluta slå. Kanske för att hon har en hög smärtröskel och för att slagen inte var direkt smärtsamma [...] Det är händelsen vid parkbänken som tagit henne hårdast och som hon får flashbacks ifrån. Hon har väldigt jobbiga minnen kopplade till våld efter att ha blivit utsatt för våld under sin uppväxt. Hon skulle aldrig samtycka till att bli slagen eller slå sig själv."²⁶⁹

"Rättsintyget visar på skador i målsägandens underliv, det ger dock ingen tydlig ledning i frågan om samlaget varit frivilligt eller inte."²⁷⁰

5.2.2.4 Upplevelse och agerande

Av de fall där denna relationskonstellation förekommer diskuterar inte domstolen någonsin om kvinnans utsaga bär prägeln av att vara självupplevd. Vad kvinnan har

²⁶⁸ Attunda tingsrätt dom 2021-09-21 i mål nr B 7681-21, s 13.

²⁶⁹ Stockholms tingsrätt dom 2021-09-09 i mål nr B 10957-21, s 13.

²⁷⁰ Attunda tingsrätt dom 2021-09-21 i mål nr B 7681-21, s 12.

berättat om hur hon kände i samband med övergreppet förbises helt av domstolen. Ett förbiseende och nedvärderande av kvinnans upplevelse menar jag går i linje med synen som den odygdiga kvinnan som mindre påverkad och mindre "ärrad" av övergrepp hon är med om. Just upplevelsen och de känslor som kvinnan känner är däremot mer centrala i mål där relationskonstellationen är en annan.

Ett tydligt tecken på att stereotypen om den odygdiga kvinnan förekommer i dessa mål är att domstolen avfärdar kvinnors invändningar om att de känt allvarlig rädsla i samband med övergreppet. Hade stereotypen om den dygdiga kvinnan förelegat så hade den allvarliga rädslan som åberopas inte lika lätt avfärdats, då den dygdiga kvinnan är otroligt rädd om sin dygd. I dessa fall avfärdar dock tingsrätten relativt snabbt åklagarens påståenden om att kvinnan varit mycket rädd i samband med övergreppet:

“När det gäller påståendet att målsäganden på grund av rädsla har befunnit sig i en särskilt utsatt situation är det utrett att [den tilltalade] inte på något sätt har betett sig hotfullt, hårdhänt eller aggressivt. Det är vidare utrett att målsäganden, men inte [den tilltalade], har varit bekant med området som de har rört sig i.”²⁷¹

“Även om målsäganden var chockad och rädd så anser inte tingsrätten att åklagaren styrkt att målsäganden befunnit sig i en sådan särskilt utsatt situation som lagstiftningen syftar på.”²⁷²

5.2.3. Transaktionssyftet

5.2.3.1 Reaktion

Reaktionen i dessa mål beskrivs som relativt kraftig i direkt anslutning till övergreppet. Detta kommer till uttryck genom att kvinnan angett att hon försökt värja sig mot övergreppet antingen verbalt eller genom fysiskt motstånd. Det förekommer dock även fall där kvinnan istället, i motsats till detta, reagerat med apati och uppgivenhet. Att

²⁷¹ Uddevalla tingsrätt dom 2021-09-09 i mål nr B 561-21, s 6.

²⁷² Attunda tingsrätt dom 2021-09-21 i mål nr B 7681-21, s 12.

reagera med våld överensstämmer med idealbilden av den odygdiga kvinnan. Den odygdiga kvinnan kännetecknas, i motsats till den dygdiga kvinnan, bland annat av ett aktivt handlande.

“Hon kan ha slagit honom men inte förrän hon skrek lät han henne gå”²⁷³

“Hon skrek högre och högre ”sluta, det gör för ont” och försökte trycka bort honom”.²⁷⁴

Den direkt efterföljande reaktionen kännetecknas även av en ilska eller bitterhet som yttrar sig i utåtageranden i form av verbala utfall eller falska anklagelser från kvinnans sida. Att tappa fattningen och agera utåtagerande är något som ligger i linje med beskrivningen av den odygdiga kvinnan, som inte fullt ut kan kontrollera sina känslor.

“[Målsäganden] sa då att [den tilltalade] kunde dra åt helvete. [Målsägandens vän] gick ner igen och när han kom upp andra gången skulle [målsäganden] duscha. [Målsäganden] var fortfarande i panik och förstod inte vad som hänt”²⁷⁵

“Även om Målsäganden sagt att tablettorna inte var en stor sak för henne och att hon kunde ordna dem från annat håll, skapar det osäkerhet att [den tilltalades vän] – som avlagt ed och därmed berättat under straffansvar – beskrivit att Målsäganden var arg och upprörd på [den tilltalade] för att hon inte hade fått tabletter.”²⁷⁶

“(Den tilltalade i förhör): Målsäganden kände sig utnyttjad. Hon mådde dåligt och anmälde [tilltalade A] och [tilltalade B] som en hämnd.”²⁷⁷

²⁷³ Umeå tingsrätt dom 2021-10-04 i mål nr B 1756-21, s 5.

²⁷⁴ Helsingborgs tingsrätt dom 2021-09-13 i mål nr B 5188-21, s 9.

²⁷⁵ Helsingborgs tingsrätt dom 2021-09-13 i mål nr B 5188-21, s 9.

²⁷⁶ Örebro tingsrätt dom 2021-09-30 i mål nr B 3262-21, s 11.

²⁷⁷ Örebro tingsrätt dom 2021-09-30 i mål nr B 3262-21, bilaga 3.

Reaktionen en tid efter händelsen beskrivs också den från målsäganden och åklagarens kallade vittnen som starka. Kvinnan beskriver sig själv som chockad, apatisk och rädd.

“Hon har mått dåligt efter våldtäkten. Hon har varit rädd för att träffa andra människor och hon har haft epileptiska anfall. [...] Hon blev inlagd på psyket på sjukhuset under två till tre veckor på grund av vad hon varit med om. Hon hade svårt att fungera med manlig personal och särskilt läkaren som var lik den man som våldtagit henne.”²⁷⁸

“Hon har mått väldigt dåligt och då särskilt eftersom gärningsmannen sa att han hade köpt henne och tyckte att han ägde henne och inte gjorde något fel.”²⁷⁹

“Hon satt på toaletten ca 10 minuter, helt apatisk. Hon kände panik och ville därifrån. Det var en överklig känsla och hon förstod inte vad hon hade varit med om. Situationen var så nedvärderande.”²⁸⁰

Vad som dock är anmärkningsvärt är att domstolen inte tycks tillerkänna kvinnans reaktion särskilt mycket betydelse vid bedömningen huruvida hon deltagit frivilligt eller inte, om gärningen varit ett led i den initiala transaktionsöverenskommelse som parterna haft. I mål B 1756-21 hade målsäganden uppgett att hon besökt den tilltalade för att få öl i utbyte mot samlag med den tilltalade. Den tilltalade står i detta mål åtalat för två fall av våldtäkt, en oral våldtäkt samt en vaginal våldtäkt. Domstolen tar, i sin bedömning om en oral våldtäkt ägt rum, kvinnans reaktion i beaktande.

“Vidare får hennes uppgifter om att hon blivit våldtagen stöd av att hur hon mått efter händelsen. Hon har drabbats av epilepsianfall när hon passerat utanför [den tilltalades] bostad och hon har i anslutning till händelsen blivit inlagd på psykiatri i två till tre veckor.”²⁸¹

Detta är dock inte fallet när domstolen i ett senare skede prövar om kvinnans talar sanning om den vaginala våldtäkten. I mål B 5188-21 kan samma avsaknad av beaktande

²⁷⁸ Umeå tingsrätt dom 2021-10-04 i mål nr B 1756-21, s 5.

²⁷⁹ Helsingborgs tingsrätt dom 2021-09-13 i mål nr B 5188-21, s 10.

²⁸⁰ Örebro tingsrätt dom 2021-09-30 i mål nr B 3262-21, bilaga 3.

²⁸¹ Umeå tingsrätt dom 2021-10-04 i mål nr B 1756-21, s 5 ff.

av kvinnans reaktion iakttas. I detta mål hade målsäganden och den tilltalade kommit överens om ett vaginalt samlag i utbyte mot att den tilltalade betalade målsäganden 700 kronor. Åklagaren har uppgett att hon varit upprörd efter våldtäkten, och att hon efteråt mått väldigt dåligt. Detta är dock inte något som tingsrätten tar hänsyn i sin bedömning om frivilligheten. I ännu ett fall, mål B 3262-21, där målsäganden gått med på att träffa den tilltalade i utbyte mot narkotika beaktar tingsrätten kvinnans reaktion, men menar inte att reaktionen kan ge någon ledning i bedömningen huruvida samlaget var frivilligt eller inte.

“Inte heller vad de berättat om att Målsägandens psykiska hälsa försämrades mycket i tiden efter händelsen innebär att det går att dra någon säker slutsats om vad som hände i sovrummet.”²⁸²

Detta förbiseende eller bortförklarande av kvinnans reaktion menar jag överensstämmer med idealbilden av den odygdiga kvinnan. Hon förväntas inte ha en lika kraftig reaktion på det sexuella övergreppet.

5.2.3.2 Sex och relationer

Kvinnan beskrivs av försvaret som sexuellt framfusig. Kvinnan framställs som aktiv och initiativtagande till det sexuella umgänget. Ett exempel är mål B 3262-21 de tilltalade beskriver hur kvinnan är den som initierat både de sexuella aktiviteterna som är föremål för domstolens prövning.

²⁸² Örebro tingsrätt dom 2021-09-30 i mål nr B 3262-21, s 12.

“Målsäganden kom fram och började krama och pussa honom. Sedan blev Målsäganden mer sexuell. Hon tog på honom och smekte mellan hans ben. Han kunde inte stå emot. Hon gav honom en avsugning.

[...]

Målsäganden blev avslappnad. Målsäganden tittade på honom och sa ”vill du ha sex”. Han svarade ”yes”. I den första lådan i en byrå som finns i rummet finns kondomer. Han hämtade en kondom och gick tillbaka. När han kom tillbaka var hon fortfarande avslappnad. Han gav henne massage på bröstet. När han skulle öppna kondomen sa hon att ”det inte var några problem”. Han ställde tillbaka kondomen på en byrå.”²⁸³

Den sexuella framfusigheten möter i regel inget ifrågasättande eller avfärdande från domstolen. I exempelvis mål B 1756-21 beskriver den tilltalade hur han menar att målsäganden agerat under den för åtalat aktuella händelsen:

“De pratade och hon sa att hon ville ha sex. Han sa nej till förslaget och de ägnade sig istället åt sina telefoner. Hon knäppte sedan upp hans byxor, tog fram hans penis och sög på den.”²⁸⁴

Tingsrätten avfärdar inte detta påstådda agerande utan tar istället fasta på att den tilltalades berättelse är torftig och kortfattad. Detta kan ställas i kontrast till exempelvis mål B 7736-21 som finns omnämnt ovan.²⁸⁵ I detta mål avskriver istället den tilltalades berättelse om målsägandens agerande som helt uteslutet. Det bör noteras att i båda dessa fall är den tilltalades berättelse relativt kortfattad. Den sexuella framfusigheten och initiativtagandet är något som generellt överensstämmer med idealbilden av den odygdiga kvinnan. Genom att inte avfärda det påstådda agerandet och således godta att det inte är uteslutet att kvinnan agerat på detta sätt menar jag att berättelsen om kvinnan i dessa fall stämmer mer överens med bilden av den odygdiga kvinnan.

²⁸³ Örebro tingsrätt dom 2021-09-30 i mål nr B 3262-21, bilaga 3.

²⁸⁴ Umeå tingsrätt dom 2021-10-04 i mål nr B 1756-21, s 5.

²⁸⁵ Jfr rubriken ovan - *Det sexuella syftet*.

Det finns dock vissa fall där istället idealbilden om den dygdiga kvinnan är mer närvarande. Ett exempel på detta kan ses i mål B 1756-21, där den tilltalade står åtalad för två våldtäkter. Efter den första våldtäkten har målsäganden uppgett att hon gått med på att få oralsex av den tilltalade. Domstolen menar att detta är svårförklarligt och söker en förklaring till varför målsäganden godtagit detta. Den förklaring de landar i är att målsägandens agerande möjligen kan förklaras i och med att hon har en funktionsnedsättning.

“[Målsägandens] uppgift om att hon mellan våldtäkt i form av oralt samlag och våldtäkt i form av vaginalt samlag har samtyckt till ett oralt samlag med [den tilltalade] är svårförklarligt; en kvinna kan normalt sett inte antas vara intresserad av ett frivilligt samlag omedelbart efter att gärningsmannen har utsatt henne för en våldtäkt. I detta fall kan det möjligen förklaras med att [målsäganden] har en funktionsnedsättning och av det sätt som hon har beskrivits av boendehandledarna och förvaltaren.”²⁸⁶

Detta menar jag visar på en gräns för vad ens den mest odygdiga kvinnan torde antas gå med på. Domstolen accepterar inte att kvinnan, oavsett hur odygdig hon är, kan gå med på att ta emot oralsex från en man som precis genom våld tvingat henne till ett oralt samlag. Domstolen uttrycker sig här normativt med utgång i föreställningar om kön och menar att en *kvinna* normalt inte sett agerar som målsäganden i detta fall. För att undvika att bilden av den odygdiga kvinnan utvidgas utanför “de normala gränserna”, hittar istället tingsrätten en förklaring i att kvinnan är normavvikande på ett annat sätt.

Förekomsten av preventivmedel är inte något som förväntas vara avgörande för kvinnans villighet att delta i samlaget. I de iakttagna fallen problematiserar och ifrågasätter inte domstolen huruvida avsaknaden av preventivmedel kan ses som en anledning till att kvinnan inte vill delta i samlaget. Ett exempel som kan nämnas är mål B 3262-21 där domstolen inte diskuterar följande omständighet som målsäganden vittnar om.²⁸⁷

²⁸⁶ Umeå tingsrätt dom 2021-10-04 i mål nr B 1756-21, s 9.

²⁸⁷ Notera att domstolen inte heller värderar farbroderns syn på detta, då de inte prövar försvarets bevisning alls (pga åklagarens bevisning räcker inte till enligt dem).

“[Den tilltalade] använde inte skydd. [Målsäganden] blev orolig eftersom hon kunde ha blivit gravid. Hon hade inget annat skydd.”²⁸⁸

Föreställningen av kvinnan som inte brytt sig om huruvida preventivmedel är viktigt eller inte är karaktäristisk för den odygdiga kvinnan.

Vid dessa mål, har initialt någon form av avtalat samtycke förekommit mellan parterna.

“[Den tilltalade] frågade på ett flörtigt sätt ”vad händer i kväll” och [målsäganden] förklarade då att hon är eskort och att det kostade 1 000 kr. Han sa 500 kr och de kom överens om 700 kr för en snabbis en gång.

[...]

[Målsäganden] sa inga kyssar, inte oralt eller analt, inget våldsamt, en gång med kondom, inte lämna några märken, att ett nej är ett nej och att visa respekt.”²⁸⁹

Detta är något som domstolen tar hänsyn till. Till skillnad från tidigare mål som iakttagits vid denna studie problematiserar och kommenterar inte domstolen faktumet att ett samtycke kan dras tillbaka.

“Det är i och för sig utrett att [den tilltalade] genomförde ett samlag med Sekretess. Detta skedde dock efter att parterna hade kommit överens om detta.”²⁹⁰

5.2.3.3 Attribut och egenskaper

Bilden av kvinnorna i dessa mål är att de är vårdslösa, gränslösa och opålitliga. De egenskaper som tillskrivs henne är således mycket nära de egenskaper som används i beskrivningen av den odygdiga kvinnan. Kvinnan beskrivs som desperat efter antingen

²⁸⁸ Örebro tingsrätt dom 2021-09-30 i mål nr B 3262-21, bilaga 3.

²⁸⁹ Helsingborgs tingsrätt dom 2021-09-13 i mål nr B 5188-21, s 8.

²⁹⁰ Helsingborgs tingsrätt dom 2021-09-13 i mål nr B 5188-21, s 14.

berusningsmedel eller pengar. Den tilltalade framhäver att han inte är attraherad av kvinnan. Bilden av kvinnan som gränslös visar sig dels genom beskrivningen och frågor kring hennes kläder, dels genom beskrivningen kring kvinnans drog- och alkoholvanor. I de fall kvinnan inte burit underkläder har detta lyfts fram i huvudförhandlingen.

“[Målsäganden] har inte burit trosor och frivilligt följt med honom ner i källaren där hon gett honom oralsex.”²⁹¹

“[Målsäganden] hade inte några underkläder på sig, varken trosor eller BH. Det har hon nästan aldrig.”²⁹²

Bilden av kvinnan som avklädd och villig stämmer väl överens med beskrivningen om den ideala odygdiga kvinnan. Det är dock inte endast genom klädseln som bilden på kvinnan som gränslös manifesterar sig. Kvinnorna i dessa mål beskrivs, som nämns ovan, som desperata efter berusningsmedel eller pengar. Kvinnorna beskrivs som gränslösa i sin jakt efter detta. Bilden som framställs är att kvinnan har ett missbruk av de substanser som hon brukar, vilket jag menar i sig förstärker bilden av henne som gränslös.

“Aktuell kväll fram till 20-tiden hade [målsäganden] druckit fem glas vodka i sin bostad. [Målsäganden] kände sig ganska nykter och ville ha mer alkohol. [...] Hon blev less efter en stund och ville att han skulle hämta öl.”²⁹³

“Det är klarlagt att Målsäganden använde flera olika receptbelagda tabletter vid den aktuella tidpunkten och att hon fick dem från den illegala marknaden.”²⁹⁴

Bilden av kvinnan som gränslös och missbrukande återkommer och förstärks även i den tilltalades beskrivning av hennes utseende och hans intresse och inställning gentemot kvinnan. I mål B 1756-21 anger exempelvis den tilltalade att han inte alls hade något intresse av att ha samlag med målsäganden.

²⁹¹ Umeå tingsrätt dom 2021-10-04 i mål nr B 1756-21, s 9.

²⁹² Örebro tingsrätt dom 2021-09-30 i mål nr B 3262-21, bilaga 3.

²⁹³ Umeå tingsrätt dom 2021-10-04 i mål nr B 1756-21, s 4.

²⁹⁴ Örebro tingsrätt dom 2021-09-30 i mål nr B 3262-21, s 11.

“De pratade och hon sa att hon ville ha sex. Han sa nej till förslaget och de ägnade sig istället åt sina telefoner. Hon knäppte sedan upp hans byxor, tog fram hans penis och sög på den. Han fick inte utlösning. Han ville inte ha sex och i ett tidigt skede återförde han sin penis in i byxorna.”²⁹⁵

I mål B 3262-21 beskriver den tilltalade hur målsägandens uppsyn och drogbruk väcker avsmak hos honom. Han beskriver i ett senare skede hur han inte ville ha samlag med målsäganden, men att han ändå lät henne utföra oralsex på honom, då han tyckte att det var “för skönt”.

“[Målsäganden] hade svårt att äta. Hon pratade med sig själv. Hon var som i en psykos. Hennes ansikte såg ut som en ”pundares”. [Den tilltalade] tappade aptiten av att se Målsäganden.

[...]

[Den tilltalade] kunde inte stå emot. [Målsäganden] gav honom en avsugning. Det var för skönt för att han skulle kunna motstå.”²⁹⁶

Bilden av kvinnan i dessa mål är som sagt att hon är opålitlig. Detta manifesterar sig främst genom en misstro till målsägandens återgivelse till anhöriga samt ett högre krav på exakthet i de uppgifter som målsäganden delar med sig av till sina anhöriga efter händelsen.

Vid värderingen av målsägandens utsaga finns i dessa fall ständigt alternativhypotesen om den falskeligen anmälda våldtäkten närvarande. Alternativhypotesen om den manipulativa kvinnan och stereotypen om lögnerskan manifesterar sig främst, enligt mig, i tingsrättens värdering av målsägandens utsaga. I mål B 3262-21 förekommer bevisning i form av sms-historik mellan parterna. Vissa meddelanden har kvinnan dock raderat, hon menar att detta beror på att hon blev rädd då hon skrivit att hon skulle polisanmäla den tilltalade för våldtäkt. Den tilltalade hävdar däremot att meddelandet innehöll ett erkännande av att

²⁹⁵ Umeå tingsrätt dom 2021-10-04 i mål nr B 1756-21, s 5.

²⁹⁶ Örebro tingsrätt dom 2021-09-30 i mål nr B 3262-21, bilaga 3.

hon *falskeligen* skulle anmäla honom som hämnd för att hon inte fått Tramadol vilket han hade lovat henne. I detta fall tar domstolen fäste på att de raderade meddelandena kan ha innehållit ett sådant erkännande, eller andra försvårande uppgifter för kvinnan. De menar att det i och med detta skapas en osäkerhet. Myten om den lögnaktiga kvinnan är något som ofta tillskrivs den odygdiga kvinnan, således ser jag detta som ett uttryck för att denna idealtyp framträder även här.

“I konversationen finns texten ”du raderade en chatt”. Detta förekommer både i konversationen med [den tilltalade] och [ett vittne]. Målsäganden har lämnat en förklaring till texten. Det är ändå en brist i utredningen att Målsägandens telefon inte tömts eller speglats på ett fullständigt sätt. Istället har fotografier tagits av Målsägandens telefon i samband med att polisen tog upp anmälan den 5 juni 2021 och vid ett förhör i slutet av juni 2021. Detta skapar osäkerhet eftersom det kan finnas annan information i Målsägandens telefon som har betydelse för bedömningen i målet.”

Sagda resonemang är som mycket annat inte alls felaktigt. Tingsrätten bör förhålla sig kritisk till ofullständig bevisning och de kan inte utesluta att det finns uppgifter som är till kvinnans nackdel bland de raderande meddelandena.

I ett annat, mer illustrativt fall, där målsäganden och den tilltalade kommit överens om ett samlag i en tvättstuga misstror tingsrätten kvinnans uppgifter genom bland annat följande resonemang:

“Vidare förefaller det märkligt att ingen, exempelvis [den tilltalades vän], hörde att [målsäganden] skrek högre och högre på det sätt hon själv beskrivit.”

Ett vittnesmål som går emot de uppgifter som målsäganden uppgett är en viktig aspekt vid värderingen av målsägandens utsaga. Det som dock inte kommenteras i detta fall är att vittnet som motsätter sig målsägandens utsaga både är vän till den tilltalade samt själv tilltalad för en annan åtalpunkt i samma rättegång (falsk tillvitelse). Domstolen väljer

dock att se hans brist på samstämmighet med målsägandens uppgifter som tillräckliga för att misstro målsägandens utsaga, eller åtminstone tillskriva den karaktären av överdriven.

Vittnen som målsäganden talat med direkt efter eller en tid efter händelsen kallas ofta som bevisning för att stödja åklagarens bevisning. Det är inte heller ovanligt att vittnen i form av exempelvis sjukhuspersonal också kallas, om de varit i kontakt med målsäganden då hon sökte vård efter övergreppet. Vad som är anmärkningsvärt är att domstolarna i högre utsträckning tycks ignorera de uppgifter som dessa vittnen anger då kvinnan sökt vård. Domstolen riktar en misstro mot att Målsäganden lämnat riktiga uppgifter till sin omgivning.

Ett exempel som kan nämnas är mål B 3262-21, tingsrätten poängterar där att uppgifterna som hämtats från sjukhusjournaler *inte* kan anses ge stöd för målsägandens berättelse. Detta då journalen baseras på målsägandens egna uppgifter.

“Eftersom även journalanteckningarna är Målsägandens egna uppgifter ger de inte något nämnvärt stöd för Målsägandens berättelse.”²⁹⁷

På samma sätt resonerar tingsrätten oftare oerhört kritiskt mot vittnesmål från kvinnans anhöriga. Dessa vittnesmål får ett lägre bevisvärde. Detta kommer onekligen att påverka utgången i målet, då stödbevisning i form av exempelvis vittnesmål kring kvinnans agerande efteråt ofta är sådan stödbevisning som krävs för en fällande dom.

“På grund av detta och att alla tre är närstående eller nära vän till Målsäganden ger deras uppgifter inte sådant stöd för Målsägandens uppgifter som krävs för att tingsrätten ska kunna utgå från Målsägandens berättelse vid bedömningen.”²⁹⁸

Att tingsrätten förhåller sig kritiskt till målsägandens anhöriga och uppgifter som ytterst grundar sig på målsägandens egna uppgifter är inte konstigt. Det är naturligt att värdera nära anhörigas vittnesmål med viss försiktighet, då de har ett intresse i att stötta målsägandens historia. Det som dock ofta är fallet i denna typ av mål, och anledningen till

²⁹⁷ Örebro tingsrätts dom 2021-09-30 i mål nr B 3262-21.

²⁹⁸ Ibid.

varför jag menar att tingsrätten implicerar att målsäganden manipulerat sina anhöriga, är att det oftast är de uppgifter som de anhöriga *hört från målsäganden* som erhåller ett betydligt lägre bevisvärde. De anhörigas egna iakttagelser ifrågasätts inte alls på samma sätt som återberättade uppgifter från målsäganden som de vittnar om. Det är förstås inte fel av tingsrätten att inte tillmäta andrahandsuppgifter samma bevisvärde som förstahandsiakttagelser, då risken för misskommunikation och minnesfel blir allt större. Det som jag dock anser är anmärkningsvärt är det faktum att dessa försiktighetsåtgärder i form av en försiktig bevisvärdering är betydligt mer ingripande vid denna typ av mål i jämförelse med mål där parterna haft en annan relation. Ett exempel som kan nämnas är målet ovan (B 3262-21). Tingsrätten ifrågasätter där riktigheten i de uppgifter som de närstående fått berättat för sig, snarare än att de ifrågasätter om de anhöriga medvetet talar osanning med intentionen att skydda målsäganden. I samma mål har de anhöriga även vittnat om målsägandens reaktion efter händelsen, denna uppgift betvivlas dock inte på samma sätt.

Antagandet om kvinnan som manipulativ yttrar sig inte bara i en misstro till de anhörigas uppgifter. Det ställs dessutom ett högre krav på att kvinnan och hennes anhöriga ska återge övergreppet i detalj. I många andra fall visar har domstolen overseende med att målsäganden avvikit i detaljer när hon talat med anhöriga. De ursäktar också det faktum att hennes historia ibland ändras mellan exempelvis polisförhör och vad hon uppger under huvudförhandlingen. I dessa fall ställer dock domstolen högre krav på kvinnorna att återge sakomständigheter korrekt och i detalj. Diskrepanser i kvinnans utsagor bidrar i högre utsträckning att misskreditera henne och domstolen har inte samma overseende med att hon kan missminna sig eller glömma delar av historien.

“Hon har exempelvis inte under huvudförhandlingen berättat om att [den tilltalade] tryckte henne på så sätt att hennes huvud kom mot väggen. Detta är en sådan relevant uppgift som påverkar hennes tillförlitlighet.”²⁹⁹

Målsägandens förmåga att återge omständigheterna för gärningen är naturligtvis en central del för domstolen att beakta, särskilt i fall där bevisningen till största del består av

²⁹⁹ Södertörns tingsrätts dom 2021-09-22 i mål nr B 10517-21.

parternas berättelse. Det som dock bli beklämmande är att domstolen ställer högre krav på vissa kvinnors berättelser. När detta även kombineras med ett nedvärderande i stödbevisningen i form av vittnesmål från åklagarens sida ter sig domstolsprövningen allt mer orättvis.

Kravet på exakthet gäller inte bara målsäganden, utan ett högre krav tycks även ställas på de vittnen som hon berättat om övergreppet för. I andra fall kan vi tydligt se hur domstolen har overseende med att målsäganden inte velat berätta i detalj för sina anhöriga om övergreppet, eller att målsägandens historia har varierat i lite då hon talat med olika vittnen. Detta overseende har dock återigen inte domstolen i dessa fall.

“Av [målsägandens] egna uppgifter framgår att hon till [målsägandens vän] endast sa att killen varit hårdhänt och inte att hon blivit våldtagen”³⁰⁰

5.2.3.4 Upplevelse och agerande under övergreppet

Upplevelsen av övergreppet, samt de känslor som uppstått efter och i samband med övergreppet ges i denna grupp inte en framträdande roll. Tingsrätten lyfter inte fram kvinnans upplevelse som ett starkt bevis för att ett ofrivilligt samlag ägt rum. Till exempel kan nämnas mål B 5188-21 och B 3262-21 där kvinnorna angett följande gällande upplevelsen av övergreppet:

“[Målsäganden] grät och var förkrossad och kände sig äcklad.”³⁰¹

“[Målsäganden] kände sig äcklad och förnedrad.”³⁰²

Tingsrätten beaktar inte detta i någon del av domen. Inte heller lyfter tingsrätterna fram och diskuterar huruvida kvinnans berättelse anses bära en prägel av att vara självupplevd. Detta kan ställas i relation till hur domstolen i andra mål låter kvinnans beskrivning och

³⁰⁰ Helsingborgs tingsrätt dom 2021-09-13 i mål nr B 5188-21, s 14.

³⁰¹ Helsingborgs tingsrätt dom 2021-09-13 i mål nr B 5188-21, s 11.

³⁰² Örebro tingsrätt dom 2021-09-30 i mål nr B 3262-21, bilaga 3.

upplevelse av övergreppet utgöra en betydande faktor vid bedömningen om ett ofrivilligt samlag ägt rum eller inte. Som exempel på utsagor som *inte diskuterats* utifrån huruvida de har en självupplevd prägel eller inte kan nämnas mål B 5188-21 där följande beskrivningar om övergreppet ges av kvinnan:

“[Den tilltalade] tog så hårt om hennes bröst, under hennes tröja, att [målsäganden] var rädd att de skulle gå sönder

[...]

[Målsäganden] sa till [den tilltalade] att lugna sig och att hon inte var någon docka. [Den tilltalade] sa igen ”jag har köpt dig” och tryckte in sig med våld. Det kändes som att hon brast i hela underlivet.

[...]

Det kändes som en evighet, men pågick cirka fem minuter.”³⁰³

Detta kan jämföras med mål B 1938-21 som avhandlas ovan.³⁰⁴ I detta mål tar tingsrätten fasta på kvinnans beskrivning av känslan när mannen fick utlösning i henne och menar att det ger berättelsen en självupplevd prägel. I ännu ett annat mål B 12419-21 anser tingsrätten att berättelsen har en självupplevd prägel, och tar fäste på att kvinnan uppger sig minnas känslan av att bli penetrerad. Att känslan och upplevelsen av övergreppet inte ges en lika stor roll i dessa mål menar jag korrelerar med en föreställning om att kvinnans upplevelse inte är lika stark. Detta överensstämmer med föreställningen av den odygdiga kvinnan, som inte påverkas lika mycket av övergreppet som den dygdiga kvinnan och som inte minns det med samma detaljrikedom som den dygdiga kvinnan gör.

I det fall åklagaren har åberopat skador hos kvinnan som påstås uppstått i samband med övergreppet ges dessa en mindre betydande roll vid bedömningen huruvida ett ofrivilligt samlag ägt rum eller inte. Även i det fall sagda skador bevisligen uppstått i samband med

³⁰³ Helsingborgs tingsrätt dom 2021-09-13 i mål nr B 5188-21, s 9.

³⁰⁴ Se rubriken “Den ointresserade kvinnan”.

den för åtalet aktuella händelsen utesluter inte tingsrätten att skadorna ändå inte uppkommit under samtycke.

“De blånader som syns på fotografierna är från den aktuella händelsen. [Målsäganden] hade efter våldtäkten ont i bröstet, höfterna och underlivet. [Den tilltalades] stötande gjorde så att hon började blöda i underlivet. [Målsäganden] hade inte mens vid tillfället.”³⁰⁵

[... Domstolens bedömning:]

Det går inte heller att dra några närmare slutsatser av de återopade fotografierna på blånader.”³⁰⁶

“Efteråt hade [målsäganden] ont i vaginan. Det var för att det hade blivit en spricka i vaginan på grund av att hon höll emot med de vaginala musklerna. [Målsäganden] är säker på att hon fick en skada vid samlaget.”³⁰⁷

[Domstolens resonemang:]

“Eftersom även journalanteckningarna är Målsägandens egna uppgifter ger de inte något nämnvärt stöd för Målsägandens berättelse.”³⁰⁸

Detta accepterande och icke-ifrågasättande om att kvinnan frivilligt gått med på att utsättas för våld i samband med samlaget går även överensstämmer även detta med beskrivningen av den ideala odygdiga kvinnan. Till skillnad från den dygdiga kvinnan, vars sexualitet är passiv och vacker är den odygdiga kvinnans sexualitet mer lik männen, mer våldsamt och “smutsigt”.

³⁰⁵ Helsingborgs tingsrätt dom 2021-09-13 i mål nr B 5188-21, s 10.

³⁰⁶ Helsingborgs tingsrätt dom 2021-09-13 i mål nr B 5188-21, s 14.

³⁰⁷ Örebro tingsrätt dom 2021-09-30 i mål nr B 3262-21, bilaga 3.

³⁰⁸ Örebro tingsrätt dom 2021-09-30 i mål nr B 3262-21, s 11.

5.3. Sammanfattning

Den upptagna kvinnan

Den bild som framträder av den upptagna kvinna är att hennes liv påverkas mycket efter övergreppet. I övrigt torde det inte finnas något som kan ha en sådan negativ påverkan på hennes liv. Den reaktion som påvisas utmynnar dock aldrig i bitterhet eller ilska. Partnerskapet och känslolivet är två centrala delar i den upptagna kvinnans liv. Hon är på intet sätt sexuellt framfusig, utan är istället passiv i initiativtagandet till sexuella relationer. Samtidigt ska inte ren passivitet under själva samlaget tolkas som ett tyst samtycke. Den upptagna kvinnan har ingen anledning att ljuga om övergreppet och hon är varken desperat eller manipulativ. Hon skulle aldrig gå med på sex med våldsinslag.

Den ointresserade kvinnan

Den ointresserade kvinnans reaktion på ett sexuellt övergrepp är väldigt kraftig. Den kraftiga reaktionen grundar sig hos henne inte i någon annan omständighet. Hon blir efter övergreppet personlighetsförändrad och upplevelsen av det sexuella övergreppet är något hon minns väl. Precis som den upptagna kvinnan saknar den ointresserade kvinnan anledning att ljuga om att hon varit med om ett övergrepp. Hon är en känslovarelse med respekt för den sexuella dygden och är inte sexuellt utåtagerande eller promiskuös. Hon är glad, ärlig, återhållsam och trovärdig, om än lite naiv. Det är uteslutet att den ointresserade kvinnan använder sin sexualitet som ett verktyg, för att nå exempelvis hämnd eller skadestånd. Den ointresserade kvinnan kan inte antas vara öppen för sex med våldsinslag.

Den relationssökande kvinnan

Berättelsen om den relationssökande kvinnan överensstämmer till stora delar med berättelsen som den ointresserade kvinnan. Reaktionen som uppvisas har inte sin grund i något annat, känslolivet är viktigt och hon har ingen anledning till att falskeligen anklaga någon för ett övergrepp. Precis som den ointresserade kvinnan präglas hon i viss mån av naivitet. Den relationssökande kvinnan antas inte vilja delta i sex med våldsinslag. En

skillnad som dock återfinns i beskrivningen av den relationssökande kvinnan är att hon inte på samma sätt förväntas vara passiv i initiativtagandet till nya relationer.

Kvinnan med det sexuella syftet

Beskrivningen av kvinnan med det sexuella syftet är tvetydig. Det tycks dels finnas kvinnor med ett gott sexuellt syfte och dels kvinnor med ett ont sexuellt syfte. Kvinnan med det goda sexuella syftet har en reaktion som är stark men på intet sätt överdriven. Hon är inte sexuellt framfusig eller gränslös. Kvinnan med det onda sexuella syftet har istället en överdriven reaktion eller bakomliggande orsaker till att reaktionen ter sig så stark. Hon kännetecknas av en sexuell gränslöshet. Båda dessa kvinnor är att anse som aktiva och luststyrda, även om kvinnan med det goda sexuella syftet inte på samma sätt kan anses helt lyda under sina begär. Förekomsten av preventivmedel är inte ett krav för att kvinnan ska anses delta frivilligt i samlaget. Till skillnad från ovanstående kategorier beskrivs kvinnan med det sexuella syftet inte som naiv, utan snarare oförsiktig. Upplevelsen av övergreppet är inte på samma sätt unik för kvinnan med det sexuella syftet som för de kategorier som presenterats ovan. Det är inte uteslutet att kvinnan med det sexuella syftet väljer att delta i sex med våldsinslag.

Kvinnan med transaktionssyftet

Kvinnan med transaktionssyftet är gränslös och opålitlig. Det är inte ovanligt att hon har någon form av missbruksproblematik. Män i hennes omgivning känner en avsmak för henne och vill egentligen inte alls delta i sexuella aktiviteter med henne. Upplevelsen av övergreppet är inte en personlighetsförändrande eller unik upplevelse för henne. Hon går i regel inte att lita på och kan ljuga för såväl rätten som för sina anhöriga för att nå personlig vinning. Hennes reaktion präglas av ilska och bitterhet och är ofta överdriven. Hon är inte lika mån om att använda preventivmedel och är inte främmande för att agera sexuellt framfusigt eller vara initiativtagande till sexuella kontakter. Hon är inte på något sätt främmande för att delta i sex med våldsinslag.

6. Avslutande reflektioner

Vid beaktande av resultatet menar jag att tre frågor initialt blir aktuella att studera närmare. Den första frågan är hur resultatet kan förklaras utifrån de teorier som är relevanta för uppsatsen. Den andra frågan är om resultatet har någon verklighetsförankring, alltså om de föreställningar som ges uttryck för i målen har någon reell motsvarighet i verkligheten. Den tredje frågan rör ytterst huvudpersonerna i denna uppsats; kvinnorna. Vad innebär resultatet för dem?

Att resultatet ser ut som det gör torde antingen bero på att de antaganden om kvinnorna i de aktuella målen verkligen överensstämmer med de beskrivningar av idealtyperna. Den andra, mindre bekväma förklaringen, är istället att det finns andra faktorer, som förutfattade meningar som istället bidrar till att vissa kvinnor i högre utsträckning associeras med en viss typ av ideal. Att så skulle vara fallet är långt ifrån omöjligt. Reglerna som utvecklas i rättssystemet och de domar som sedan produceras utifrån dessa regler är alla ytterst produkter av människor och skapas i samma sociala kontext som dessa människor befinner sig i. Detta är en kontext där det manliga är överordnat det kvinnliga och där det onekligen finns förväntningar kring hur den ideala kvinnan bör vara.

Jag har i min analys gjort bedömningen att den upptagna kvinnan är hon som till störst del överensstämmer med bilden av den dygdiga kvinnan. Det faktum att hon är sexuell i och med att hon ingår i en relation påverkar enligt mig inte denna bedömning. Sex utan våldsinslag, inom ramen för en monogam kärleksrelation mellan ett heterosexuellt par räknas som en självklar del av den goda sexualiteten. På detta sätt kan den upptagna kvinnan förbli dygdig trots att hon bär en viss sexualitet. I beskrivningen av den dygdiga kvinnan återfinns just kärleksrelationen som en central del i hennes liv. Bilden av den upptagna kvinnan är även att hon är passiv i initierandet av sexuella aktiviteter. Domstolen avvisar ett sexuellt utåtagerande hos dessa kvinnor som osannolikt. Samtidigt är passiviteten hos en kvinna ett uttryck för att hon förmodligen inte deltar frivilligt. Detta kan tyckas motsägelsefullt. Det har dock att göra med två separata delar av sexualiteten. Den upptagna kvinnan förväntas vara passiv och inte aktivt söka eller initiera

sexuella aktiviteter. I de fall hon ändå befinner sig i en sexuell kontext så förväntas hon inte vara helt passiv, detta då sex är något hon delar med en partner och således något som hon kan njuta av i rätt situation. Den upptagna kvinnan förutsätts som sagt befinna sig inom den sunda sexualitetens gränser, varför också de skador som åberopas i samband med dessa mål agerar som en stark indikation på att den upptagna kvinnan inte deltar frivilligt. Detta då sex med våldsinslag ligger utanför den goda sexualiteten. Den upptagna kvinnan är precis som bilden av den dygdiga kvinnan ärlig och trovärdig. Det förekommer dock exempel i analysen där tingsrätten diskuterar huruvida målsäganden undermedvetet kan ha överdrivit sin beskrivning i syfte att återuppta relationen med sitt ex. Detta yttrande kan man tolka som att det i berättelsen om den upptagna kvinnan även finns utrymme för viss manipulation eller oärlighet. Jag anser dock snarare att detta är ännu ett uttryck för bilden på kvinnorna som känslovarelse³⁰⁹ med relationen som yttersta mål.

Den kvinnobild som jag anser är den som i näst störst utsträckning överensstämmer med bilden av den dygdiga kvinnan är den ointresserade kvinnan. Det kan, i en diskussion kring dygdighet, vid en första anblick anses anmärkningsvärt att bilden av den ointresserade kvinnan är att anse som mindre dygdig än den upptagna kvinnan. Den problematisering som omgav den upptagna kvinnan i form av bejakandet av en viss sexualitet tycktes inte finnas vid beaktandet av den ointresserade kvinnan. Istället har den ointresserade kvinnan inte gett uttryck för sin sexualitet alls. Jag vill här påminna läsaren om det faktum att nyttjandet av sexualiteten, och huruvida den är att anse som god eller ond, inte är den enskilt avgörande delen i skapandet av den dygdiga kvinnan. Bilden av den dygdiga kvinnan är någon som lever i enlighet med föreställningen om kvinnligheten, där sexualitet endast är en aspekt som beaktas. Den ointresserade kvinnan må sakna den sexuella utövningen i sin beskrivning, detta betyder dock inte att hon i övrigt ska anses vara mer dygdig än den upptagna kvinnan, som befinner sig inom den goda sexualitetens gränser. Beskrivningen av den ointresserade kvinnan överensstämmer till stora delar med beskrivningen av den dygdiga kvinnan. Den kraftigt upplevda reaktionen ses som adekvat och inte på något sätt överdriven, behovet att använda preventivmedel ses som en avgörande aspekt och bilden av kvinnan som känslovarelse är närvarande. Samtidigt finns det utrymme för viss misstro och synen på den ointresserade kvinnan som överdriven. En förklaring till att den ointresserade kvinnan tycks anses som mindre dygdig än den upptagna kvinnan torde kunna vara att den ointresserade kvinnan inte uttryckligen har

³⁰⁹ För närmare om kvinnor som slavar under sina begär se Hirdman.

den heterosexuella kärleksrelationen som sitt yttersta mål. Enligt beskrivningen av den dygdiga kvinnan drömmer hon om en kärleksrelation, även om hon inte förväntas aktivt ta initiativ till denna. Den ointresserade kvinnan har istället aktivt motsatt sig detta, hon har på intet sätt visat en önskan att ingå i en, eller som den upptagna kvinnan, stanna kvar i en heterosexuell kärleksrelation. På detta sätt avviker den ointresserade kvinnan från de stereotypa uttalade önskningsområden som omger myten om den dygdiga kvinnan.

Den kvinnobild som jag menar intar den mellersta placeringen i denna rangordning är kvinnan som sökt sig till tillfälliga relationer i syfte att inleda en relation. Här återfinns, precis som vid betraktandet av den upptagna och ointresserade kvinnan, stora överensstämmelser med bilden av den dygdiga kvinnan. Känslolivet ges en mer framträdande roll i diskussionerna kring kvinnans reaktion och frivillighet. Reaktionen ses som adekvat och som en stark indikation på att kvinnan varit med om ett övergrepp. Samtidigt blir det tydligt vid en jämförelse mellan de ointresserade kvinnorna och de relationssökande kvinnorna att domstolen i de tidigare fallen är allt mer frikostiga med sina alternativa förklaringar till omständigheter som inte går i linje med bilden av den dygdiga kvinnan.³¹⁰ Jag menar även att bilden av den "krossade kvinnan" är allt mer närvarande i de förstnämnda fallen. Bilden av den relationssökande kvinnan är förvisso att hon fallit, men det tycks inte som att hon anses ha fallit lika hårt som de ointresserade kvinnan.

Jag vill här uppmärksamma att den ointresserade kvinnan och kvinnan som sökt en relation i min mening ligger mycket nära varandra i denna rangordning. Jag har dock valt att i min analys bedöma den ointresserade kvinnan som mer dygdig. Förklaringen till varför den relationssökande kvinnan i högre utsträckning tycks överensstämma med bilden av den odygdiga kvinnan än den ointresserade kvinnan är inte uppenbar. Det faktum att den relationssökande kvinnan har ett uttalat mål att slutligen ingå i en romantisk relation kan tyckas vara nog anledning för att, rent teoretiskt, placera henne närmare den dygdiga kvinnan än den ointresserade kvinnan. Samtidigt präglas den relationssökande kvinnan av en viss aktivitet, vilket inte kan anses ligga i linje med bilden av den passiva dygdiga kvinnan. Jag menar således att en potentiell förklaring till synen på den relationssökande kvinnan kan härledas till just hennes aktiva sökande och företagande av den egna sexualiteten.

³¹⁰ Jfr. t.ex. Umeå tingsrätt dom 2021-09-24 i mål nr B 1938-21 där målsäganden svarat i telefon under pågående övergrepp, vilket förklaras med att hon var rädd.

Jag menar att vi i detta skede rör oss från den dygdiga kvinnan mot den mer odygdiga kvinnan. Vägen till den kategori som enligt mig överensstämmer mest med den odygdiga kvinnan (kvinnan med transaktionssyftet) går genom kvinnan med det sexuella syftet. Inom kategorin med det sexuella syftet återfinns den mest splittrade föreställningen om kvinnan jämfört med de andra kategorierna. Kvinnan med det sexuella syftet kan anses både ha en adekvat reaktion, eller istället ha en reaktion som är överdriven eller som kan förklaras med något annat. På samma sätt avskrivs ibland ett sexuellt utåtagerande som uteslutet och ibland accepteras det utan vidare diskussion. Enligt mig blir det relativt tydligt att vi inom denna kategori befinner oss i gränslandet mellan den dygdiga och den odygdiga kvinnan. Den naturliga frågan som således uppstår är naturligtvis var denna gräns går och hur vi ska identifiera den. Det sexuella syftet tycks uppenbarligen ge utrymme för att fortfarande anses som ett legitimt och i vissa fall dygdigt syfte. Detta står i stark kontrast till den goda, restriktiva sexualitet som annars tillskrivs den dygdiga kvinnan. Det sexuella syftet torde ändå kunna vara gott. Jag menar att det sexuella syftet kan placeras in under de sexuella kontexter och utövningar som hänför sig till det förhandlingsbara området.³¹¹ För att det sexuella syftet ska vara att anse som gott, och således möjliggöra att den kvinna som har det i någon mån kan hänföras till den dygdiga kvinnan, får inte den sexuella kontexten i alltför hög utsträckning avvika från den goda sexualiteten. Det är således möjligt att en kvinna som ingår i en tillfällig, heterosexuell relation med en jämngammal person i njutningssyfte ändå kan ha potential att vara dygdig³¹². Det motsatta gäller istället sexuella relationer som exempelvis inleds med en mycket äldre person, trots att kvinnan i fråga egentligen inte vill och där hon godtar våldsinslag eller går med på icke-vaginalt sex. Jag vill dock återigen påminna läsaren om att huruvida sexualiteten kategoriseras som god eller ond inte är den enskilt avgörande faktorn vid bedömandet om en kvinna bedöms som dygdig eller inte. Det måste dock vara svårt, om inte omöjligt, att hävda att en föreställning av en kvinna som befästes med en ond sexualitet ändå kan komma att kategoriseras som dygdig.

Den kategori som jag menar uppenbart är den som i högst grad överensstämmer med tanken om den odygdiga kvinnan är kvinnan som inlett en relation i ett transaktionssyfte. Att detta är fallet torde inte vara något oväntat för läsaren. Sex med transaktionssyfte är

³¹¹ Jfr Rubin.

³¹² Förutsatt att hon på intet sätt avviker från andra aspekter som anses relevanta i beskrivningen av den dygdiga kvinnan.

för många bilderna av den odygdiga kvinnan.³¹³ Enligt Rubins teori om den goda sexualiteten är just "prostitution" ett av de fenomen som har en självklar plats på den "onda sidan" av sexualitets spektrum. Jag menar att det således är i stort sett omöjligt att kvinnan med transaktionssyftet rent teoretiskt överensstämmer med bilden av den dygdiga kvinnan, vilket inte heller gör det svårförståeligt att det inte heller gör det i praktiken.

De stereotypa alternativhypoteserna

Det är dock inte alltid så att kvinnorna agerar på ett sätt som är förenligt med den idealtyp som inträtt i rättegången. I och med detta rubbas föreställningarna om de olika kvinnorna. Plötsligt finns där en kvinna som blivit utsatt för ett övergrepp i samband med ett sexköp och som uppvisar en stark reaktion som inte är förenlig med föreställningen om den obrydda, odygdiga kvinnan. Denna motstridighet torde främst kunna lösas på tre sätt, antingen genom att revidera föreställningarna och de handlingsmönster som följer med dem, vilket på många sätt är lättare sagt än gjort. Domstolen kan även välja de att klassa kvinnan som en dygdig, och får således en naturlig förklaring till hennes starka reaktion. Detta blir dock problematiskt då vissa beteenden är så pass starkt kopplade till endera idealtyp att det är svårt att låta kvinnan ingå i den ena kategorin istället för den andra. I dessa fall måste situationen lösas på annat vis, jag menar att det i dessa fall ofta löses genom att domstolen laborerar med olika alternativhypoteser.

Som exempel kan nämnas träffar där syftet med det sexuella umgänget varit en transaktion. Där menar jag att föreställningen till stora delar överensstämmer med bilden av den odygdiga kvinnan. I det fall då en kvinna till exempel har sår eller skador som hon påstår uppkommit i samband med övergreppet så löses detta genom alternativhypotesen att skadorna kan det förklaras på andra sätt än att hon varit utsatt för ett ofrivilligt samlag. När hennes familj vittnar om att hon mår dåligt efter händelsen löses detta genom alternativhypoteserna att hon antingen far med osanning eller att hon överdrivit sina uppgifter. På samma sätt används de alternativa förklaringarna då exempelvis den upptagna kvinnan agerar på ett sätt som faller utanför ramen för föreställningen om den dygdiga kvinnan. De alternativa förklaringarna utgår från och ligger i linje med de

³¹³ Jfr "Hora-Madonna-Komplexet"

karaktärsdrag och beskrivningar som kännetecknar den idealtyp som överensstämmer med bilden av kvinnan i fråga.

Det finns vissa saker som domstolen absolut bör ta hänsyn till, potentiella alternativhypoteser är absolut en sådant. Samtidigt blir det problematiskt när kvinnor i vissa typer av mål ses som mer benägen att passa in under stereotypa alternativhypoteser. Frågan blir ytterst om de alternativa hypotesernas sannolikhet har någon förankring i verklighetens kvinnor. Detta är en fråga som ter sig omöjlig att besvara inom ramen för denna uppsats. Jag vill dock uppmana läsaren att reflektera kring denna fråga: Finns det någon sanning i antagandet att kvinnor som inlett relationer i ett transaktionssyfte har en större acceptans för exempelvis sex med våldsinslag än den upptagna kvinnan? Eller är det snarare så att kvinnans sexualitet, oavsett vilken typ av relationer hon väljer att ingå i och på vilka premisser, kan se olika ut?

Vad innebär resultatet för verklighetens kvinnor?

Vad innebär detta då för verklighetens kvinnor? Den dygdiga och odygdiga kvinnan är som sagt inte verkliga kvinnor, utan endast föreställningar om hur en normativ kvinnan bör vara, och vad den normativa kvinnans motsats är. Även om dessa idealtyper inte är verkliga så får de dock verkliga konsekvenser.

Jag menar att det torde stå klart för de flesta läsare att föreställningen om den dygdiga kvinnan präglas och befästs med egenskaper kännetecknar en trovärdig målsägande. Ett exempel är att den dygdiga kvinnan normalt beskrivs som ärlig och att hon sällan överdriver. I motsats till detta finns beskrivningen av den odygdiga kvinnan som lögnaktig och manipulativ. De mål där föreställningen om den dygdiga kvinnan i större utsträckning förekommer torde således teoretiskt sett ge kvinnorna i dessa mål en större möjlighet att nå en fällande dom, om domen ytterst grundas på parternas berättelser. Detta väcker hos mig genast ytterligare en fråga: Vilka är dessa kvinnor som förekommer i mål där föreställningen om den dygdiga kvinnan i högre grad är närvarande? Och har de något gemensamt?

Det kan konstateras att beskrivningen av den dygdiga kvinnan tills stora delar tycks överensstämma med beskrivningen av den vita medelklasskvinnan. Hon har fast jobb, lever under ordnade förhållanden, har ett fungerande socialt umgänge och ingen missbruksproblematik. De verkliga kvinnor som således lever i enlighet med bilden av den vita medelklasskvinnan torde ha lättare att beskrivas som dygdig, då stora delar av föreställningen om den dygdiga kvinnan överensstämmer med hennes liv. Det motsatta torde således gälla för kvinnor som avviker från bilden av medelklasskvinnan, exempelvis kvinnor i socioekonomiskt utsatta situationer.

Detta syns även i de domar som analyserats inom ramen för uppsatsen. I gruppen med de som haft samlag i transaktionssyfte är ofta den socioekonomiska situationen allt mer utsatt än exempelvis i fallet med den upptagna kvinnan. Det är, med bakgrund av detta, enligt min mening möjligt att således argumentera för att kvinnor med en högre socioekonomisk status har ett bättre utgångsläge gällande huruvida de kommer att ses som dygdiga eller inte. Denna bedömning torde också teoretiskt sett kunna ha en påverkan på utgången i målet, även om jag inte gör anspråk på att påstå att det genom denna studie är bevisat att så är fallet.

Jag har i arbetet med denna uppsats diskuterat de olika kriterier som är relevanta i beskrivningen huruvida en kvinna är dygdig eller inte. Jag har även ovan diskuterat att den vita medelklasskvinnan till synes verkar ha ett utgångsläge som befinner sig närmare den dygdiga kvinnan. Jag vill dock även öppna upp för frågan om inte bara utgångsläget är det som skiljer sig, utan även om det finns en större möjlighet för den vita medelklasskvinnan att i större utsträckning avvika från det handlingsmönster som ofta förväntas av den dygdiga kvinnan. Jag har ovan diskuterat hur tingsrätten laborerar med olika alternativhypoteser i olika typer av fall, och hur dessa alternativhypoteser tycks korrelera med den föreställning om kvinnan som ofta framträder i fallet. Dessa alternativhypoteser ger utrymme för kvinnor att exempelvis agera i strid mot de ideal som ställs upp för den dygdiga kvinnan, utan att för den skull ses som odygdig. Den fråga jag således öppnar upp för är om avvikanden från den normativa kvinnorollen värderas annorlunda beroende på om kvinnan är socioekonomiskt utsatt eller istället överensstämmer med medelklasskvinnan³¹⁴. Jag vill återigen på intet sätt göra anspråk på att hävda att så är fallet. Däremot menar jag att det, med bakgrund av det material som

³¹⁴ Samt de med än högre socioekonomisk status än henne.

studerats inom ramen för denna studie, finns indikationer på att det *kan* vara så. Det krävs dock ytterligare studier kring denna fråga för att kunna konstatera något med säkerhet.

Hur kan resultatet hjälpa oss att förstå och förklara relationens roll i huvudförhandlingen vid sexualmål?

Intresset för denna studie väcktes mycket vid betraktandet av diskrepansen avseende våldtäktsmål gällande träffar och övriga bekanta. Mot bakgrund av denna studie torde orsaken bakom denna diskrepans närmare kunna diskuteras med större säkerhet. I studien är det relativt tydligt att de föreställningar som återfinns bland träffarna i högre utsträckning överensstämmer med föreställningen av den dygdiga kvinna än de målen som rör övriga bekanta. Jag har i början av detta kapitel gjort anspråk på att försöka tydliggöra hur studiens resultat kan förklaras med hjälp av de teorier som ligger till grund för uppsatsen. Jag har vidare diskuterat hur bilden av den dygdiga kvinnan tycks överensstämma med bilden av en trovärdig målsägande.

Utöver detta skulle jag dock även vilja ta tillfället att diskutera huruvida synen på våldtäkt som ett maktmedel och ett brott mot den kvinnliga sexualiteten även kan bidra till att synen på övergreppet i domstolen kan komma att påverkas.

Detta resonemang återfinns även i diskussioner kring hora-madonna-dikotomin, där dikotomin har ansetts legitimera sexuella övergrepp på odygdiga kvinnor. Om denna legitimering även återfinns i svenska domstolar skulle detta kunna vara en potentiell förklaring till varför diskrepansen i fällandegraden mellan de olika relationstyperna föreligger. Underlaget i denna studie är allt för litet för att kunna göra några påståenden om att så skulle vara fallet. En överblick av de resonemang som förs kring exempelvis kvinnans reaktion eller hennes upplevelse av övergreppet, vilken idealtyp hon associeras med samt utgången i målet utesluter dock inte att detta är möjligt. Närmare resonemang och säkrare uttalanden kring detta överlåter jag dock till framtida forskning.

Den kvinnliga förövaren, en fråga om männens sexualitet

Genom arbetet med denna uppsats har en av huvudrollerna ekat med sin frånvaro i arbetet med analysen - mannen. Jag har, vilket jag motiverar i metodavsnittet, valt att inte

analysera mål där förövaren är en kvinna och där offret är en man. Denna motivering hänför sig främst till att dessa mål inte säger så mycket om kvinnans sexualitet, utan istället mer om mannens.

De övriga målen har dock analyserats, och där är männen ständigt närvarande. Jag har i arbetet valt att fokusera på kvinnan, och de berättelser som hänför sig till henne, men det är enligt mig motiverat att, om inte för annat än att väcka fortsatta tankar hos läsaren, ägna en del av denna reflektion till att diskutera just männens roll i det hela.

Den manliga och kvinnliga sexualiteten uppstår, enligt de teorier som presenteras i uppsatsen, som motsatser till varandra. Mannens sexualitet är till skillnad från kvinnan inte timid utan istället explosiv och luststyrd. I djupläsningen av materialet återfanns en rad exempel på antaganden från domstolens sida som överensstämde med denna bild, samtidigt som det motsatta även i många fall även förekom. För att nå en djupare förståelse kring synen på relationer och sexualitet menar jag att även dessa antaganden är intressanta att beakta.

Avslutande kommentar

Den utredande delen i den här uppsatsen bjuder inte på något sätt på ett vidare trevligt innehåll, då de materialet till stora delar består av beskrivningar av sexuella övergrepp. De resultat som kan utläsas i analysen av materialet är i min mening inte heller särskilt upplyftande läsning. Kvinnan är begränsad i hur hon kan agera, oavsett vilken startpunkt hon befinner sig på. Om hon ändå väljer att ta klivet utanför de regler som ställs upp för kvinnligheten så möts hon onekligen av konsekvenser.

För hon som är med i leken, hon får leken tåla.

7. Källor och litteratur

7.1. Källor

Offentligt tryck

Förarbeten

Prop 2017/18:177 En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet

Högsta domstolen

NJA 2019 s. 668

NJA 2008 s. 482 I och II

Övriga svenska domstolar

Attunda tingsrätt dom 2021-09-15 i mål nr B 11054-20.

Attunda tingsrätt dom 2021-09-21 i mål nr B 7381-21.

Attunda tingsrätt dom 2021-09-23 i mål nr B 7689-21.

Attunda tingsrätt dom 2021-09-30 i mål nr B 8687-20.

Blekinge tingsrätt dom 2021-09-17 i mål nr B 1004-20.

Borås tingsrätt dom 2021-09-08 i mål nr B 2516-21.

Borås tingsrätt dom 2021-09-09 i mål nr : B 2394-21.

Eskilstuna tingsrätt dom 2021-09-22 i mål nr 2429-21.

Gotlands tingsrätt dom 2021-09-24 i mål nr B 856-21.

Göteborgs dom 2021-09-17 i mål nr B 4299-21.

Göteborgs tingsrätt dom 2021-09-06 i mål nr B 12419-21.

Göteborgs tingsrätt dom 2021-09-08 i mål nr B 12414-21.

Helsingborgs tingsrätt dom 2021-09-13 i mål nr B 5188-21.

Luleå tingsrätt dom 2021-09-14 i mål nr B 2764-20.

Luleå tingsrätts dom 2021-09-01 i mål nr B 2988-19.

Lycksele tingsrätt dom 2021-09-30 i mål nr B 487-21.
Malmö tingsrätt dom 2021-09-13 i mål nr B 7736-21.
Nacka tingsrätt dom 2021-09-09 i mål nr B 5388-21.
Skaraborgs tingsrätt dom 2021-09-28 i mål nr B 2164-20.
Stockholms tingsrätt dom 2021-09-09 i mål nr B 10957-21.
Södertörns tingsrätt dom 2021-09-21 i mål nr B 12997-21.
Södertörns tingsrätts dom 2021-09-22 i mål nr B 10517-21.
Uddevalla tingsrätt dom 2021-09-09 i mål nr B 561-21.
Umeå tingsrätt dom 2021-09-24 i mål nr B 1938-21.
Umeå tingsrätt dom 2021-10-04 i mål nr B 1756-21.
Växjö tingsrätt dom 2021-09-27 i mål nr B 4176-21.
Örebro tingsrätt dom 2021-09-30 i mål nr B 3262-21.
Örebro tingsrätt dom 2021-10-06 i mål nr B 4333-20.

Övrigt

Brottsförebyggande rådet, Statistik utifrån brottstyper, våldtäkt och sexualbrott, <<https://bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/valdtakt-och-sexualbrott.html>>, senast uppdaterad 2021-12-03, informationen senast kontrollerad 2022-01-04.

7.2. Litteratur

Andersson, Catrine, Hundra år av tvåsamhet - Äktenskapet i svenska statliga utredningar 1909- 2009, (Arkiv förlag, Lund, 2011).

Andersson, Ulrica. Hans (ord) eller hennes? En konsteoretisk analys av straffrättsligt skydd, (Lund: Bokbox, 2004).

Asp, Petter, kommentaren till Brottsbalken (1962:700) 6 kap. 1 §, JUNO.

Asp, Petter, Ulväng, Magnus, Jareborg, Nils Kriminalrättens grunder, 2 uppl. (Iustus Förlag, Uppsala, 2013).

Bareket, Orly, Kahalon, Rotem, Shnabel, Nurit. & Glick, Peter, The Madonna-Whore Dichotomy: Men Who Perceive Women's Nurturance and Sexuality as Mutually Exclusive Endorse Patriarchy and Show Lower Relationship Satisfaction. *s: A Journal of Research*, vol 79 nr 9-10, 2018.

Benedict, Helen, *Virgin or vamp - How the press covers sex crimes* (Oxford University press, New York, 1992).

Bernitz, Izmail m.fl. *Finna rätt*, 13 uppl. (Norstedts juridik, Stockholm. 2014).

Bexar, Mikaela, kommentaren till Brottsbalken (1962:700) 6 kap. 1 §, JUNO.

Bibel 2000: Bibelkommissionens översättning. (Svenska Bibelsällskapet. Stockholm: Verbum, 1999).

Brottsförebyggande rådet, *Kriminalstatistik 2020 - Anmälda brott slutlig statistik*.

Brottsförebyggande rådet, *Kriminalstatistik 2020 - Personer lagförda för brott slutlig statistik*.

Brownmiller, Susan, *Against our will - men women and rape* (New York, Fawcett Books, 1993).

Burman, Monica. *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor - Om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*. (Uppsala: Författaren och Iustus förlag, 2007).

Cahill, Ann J. *Rethinking rape*. (Itaca: Cornell University Press, 2001).

Dahlman, Christian, *Beviskraft - Metod för bevisvärdering i brottmål*, (Norstedts Juridik, Stockholm, 2018).

Elvin-Nowak, Ylva & Thomsson Helene. *Att göra kön - om vårt våldsamma behov att vara kvinnor och män*. (Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 2003).

Esaiasson, Peter; Gilljam, Mikael; Oscarsson, Henrik; Towns, Ann; Wänglerlung, Lena *Metodpraktikan - konsten att studera samhälle, individ och marknad 5:e upplagan* (Stockholm: Wolters Kluwer, 2017).

Felson, Richard, Violence and gender reexamined, (American Psychology Association, Washington DC, 2002).

Frith, Hannah, "Sexual scripts, sexual refusals and rape" i Rape - Challenging contemporary thinking, red. Miranda Horvath, Miranda & Brown, Jennifer, (Willan Publishing, Portland, 2009).

Gunnarsson, Åsa; Svensson, Eva-Maria; Käll, Jannice & Svedberg, Wanna. Genusrättsvetenskap 2:a upplagan. (Lund: Studentlitteratur, 2018)

Hirdman, Yvonne. Genus - om det stabila föränderliga former. 2:a upplagan (Malmö: Liber, 2001).

Holmberg, Stina & Lewenhagen, Lars, Den nya samtyckeslagen i praktiken En uppföljning av 2018 års förändringar av lagreglerna rörande våldtäkt (Stockholm: Brottsförebyggande rådet, 2020).

Holmberg, Stina & Lewenhagen, Lars, Våldtäkt från anmälan till dom (Stockholm: Brottsförebyggande rådet, 2019).

Kleinman, Jan "Rättsdogmatisk metod", i Juridisk metodlära, red. Korling, Fredric och Zamboni, Mauro (Studentlitteratur AB, Lund, 2013).

Lamb, Sharon, "Constructing the victim - Popular images and lasting labels" i New versions of victims - Feminists struggles with the concept, red. Lamb, Sharon, (New York University Press, New York, 1999).

Laurén, Reidunn Hägerström och juridiken, SvJT 2010, s. 821-828.

Lindstedt Cronberg, Marie & Österberg, Eva. "Kvinnor och våld - då och nu", i Kvinnor och våld - En mångtydig kulturhistoria, red. Lindstedt Cronberg, Marie & Österberg, Eva, (Lund: Nordic Academic Press, 2005).

Norlin, Marcus, Uppsalaskolans inflytande på svensk rättsvetenskap och rättstillämpning – en betraktelse, Juridisk publikation 2/2011, s 281-291.

Peczenik, Aleksander Rätten och förnuftet (Norstedts Förlag, Stockholm, 1984).

Pohjonen, Sofie "Kvinnor våld och straffrätt" i 13 kvinnoperspektiv på rätten, red. Nordborg, Gudrun (Uppsala: Iustus förlag, 1995).

Rubin, Gayle, "Thinking sex - Notes for the radical theory of the politics of sexuality", i *Pleasure and danger - Exploring female sexuality*, red. Vance, Carole, (Routledge & Kegan Paul plc, Boston, 1984).

Wegerstad, Linnea. Skyddsvärda intressen & straffvärda kränkningar. Om sexualbrotten i det straffrättsliga systemet med utgångspunkt i brottet sexuellt ofredande. (Lund University, Media-Tryck. 2015).

BILAGA 1 - Kategoriseringen av målen

Träff	Övriga bekanta
<u>Transaktionssyfte</u> B 3262-21 B 5188-21 B 1756-21	<u>Den ointresserade kvinnan</u> B 2164 -20 B 2429-21 B 7381-21 B 1993-21 B 8687-20 B 1938-21 B 12419-21 B 3120-21 B 11054-20 B 1004-20 B 2516-21 B 12997-21 B 7689-21 B 4333-20 B 2764-20 B 12414-21
<u>Sexuellt syfte</u> B 10957 -21 B 2988-19 B 561-21 B 3393-20 B 11869-20 B 3648-21 B 7736-21	<u>Den upptagna kvinnan</u> B 4176-21 B 5388-21 B 487-21 B 857-21
<u>Relationssyfte</u>	

B 4299-21

B 2394-21

B 10517-21